

MAASEUDUN KYLÄT JA TAAJAMAN LIEPEET

Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen ja erilaiset haja-asutusalueiden
tulkinnat Tampereen seudulla

Ympäristöpolitiikka ja aluetiede

Pro gradu -tutkielma

Anna Rautio

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Syyskuu 2012

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

RAUTIO, ANNA: Maaseudun kylät ja taajaman liepeet. Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen ja erilaiset haja-asutusalueiden tulkinnat Tampereen seudulla.

Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen pro gradu -tutkielma, 74 sivua, 1 liitesivu

Syyskuu 2012

Tutkielmassa tarkastellaan Tampereen seudulla keväällä 2011 virinnyttä keskustelua haja-asutusalueiden yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä. Keskustelua tarkastellaan diskursiivisena määrittelykamppailuna, jossa eri tahot pyrkivät rakentamaan omanlaistaan tulkintaa kaupunki-seudun haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä. Tarkasteltu tapaus on samalla esimerkki laajemman eheyttämispolitiikan määrittymisestä paikallisesti. Työn tarkoituksena on selvittää, minkälaisia diskursseja haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä eheyttämisen paikallinen määrittely tuottaa.

Haja-asutusalueista tuotettuja diskursseja tarkastellaan keskustelun osapuolten tuottamista teksteistä. Oletuksena on, että keskusteluun osallistuvat eivät pelkästään kuvaa haja-asutusalueita omasta näkökulmastaan vaan nimenomaan pyrkivät rakentamaan niitä tietynlaisina. Diskursiivinen kenttä toimii tässä sekä tulkintoja ehdollistavana lähtökohtana että mahdollistaa erilaisten kuvaustapojen rakentamisen ja tiettyjen tavoitteiden ajamisen. Erilaiset tulkinnat asettuvat määrittelykamppailussa vastakkain, hegemonisiksi diskursseiksi ja vastadiskursseiksi. Kamppailua käydään, koska hegemoniset diskurssit pyrkivät sulkemaan toisenlaisia tapoja tulkita tilannetta keskustelun ulkopuolelle.

Diskursiivisen tarkastelun tuloksena haja-asutusalueista piirtyy kaksi toisilleen lähes vastakkaista kuvaa. Kyläyhdistysten käyttämissä diskursseissa haja-asutusalueista rakennetaan kuvaa omaehtoisina ja ihmisten osallisuuden ja oman toiminnan kautta kehittyvinä maaseutu- ja kyläalueina, joille harva rakenne on luonnollinen ja etuja tuova piirre. Seutuhallituksen käyttämissä diskursseissa haja-asutusalueista taas rakennetaan kuvaa suunnittelemattoman ja harkitsemattoman rakentamisen kautta kehittyvinä ja osin myös riskialttiina asuinalueina, joilla yhdyskuntarakenteen hajautuminen tuottaa kustannuksia ja ekologisia haittoja, ja joille rakentamista näin ollen tulisi ohjata tarkemmin.

Vaikka eheyttämisen ajatus on selvästi juurtunut kansalliseen politiikkaan, sen paikallinen määrittely nostaa esiin hyvin erilaisia tapoja tulkita haja-asutusalueita ja asettaa niille tavoitteita. Eheyttäminen ei ole yksiselitteinen ratkaisu alueiden ongelmiin, vaan tietynlaisten valintojen tulos. Eheyttämistoimenpiteiden kohdistuessa yhä enemmän kaupunkiseutujen harvemmin asutuille maaseutualueille, eheyttävä suunnittelu kohtaa myös oletettavasti vahvoja diskursiivisia rintamia, joita sen on vaikeaa olla ottamatta huomioon. Yhtenä vaihtoehtona eheyttävän suunnittelun toteuttamiseen pohditaan asukkaita laajemmin osallistavien vuorovaikutteisten suunnittelukäytäntöjen mahdollisuutta.

Sisällysluettelo

Aluksi	1
1. Johdanto	3
1.1. Ehyttämispolitiikkaa kaupungin reuna-alueella.....	3
1.2. Tutkimustehtävä.....	7
1.3. Tutkimuskysymykset.....	9
2. Teoreettinen tausta ja tutkimuksen näkökulma	10
2.1. Suunnittelu diskursiivisena kamppailuna tilasta.....	10
2.1.1. Suunnittelu kamppailuna.....	10
2.1.2. Diskursiivinen näkökulma tilan tuottamiseen.....	13
2.1.3. Suunnittelun valta ja tiedonpolitiikka.....	16
2.2. Näkökulmia ehyttämisen lähtökohtiin.....	20
2.2.1. Erilaiset näkökulmat kohtaavat.....	20
2.2.2. Ekologinen yhdyskuntarakenne?.....	21
2.2.3. Kaupunkiseutu, maaseutu, kaupungin maaseutu?.....	24
3. Aineisto, metodi ja tutkimuksen kulku	26
3.1. Aineisto.....	26
3.2. Metodi.....	28
3.2.1. Tapaustutkimus lähtökohtana.....	28
3.2.2. Hegemonisoituvat diskurssit ja vastadiskurssit analyysin kohteena.....	29
3.2.3. Analyysin vaiheet.....	31
3.3. Tutkijan asema.....	32
4. Maaseudun kylät ja taajaman liepeet	33
4.1. Tapaus ja sen tausta.....	33
4.1.1. Ehyttämisen lähtökohdat Tampereen seudulla.....	33
4.1.2. Keskustelu haja-asutusalueista herää.....	37
4.2. Analyysin tulokset.....	39
4.2.1. Erilaiset diskurssit haja-asutusalueista.....	39
4.2.2. Lievealuediskurssi: Lieverakentaminen ongelmana haja-asutusalueella.....	40
4.2.3. Maaseutudiskurssi: Kyse on maaseudun kylistä ja niiden elinvoimasta.....	42
4.2.4. Riskidiskurssi: Varsinainen haja-asutus on riski asukkaille ja yhteiskunnalle.....	44
4.2.5. Valintadiskurssi: Kylä, paikka ja maisema elämäntapavalintana.....	46
4.2.6. Hallintadiskurssi: Hajarakentamista tulee hallita.....	48
4.2.7. Osallisuusdiskurssi: Kylät kehittyvät osallistuen.....	51
5. Johtopäätökset	54
5.1. Kaksi erilaista kuvaa haja-asutusalueista kohtaa.....	54
5.2. Kysymyksiä ehyttävälle suunnittelulle.....	59
5.3. Osallisuuden ja haastamisen mahdollisuus.....	63
6. Lopuksi	68
LÄHTEET	70
Liite 1, Aineisto.....	75

Aluksi

Tampereen seudulla keväällä 2011 virinnyt keskustelu haja-asutusalueiden yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä herätti mielenkiintoni yksittäisten asukkaiden ja kyläyhdistysten kannanottojen myötä. Seutuhallituksen työryhmä oli laatinut suunnitelman, jonka tarkoituksena oli maankäyttöä ohjaavan rakennemallityön ohessa luoda seudun kunnille yhteiset ohjeet hajarakentamisen hallintaan. Tarkoituksena oli eheyttää yhdyskuntarakennetta tiukentamalla asemakaavan ulkopuolisen rakentamisen ohjausta ja yhtenäistää lupapolitiikkaa seudun kuntien välillä. Suunnitelman tullessa julkiseksi haja-asutusalueiden asukkaat ja kyläyhdistykset nousivat kuitenkin haastamaan suunnitelman ratkaisuja ja sen lähtökohtaisia oletuksia haja-asutusalueiden kehittämisestä. Lähdin tarkastelemaan tapausta tarkoitukseni ymmärtää niitä erilaisia lähtökohtia, joista eri tahot suunnitelmaa kommentoivat.

Mielenkiintoiseksi kysymykseksi tapausta tarkastellessani muodostui se, kuinka haja-asutusalueita ja niiden kehittymistä tulkittiin keskustelun kuluessa lähes vastakkaisista suunnista. Keskustelun osapuolilla tuntui kummallakin olevan omanlaisensa käsitys haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä, eivätkä nuo erilaiset tulkinnat näyttäneet sopivan yhteen. Kesällä 2011 seurasin työharjoitteluni puolesta myös erilaisten osallistumistapojen kehittämistä Tampereella. Oli selvää, että asukkaiden mielipiteitä pyrittiin ottamaan yhä enemmän huomioon, mutta samalla osallistuminen synnytti myös monia haasteita. Olennaisin kysymys tuntui olevan se, kuinka eriäviä mielipiteitä lopulta voitaisiin ottaa huomioon. Tapausta tarkastellessani kiinnostuinkin myös siitä, mitä tapahtuu, kun erilaiset haja-asutusalueiden tulkinnat kohtaavat toisensa suunnittelun kentällä – minkälaiset mahdollisuudet esimerkiksi suunnitelmia haastavilla kommentaareilla on tulla otetuksi huomioon, jos niiden lähtökohdat eroavat merkittävästi suunnittelussa asetetuista. Tapauksen tarkastelu asettikin eteeni myös kysymyksen siitä, onko eheyttävän suunnittelun lähtökohtia ylipäättään mahdollista haastaa.

Eheyttämisen ajatus on selvästi juurtunut kansalliseen politiikkaan ja pyrkii kehittämään haja-asutusalueita tietyistä lähtökohdista. Kaupunkiseutujen laajat haja-asutusalueet taajamien liepeistä maaseudun kyliin tarjoavat kuitenkin hyvin moninaisen mahdollisuuden tulkita alueita ja asettaa niille tavoitteita. Kyläyhdistysten haastaessa seutuhallituksen eheyttämissuunnitelmaa nuo erilaiset tulkintamahdollisuudet nousivat esiin Tampereen seudulla. Noiden erilaisten tulkintamahdollisuuksien esiin tuominen muodostui myös tämän työn päätavoitteeksi. ”Maaseudun kylät ja taajaman liepeet” on tutkimus niistä erilaisista tavoista tulkita haja-asutusalueita, joita eheyttämisen ympärillä

käyty määrittelykamppailu Tampereen seudulla nosti esiin.

Haluaisin kiittää työtäni ohjanneita opettajia Jouni Häkliä ja Yrjö Hailaa sekä muilta seminaariin osallistuneita työn tarkentumista edistäneistä hyvistä kommentteista. Kiitokset myös kotijoukoilleni, jotka tukivat minua myös työn vaikeimmissa vaiheissa. Opinnäytetyön tekeminen oli ennen kaikkea työlästä, mutta lopulta myös melko antoisaa. Ilman teitä en olisi siihen pystynyt. Suuret kiitokset!

Tampereella syyskuussa 2012,

Anna Rautio

1. Johdanto

1.1. Eheyttämispolitiikkaa kaupungin reuna-alueella

Yhdyskuntarakenteen kehityksestä on viime vuosina keskusteltu vilkkaasti varsinkin ilmastopolitiikan yhteydessä. Erityisesti keskustelua on käyty kaupunkien läheisen kasvavan maaseudun yhdyskuntarakenteen hajautumisesta. (Sireni 2011, 9) Asutuksen ja työpaikkojen hajautumista kaupunkikeskustojen ulkopuolelle pidetään yleisesti sekä suunnittelussa että poliittisella tasolla ongelmallisena kehityssuuntana. Yhdyskuntarakenteen kehityksessä nähdään tavallaan yhä enemmän ”amerikkalaisen autokaupungin uhkakuvia”, joissa yksityisautoilun merkitys ihmisten arkielämässä kasvaa asuinalueiden ja kauppakeskusten laajetessa yhä kauemmas kaupunkien keskustoista (Hiltunen 1998, 39). Näkemys hajautumisesta ongelmallisena kehityksenä liittyy olennaisesti myös keskusteluun yhdyskuntarakenteen ekologisesta kestävydestä. Hajautuvan yhdyskuntarakenteen on erilaisissa tutkimuksissa todettu lisäävän henkilöautoliikennettä ja sitä kautta myös liikenteen energiankulutusta ja kasvihuonekaasupäästöjä tiiviimpään yhdyskuntarakenteeseen verrattuna (Sireni 2011, 9; Lapintie 2008, 25; Huttunen 1998, 25; vrt. Wahlgren 2007). Hajautumiskehitys nähdään kasvavien liikennepäästöjen takia usein nimenomaan ekologisena uhkana (Sihvonen 1996, 39).

Yhdyskuntarakenteen hajautumiselle voidaan nähdä useita syitä. Asuntojen korkeat hinnat ja maanoston vaikeus kaupungeissa ajavat ihmisiä rakentamaan kauemmas, toisaalta suomalaisten mieltymys luonnonläheiseen ja maaseutumaiseen ympäristöön, tai esimerkiksi harrastusten tilantarve voidaan myös nähdä syinä omaa kotia rakentavien hakeutumiselle kauemmas keskustoista. (Sireni 2011, 11; Kononen & Pihala 2007, 15) Hajautumisen syynä nähdään siis esimerkiksi se, että ”yksittäinen omakotirakentaja etsii ja hankkii tontin sieltä, mistä sen edullisimmin tai ylipäätään saa” (Kononen & Pihala 2007, 14). Yhdyskuntarakenteen hajautuminen liitetään usein myös seutuistumiseksi käsitettyyn ilmiöön, jossa ihmisten päivittäisten toimintojen nähdään laajenevan oman kunnan alueelta ”toiminnallisille kaupunkiseuduille”, hajallaan oleville työ-, asuin- ja asiointipaikoille (Huttunen 1998, 24–25; Huttunen 2000, 155). Hajautuminen nähdään usein nimenomaan kasvavien kaupunkiseutujen ongelmana (Sireni 2011, 10), jolloin rakentamisen ei nähdä hajautuvan pelkästään seudun keskuskaupungin laiduille, vaan myös ympäruskuntiin (Huttunen 2000, 155).

Keskustelussa seudullisen yhdyskuntarakenteen ekologisesta kehityksestä asetetaan usein

vastakkain ihmisten toiveet asua väljästi ja suunnittelun ekologisin argumentein perusteltu tiiviimpi vaihtoehto. Suomalainen unelma luonnonläheisestä, väljästä omakotiasumisesta näyttäytyy ristiriitaisena suunnittelun piirissä yleisesti ekotehokkaaksi käsitetyn tiiviin yhdyskuntarakenteen kanssa. (Sireni 2011, 10; Lapintie 2008, 38; Lapintie 2003, 14; Kononen & Pihala 2007, 14–15) Toisaalta myös hajautetun yhdyskuntarakenteen puolesta voidaan puhua ekologisin perustein. Tällöin voidaan korostaa esimerkiksi mahdollisuutta paikalliseen ja hajautettuun energian- ja ruoantuotantoon, vesitalouteen ja jätteiden käsittelyyn. (Sireni 2011, 10; Lapintie 2003, 14; Kortelainen 1998, 2; myös Koskiaho 1997, 27–28; Lainevuori 1997, 60; Vartiainen 1998, 5–6) Yhdyskuntarakenteen ekologisista vaikutuksista ei ollakaan edes teoriassa yksimielisiä, vaikka joitain yhdyskuntarakenteen kehityssuuntia, kuten hajautumista, pidetään yleisesti ongelmallisempina kuin toisia (Lainevuori 1997, 52, 57–61; Koskiaho & Lapintie 1997, 4–5, Vartiainen 1998, 5; Sireni 2011, 10; Lapintie 2003, 14). Konstruktionistisesta näkökulmasta keskustelua yhdyskuntien ekologisesta kehityksestä hallitsee yksi vahva diskurssi, tapa hahmottaa ja ratkaista ekologisen kehityksen yhdyskunnille tuomia haasteita (ks. Vartiainen 1998, 5, 8).

Eräänlaiseksi yleiseksi ohjenuoraksi yhdyskuntarakenteen kehittämiseen on länsimaisessa yhdyskuntasuunnittelussa muodostunut ajatus yhdyskuntarakenteen tiivistämisestä (Sireni 2011, 5, 67; Vartiainen 1998, 5; Huttunen 2000, 162). Yhdyskuntarakenteen tiivistämisellä tarkoitetaan yleensä esimerkiksi täydennysrakentamista, kaavallisen tehokkuuden nostamista ja rakentamisen ohjaamista olemassa olevan rakenteen yhteyteen. Suomalaisessa suunnittelukeskustelussa tiivistäminen rinnastuu usein myös ”laadullisempaan” vastineeseensa, eheyttävään suunnitteluun, jossa yhdyskuntarakenteen lisäksi pyritään kehittämään myös alueen toiminnallisuutta ja sosiaalista asumisympäristöä kokonaisvaltaisemmin (Sireni 2011, 10; Kortelainen & Vartiainen 2000, 16; Rönkä et al. 2000, 30). Eheyttäminen tavallaan laajentaa tavoitteita selvemmin myös esimerkiksi kunnallisten palveluiden järjestämisen näkökulmalla: hyvään elinympäristöön kuuluvat toimivat palvelut, infrastruktuuri ja joukkoliikenne vaativat riittävää väestöpohjaa ollakseen taloudellisesti kannattavia, jolloin myös asuinrakentaminen on kannattavampaa ohjata tiiviisti jo olemassa olevien palveluiden yhteyteen. Tiivistämistä ja eheyttämistä perustellaankin ekologisten argumenttien lisäksi usein myös kuntatalouden kehityksellä. (Sireni 2011, 10) Perusteluille on myös sanottu olevan luonteenomaista sekä ympäristöä hyödyttävien, että taloudellisia säästöjä tuovien seurausten näkeminen toisiaan tukevinä, eräänlaisena ”positiivisena summapelinä” (Kortelainen & Vartiainen 2000, 17).

Tiivistäminen ja eheyttäminen on otettu myös osaksi suomalaista kaupunkipolitiikkaa (Lainevuori

1997, 52). Tiivistämishankkeet ovat tähän mennessä kohdistuneet enimmäkseen kaupunkien keskustoihin, mutta sittemmin keskustelu on siirtynyt yhä enemmän myös kaupunkien reuna-alueille ja suurempia kaupunkeja ympäröiviin kaupunkiseutujen ympäryskuntiin. Esimerkiksi uusimmissa valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa kiinnitetään erityistä huomiota kaupunkien reuna-alueiden hajautumiseen (Ympäristöministeriö 2009, 3, 7). Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen mainitaan sekä ongelmallisen hajautumiskehityksen että ilmastonmuutoshasteiden ratkaisuna (emt. 3, 7). Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa linjataan myös, että rakentamisessa tulee nojautua yhä enemmän olemassa olevaan rakenteeseen ja infrastruktuuriin ja rakentamista näiden ulkopuolelle tulee välttää (emt. 9). Myös ympäristöministeriön tulevaisuuskatsauksessa (Ympäristöministeriö 2010, 19) mainitaan, että ”hajautumisen hillintä edellyttää yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja kaupunkiseutujen reuna-alueiden rakentamisen entistä tiukempaa ohjausta”. Eheyttäminen on selkeästi osa virallisia, valtakunnallisia tavoitteita yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi.

Koska eheyttävällä suunnittelulla pyritään kehittämään yhdyskuntia laaja-alaisemmin kuin pelkkään yhdyskuntarakenteen tiivistämiseen tähtäävissä hankkeissa, sen yhteydessä on myös pidetty tärkeänä osallistavia ja vuorovaikutteisia suunnittelukäytäntöjä (Rönkä et al. 2000, 30; Jarva 2008, 33). Vaikka eheyttämisen lähtökohdat on paljolti kirjattu kansalliseen maankäyttöpoliittikkaan, on eheyttämistä pidetty myös nimenomaan paikallislähtöisenä kehittämisenä, joka perustuu alueiden tarpeisiin (Rönkä et al. 30). Esimerkiksi Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnalle, YTV:lle, eheyttämisestä selvityksen tehneet Rönkä et al. (2000, 30) suosittelevat, ettei ainakaan eheyttävien hankkeiden alkuvaiheessa tulisi täsmällisesti rajata sitä, mitä eheyttämisellä milloinkin tarkoitetaan. Voitaisiin siis sanoa, että vaikka eheyttävä suunnittelu on yksi nykyistä alueiden kehittämistä merkittävällä tavalla ohjaavista tavoitteista, ei eheyttämiselle ole varsinaista yksiselitteistä määritelmää. Eheyttävän suunnittelun ideassa voitaisiin sanoa olevan enemmänkin kyse eräänlaisesta ”sateenvarjosta”, jonka alla erilaisista kehittämistoimenpiteistä voidaan puhua nimenomaan yhdyskuntien eheyttämisenä (ks. Laine 2008, 9). Esimerkiksi Rauhalan (1999) mukaan eheyttävä suunnittelu onkin ymmärretty kunnissa hyvin monilla eri tavoilla.

Tampereen seudulla yhdyskuntarakenteen eheyttäminen nousi keskustelun kohteeksi keväällä 2011, kun seutuhallituksen työryhmän laatima suunnitelmaluonnos ”Seudulliset periaatteet yhdyskuntarakenteen hajautumisen ehkäisemiseksi” (SH 2011a) lähetettiin lausuntokierrokselle kuntiin. Suunnitelmaluonnoksen tarkoituksena oli seudullisen rakennemallityön ohessa luoda seudun kunnille yhteinen linja hajarakentamisen hallintaan: eheyttää asemakaavan ulkopuolista yhdys-

kuntarakennetta uusilla rakentamisen ohjauskeinoilla ja yhtenäistää lupapolitiikkaa seudun kuntien välillä. Tavoitteena oli puuttua erityisesti niin sanottujen taajamien lievealueiden hajautumiseen ja ohjata rakentamista enemmän olemassa olevan rakenteen yhteyteen myös muualla haja-asutusalueilla. Suunnitelma hajarakentamisen ohjauskeinoista vaikutti melko yksiselitteiseltä. Tavoitteet olivat paljolti samat kuin valtakunnallisessa maankäytön ohjauksessa. Pientalorakentamisella täyttyvät pellot seudun keskuskaupungin liepeillä olivat se kehityskuva, johon maankäytön suunnittelulla ja ohjauksella haluttiin puuttua. Ilmastomuutoskeskustelu oli nostanut valtakunnallisestikin pinnalle kysymyksen yhdyskuntarakenteen ekologisesta kehityksestä. Haja-asutusalueiden eheyttäminen ja uudet hajarakentamisen hallintakeinot olivat seutuhallituksen ehdotus noihin haasteisiin vastaamiseksi.

Seudun kyläyhdistykset nousivat kuitenkin haastamaan suunnitelman ratkaisuja ja sen lähtökohtaisia oletuksia haja-asutusalueiden yhdyskuntarakenteen kehittämistä. Erityisesti kyläyhdistysten kommentteista nousi esiin huoli siitä, kuinka ehdotetut hajarakentamisen hallintakeinot vaikuttaisivat maaseudun ja sen kyläyhteisöjen kehitykseen. Näkökulma oli olennaisesti erilainen kuin seutuhallituksella, joka tarkasteli haja-asutusalueita etupäässä taajamien lievealueiden ja yhdyskuntarakenteen hajautumisen näkökulmasta. Kyläyhdistysten kannanotot toivat myös eteen ristiriitaisen tilanteen: esillä oli kaksi tapaa lähestyä haja-asutusalueita, joista kumpikin tarjosi perusteltuja, mutta hyvin erilaisia ratkaisuja alueen ongelmiin. Keskustelun osapuolet pyrkivät määrittelemään haja-asutusalueita omista lähtökohdistaan, peilaten niihin omia tavoitteitaan ja intressejään. Lopulta kysymys haja-asutusalueista nousi Tampereen seudulla myös varsinaisen kamppailun kohteeksi, kun eri tahojen tavat puhua alueista ja jäsentää niiden kehittymistä asettuivat kamppailemaan tilastaan ja oikeutuksestaan suunnittelun kentällä.

Tampereen seudulla käydyn keskustelun tarkastelulle tärkeäksi nousi kysymys siitä, miten yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä käyty keskustelu määrittäi haja-asutusalueita ja niille asetettuja tavoitteita. Konstruktionistisesta näkökulmasta erilaisilla alueiden määrittelyillä ei pelkästään kuvata olemassa olevaa maailmaa, vaan aktiivisesti merkityksellistetään ja rakennetaan sitä – tuotetaan tietynlaista tilaa niin materiaalisesti kuin mentaalisesikin (Jokinen & Juhila 1999, 67; Nevalainen 2004, 15). Merkittäviksi eheyttämiseen määrittelyyn liittyvät haja-asutusalueiden tulkinnat tekee se, että niillä ja niiden kautta haja-asutusalueita rakennetaan tietynlaisina, ja myös perustellaan tietynlaisia ratkaisuja alueiden kehittämiseksi. Tiivistämis- ja eheyttämiskeskustelun siirtyessä yhä enemmän kaupunkien keskustoista haja-asutusalueille ja maaseudulle herää myös kysymys siitä, kuinka eheyttämisessä suhtaudutaan maaseudun harvaan ja harvenevaan yhdys-

kuntarakenteeseen. Tulkitaanko erilaisia haja-asutusalueita etupäässä kaupungin kasvun ja hajautumisen vai esimerkiksi maaseudun palveluiden ja asukaskannan harvenemisen kautta? Minkälaisia tavoitteita haja-asutusalueille tältä pohjalta asetetaan esimerkiksi eheyttämiseen kytkeytyvien ekologisten tavoitteiden nojalla?

Kaupunkiseutujen laajat haja-asutusalueet tarjoavat lopulta hyvin moninaisen mahdollisuuden tulkita alueita ja asettaa niille tavoitteita. Kyläyhdistysten haastaessa seutuhallituksen eheyttämissuunnitelmaa nuo erilaiset tulkintamahdollisuudet nousivat esiin Tampereen seudulla. Tässä työssä olen kiinnostunut nimenomaan noista erilaisista tulkinnoista ja niiden kohtaamisesta suunnittelun kentällä. Eheyttämisen ollessa vahvasti osa kansallista maankäyttöpolitiikkaa ja kansainvälisiäkin suunnittelukäsityksiä, Tampereen seudulla käyty keskustelu muodostuu myös esimerkiksi siitä, minkälaisia haasteita eheyttäminen kohtaa, kun sitä määritellään paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi käytännöiksi. Tapauksen esiin nostamat tulkinnat ja niiden herättämät kysymykset ovat luultavimmin myös samoja, joita eheyttäminen yleisemminkin kohtaa siirtyessään kauemmas kaupunkien keskustoista ja taajamista kohti haja-asutusalueita ja kaupunkien reunamia. Tässä työssä pyrin tuomaan esille noita erilaisia tulkintoja, joita eheyttämisen paikallinen määrittely Tampereen seudulla nosti esiin.

1.2. Tutkimustehtävä

Tampereen seudulla laadittu suunnitelmaehdotus ja sen ympärillä käyty keskustelu on esimerkki laajemman, yhdyskuntarakenteen ja alueiden kehittämiseen pyrkivän eheyttämissuunnitelman määrittämisestä paikallisesti. Tutkimustehtäväni tässä työssä on Tampereen seudulla käytyä keskustelua esimerkkinä käyttäen selvittää, minkälaisia haja-asutusalueiden tulkintoja, erilaisia diskursseja haja-asutusalueista, eheyttämissuunnitelman paikallinen määrittely tuottaa. Tarkastelen Tampereen seudulla käytyä keskustelua yhdyskuntasuunnitteluun liittyvänä diskursiivisena määrittelykamppailuna.

Konstruktionistisen näkökulman myötä suhtaudun keskustelussa esille tuleviin käsityksiin kohdealueesta nimenomaan tulkintoina, erilaisina tapoina ”rakentaa” alueesta tietynlainen käsitteellinen ”kuva” (ks. Nevalainen 2004, 15). Lähdän Jaana Nevalaisen (2004, 134–135) tapaan liikkeelle siitä ajatuksesta, että suunnitteluprosessissa tuotetaan tilaa erilaisilla puhunnoilla, joista

toiset saavuttavat hegemonia-aseman diskursiivisen kamppailun tuloksena. Tärkeää tällaisessa näkemyksessä on se, millaiseksi jokin alue tai sen kehitys kulloinkin määritellään ja kategorisoidaan – toisin sanoen, kuinka tiettyä tilaa ”rakennetaan” tietynlaiseksi erilaisissa puheissa ja käytännöissä. Nevalaisen (2004, 81) mukaan tilaa tuottava kaupunkisuunnittelu onkin paljolti diskursiivinen käytäntö. Diskursiivisen suunnitteluprosessin ja siihen mahdollisesti liittyvän kamppailun seurauksena jotkin määrittelyt luonnollistuvat ja lopulta muotoillaan kaupungin todellisuudeksi – ja suunnitelmien kautta myös kaupungin materiaaliseksi tilaksi (Nevalainen 2004, tiivistelmä). Kamppailua suunnittelun kentällä käydään siis siitä, mikä tulkinta saa oikeutuksen ja valitaan niin sanotusti ”jatkoon” (vrt. Leino 2006, 14).

Tarkastelen keskustelussa esille tulevia tulkintoja diskurssianalyysin keinoin. Konstruktionistisessa diskurssianalyysissä itse puheen tarkastelun sijasta tarkastellaan sitä, mitä ihmiset puheellaan tekevät (Jokinen 1999, 130; Potter 1996, 199–200). Tarkastelu keskittyy siihen, kuinka puheella ei pelkästään kuvata asioita vaan nimenomaan luodaan uutta ja tehdään tietynlainen toiminta mahdolliseksi (Potter 1996, 177; Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 41). Esimerkiksi käyttämällä ja luomalla erilaisia kategorioita ja määrittelyjä voidaan oikeuttaa tai kritisoida tiettyä toimintaa, puhutella tietynlaista yleisöä, tai sulkea tietynlaiset asiat keskustelun ulkopuolelle (Potter 1996, 194; Jokinen 1999, 130, 142; Billig 1987, 135) – valmistella kenttää tietynlaiselle toiminnalle. Suunniteluun sisältyvällä alueiden määrittelyllä ei siis ainoastaan tulkita alueita tietyllä tavalla, vaan myös ”pohjustetaan” tietynlaista toimintaa. Samalla tavalla myös suunnittelun käsityksiä haastava taho pyrkii rakentamaan alueesta tietynlaista tulkintaa omista lähtökohdistaan. Tarkastelen näitä erilaisia tapoja tulkita ja rakentaa todellisuutta eri tahojen keskustelussa käyttämien ja muotoilevien diskurssien kautta.

Merkityssysteemeiksi rakentuessaan erilaisista tavoista jäsentää todellisuutta käytetään usein nimitystä diskurssi (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 26–29). Diskurssi on Nevalaisen (2004, 50) mukaan eräänlainen ”ilmausten säännönmukainen järjestelmä, joka asettaa tiedon ja esittämisen rajat sekä ohjaa subjektien toimintaa alitajuisena ja luonnollistuneena käytäntönä”. Diskurssi voidaan käsittää myös tietynlaisena ”maailman esittämisen tapana”, jossa esimerkiksi asetetaan objektien ja subjektien väliset suhteet ja rakennetaan maailmaa tietynlaiseksi. (emt. 50) Käytän Liisa Häikiön (2005) tapaan erilaisten diskurssien tarkastelussa hegemonisen diskurssin ja vastadiskurssin käsitteitä. Hegemonisoitumisessa tietyt diskurssit muodostuvat vahvemmiin kuin toiset ja pyrkivät sulkemaan ulos toisenlaisia tapoja käsittää maailmaa. Samalla diskurssille

muodostuu myös vastadiskursseja, jotka pyrkivät haastamaan niiden hegemonisen diskurssin asemaa. Kamppailua käydään siitä, mikä diskurssi milloinkin pääsee valtaan.

Häikiön (2005, 41) mukaan erilaiset diskurssit, esimerkiksi tavat määrittellä haja-asutusalueita, eivät kuitenkaan ole täysin erilaisia tai toisilleen täysin vastakkaisia, luonnostaan dikotomisia merkityspareja. Tilanne, jossa eri tahot puolustavat omaa näkemystään asettaa ne vastakkain ja kamppailemaan keskenään (Häikiö 2005, 41). Tällöin myös eronteosta tulee merkittäviä. Niiden kautta diskurssit pyrkivät vakauttamaan omaa asemaansa ja sulkemaan toisenlaisia käsitystapoja diskurssin järjestyksen ulkopuolelle. (emt. 41) Erilaiset tulkinnat haja-asutusalueista rakentuvat näin ollen tekemällä eroa toisiin käsitystapoihin. Tarkastelen tässä työssä eheyttävän suunnittelun ympärillä käydyn keskustelun diskursiivista kenttää niiden erontekojen ja yhteyksien kautta, joita eri tahot rakentavat erilaisten käsitysten ja käsitteiden välille pyrkiessään määrittelemään haja-asutusalueita omista lähtökohdistaan – ja joiden kautta toisistaan eroavat tulkinnat haja-asutusalueista rakentuvat toisilleen vastakkaisiksi, keskenään kamppaileviksi diskursseiksi.

1.3. Tutkimuskysymykset

Tutkimustehtäväni on Tampereen seudulla käytyä keskustelua esimerkkinä käyttäen selvittää, *millaisia diskursseja haja-asutusalueista yhdyskuntarakenteen eheyttämisen paikallinen määrittely tuottaa*. Tarkastelen Tampereen seudulla käytyä keskustelua seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

Millaisia tulkintoja haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä eri tahot pyrkivät rakentamaan Tampereen seudulla käydyssä keskustelussa?

Minkälaisia hegemonisia diskursseja ja vastadiskursseja tästä muodostuu?

Ensimmäinen osakysymys koskee eri tahojen osana keskustelua tekemiä tulkintoja kaupunkiseudun haja-asutusalueista. Mistä näkökulmista haja-asutusalueita tarkastellaan? Mitkä nähdään alueiden ongelmina ja mitkä vahvuuksina? Mitä kehityskulkuja alueilla tulkitaan olevan käynnissä ja minkälaista tulevaisuutta alueille tavoitellaan? Miten haja-asutusalueita halutaan kehittää? Oletan, että keskustelun osapuolet eivät pelkästään kuvaa, vaan nimenomaan pyrkivät määrittelemään kohdealuetta tietyllä tavalla, tuottamaan siitä tietynlaista ”kuvaa”. Toinen osakysymys ohjaa tarkastelemaan erilaisia tulkintoja toisilleen vastakkaisina ja asemistaan kamppailevina diskursseina. Minkälaisia hegemonisia diskursseja ja vastadiskursseja eri tahojen tekemien tulkintojen kohdatessa

muodostuu? Häikiön (2005, 46, 66–67) mukaan olennaista hegemonisten ja vastadiskurssien muodostumiselle ovat niiden väliset eronteot ja rajalinjat, joilla erilaiset diskurssit pyrkivät erottumaan toisistaan ja muodostamaan mahdollisimman vakaita merkitysten kokonaisuuksia. Häikiön lähestymistapaa mukaillen tarkastelen erilaisten tulkintojen asettumista toisilleen vastakkaisiin diskursiivisiin asemiin niiden erontekojen ja rajanvetojen kautta, joita eri tahot haja-asutusalueiden tulkinnoissaan rakentavat. Koska tarkasteluuni ei sisälly varsinaista diskurssien valta-analyysiä, oletan suunnittelun diskurssien olevan lähtökohtaisesti hegemonisia, ja kyläyhdistysten diskurssien pyrkivän haastamaan niiden asemaa.

Opinnäytetyöni kirjallinen esitys etenee seuraavasti. Seuraavaksi, luvussa 2, siirryn tarkastelemaan työni teoreettisia ja näkökulmaa ohjaavia lähtökohtia: yhdyskuntasuunnittelun tarkastelua diskursiivisen kamppailun ja tilan diskursiivisen tuottamisen näkökulmasta. Luvussa 2 käsittelen myös kahta yleisemmän tason keskustelua eheyttämisen lähtökohdista: toinen on keskustelu ekologisen yhdyskunnan tulkinnoista ja toinen maaseudun ja kaupungin kohtaamisesta suomalaisilla kaupunkiseuduilla. Luvussa 3 esittelen käyttämäni aineiston ja metodiikan, ja selvitän analyysini etenemisen vaiheet. Samassa luvussa pohdin myös omaa asemaani tämän työn tekijänä. Luvussa 4 selvitän ensin tarkastelemani tapauksen lähtökohtia ja vaiheita ja siirryn sitten analyysini tuloksiin, keskustelussa vastakkain asettuviin diskursseihin haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä. Luvussa 5 peilaan tuloksiani teorialukujen avaamaan kuvaan diskursiivisista suunnittelukamppailuista ja eheyttämistä sivuavista keskusteluista ja pohdin eheyttämispolitiikan paikallisessa määrittelyssä kohtaamia haasteita ja haastamisen mahdollisuuksia. Lopuksi pohdin vielä tekemieni valintojen onnistumista ja mahdollisia jatkokysymyksiä.

2. Teoreettinen tausta ja tutkimuksen näkökulma

2.1. Suunnittelu diskursiivisena kamppailuna tilasta

2.1.1. Suunnittelu kamppailuna

Yhdyskuntasuunnittelu voidaan ymmärtää paikallisena hallintana (Häikiö 2005, 7), yksinkertaisimmillaan ”niinä käytäntöinä, joilla maankäyttöä kunnissa ohjataan” (Leino 2006, 6). Yhdyskuntasuunnittelun voidaan myös sanoa olevan kuntatasolla tärkein ympäristöpoliittinen ohjauskeino (Rannikko 2000, 93). Koska kunnilla on keskeinen rooli alueiden käyttöä ja rakentamista koskevassa päätöksenteossa, kunnat joutuvat paljolti tasapainoilemaan ”maanomistajien oikeuksien,

ihmisten asumispreferenssien ja maankäytön suunnittelua koskevien yleisten tavoitteiden välimaastossa” (Sireni 2011, 11). Esimerkiksi yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja ekologista kehitystä tavoiteltaessa suunnittelu toimii monien erilaisten ja toisilleen vastakkaistenkin intressien keskellä.

Yhdyskuntarakenteen tiivistämisestä on 1990-luvulla tullut yleinen tavoite kaupunkiseutujen kehityksen ohjaamisessa (Sireni 2011, 5, 67; Huttunen 2000, 162; Vartiainen 1998, 5). Sittemmin myös käsitys yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä on otettu tiivistämisen ohella osaksi virallista kaupunkipolitiikkaa (Lainevuo 1997, 52), esimerkiksi valtakunnallista alueiden käytön ohjausta (Ympäristöministeriö 2009, 3, 7; Sireni 2011, 11, 17–19). Voitaisiin sanoa, että tiivistämisestä ja eheyttämisestä on muodostunut eräänlainen ohjenuora (Sireni 2011, 5, 67; Vartiainen 1998, 5; Huttunen 2000, 162), jolla suunnittelussa pyritään vastaamaan monenlaisiin ongelmiin. Suunnittelun on myös nähty etenevän paljolti valmiiden lähtökohtaoletusten varassa, joita ei juurikaan aseteta kyseenalaisiksi (Rannikko 2000, 93). Esimerkiksi käsitys yhdyskuntarakenteen hajautumisesta ja eheyttämisestä tai tiivistämisestä sen ratkaisuna voitaisiin nähdä tällaisina lähtökohtaisina oletuksina, joiden varassa kaupungeja ja erilaisia alueita kehitetään.

Suunnitelmien tullessa julkisiksi ne asettuvat kuitenkin uudenlaiseen tilanteeseen, jossa huomioon tulee ottaa myös moniääninen yleisö kommentteineen. Asukkaiden ja muiden toimijaryhmien erilaiset kommentit, parannusehdotukset ja muutosvaatimukset pakottavat esimerkiksi suunnittelusta vastaavan kaavoittajan muokkaamaan suunnitelmia, ja neuvottelemaan ratkaisusta uudelleen. (Haila & Jokinen 2001, 141; Leino 2006, 8) Esimerkiksi eheyttävä suunnittelu perustuu paljolti valtakunnallisiin tavoitteisiin, jolloin suunnittelun varsinaiseksi haasteeksi muodostuu tavoitteiden paikallinen määrittely. Eheyttävät ja tiivistävät hankkeet ovatkin kohdanneet käytännön tilanteissa vastustusta esimerkiksi oman asuinalueensa viihtyisyyttä ja väljyyttä puolustavien asukkaiden taholta (Lainevuo 1997, 57; Rönkä et al. 2000, 34). Asukkaiden kommenttien myötä suunnitteluprosessin voidaan sanoa muuttavan muotoaan. Erilaisten kommenttien ja kyseenalaistusten myötä suunnitteluprosessi voidaan nähdä tilanteena, jossa ennalta määriteltyjen tavoitteiden sijaan etenemistä ohjaa keskustelu tai kamppailu toimijoiden kesken. (Haila & Jokinen 2001, 141) Näin voidaan nähdä käyneen myös Tampereen seudulla kyläyhdistysten herätettyä keskustelua seutuhallituksen suunnitelmasta.

Aiemmin ristiriidattomana ja ennalta määriteltynä toimintapolitiikkana esitetyn yhdyskuntasuunnittelun voidaan myös yleisemmin nähdä siirtyneen kohti laajemman osallistujajoukon

intresseistä nousevien tulkintojen yhteensovittamista (Hynynen 2000, 65–68; Haila 2002, 106–107; Leino 2000, 8). Yhtenä syynä suunnittelun politisoitumiselle voidaan pitää juuri yhdyskuntien ekologiseen kehitykseen liittyvien ympäristökysymysten kärjistymistä ja siihen sisältyvää epäilyä vakiintuneita suunnittelu- ja politiikkakäytäntöjä kohtaan (Lapintie 1997, 11–12). Ympäristökysymyksen voidaan välillisesti nähdä ajaneen suunnittelua myös yhä enemmän eri intressiryhmien osallistumisen ja erilaisten näkökulmien välisen dialogin mahdollisuuksien pohdintaan (Sihvonen 1996, 40). Esimerkiksi ekologisuuden käsitteen laajentuessa yhdyskuntasuunnittelun ympäristöstä on tullut empiirisesti tarkastellun tilan lisäksi myös ”kulttuurinen, oikeudellinen, hallinnollinen ja poliittinen kysymys” (Sihvonen 1996, 33). Ympäristökeskustelu on politisoitunut yhä enemmän myös suunnittelun käytäntöjä (Sihvonen 1996, 33).

Kaupungistumiseen liittyvän yhdyskuntien vahvan kasvun ohjauksesta on myös vähitellen siirrytty olemassa olevan rakenteen uudistamiseen. Näin suunnitelluilla alueilla on myös jo asukkaita, joilla on suhde omaan elinympäristöönsä. Kun suunnittelussa puututaan yhä enemmän olemassa olevaan kaupunkirakenteeseen ja ihmisten jokapäiväiseen lähiympäristöön, on myös yhä todennäköisempää, että asukkaat motivoituvat ottamaan kantaa suunnitelmiin, ja suunnittelu kohtaa myös ristiriitoja. (Keränen & Mäkitalo 1993, 7) Habermasilaisen, osallistumista korostavan suunnittelun ihmiskuva onkin tavoitteellisen toiminnan tietoinen subjekti (Nyholm 1996, 28) – niin osallistuvien asukkaiden, kuin suunnittelun ammattilaisten osalta. Enää suunnittelussa ei voida nojata pelkästään rationaaliseen ja tieteelliseen ongelmanratkaisuun yleisen edun nimissä, vaan suunnittelusta on tullut yhä enemmän myös erilaisten ristiriitojen sääntelyä (Keränen & Mäkitalo 1993, 15). Marja-Liisa Nyholm (1996, 24) kirjoittaa mielestäni osuvasti John Foresterin (1989) ajatukseen viitaten:

”Suunnittelukäytäntö on puheen ja argumentoinnin asia, eivätkä teoriat ratkaise ongelmia vaan ihmiset.”

Osallistumista ja vuorovaikutusta korostavat suunnittelukäsitykset, joissa asukkaiden ja eri intressiryhmien kuuleminen ja erilaisten näkökulmien sovittelu yhteen korostuvat, ovat uuden maankäyttö- ja rakennuslain myötä tulleet entistä ajankohtaisemmiksi (Haila 2002, 92). Hynynen (2000, 68; myös Leino 2006, 11; Bäcklund et al. 2002, 8) mukaan vuosituhanen vaihteessa käyttöön otettu maankäyttö- ja rakennuslaki on tehnyt mahdolliseksi esimerkiksi maankäytön hallinnan muotoutumisen entistä paikallislähtoisemmäksi, mutta samalla sen voidaan nähdä luoneen myös uudenlaisia haasteita, kun entistä suurempi määrä osallisia erilaisine vaatimuksineen täytyy ottaa huomioon. Usein asukkaita onkin pyritty niin sanotusti *osallistamaan* suunnitteluun (ks. esim.

Leino 2006, 12), järjestämällä esimerkiksi erilaisia kuulemistilaisuuksia. Joissain tapauksissa asukkaat ovat myös itse pyrkineet luomaan osallistumiselleen tilaa, myös ennalta määriteltyjä keinoja ja toimija-asemia ”venyttäen” ja ”ohittaen” (emt. 12; Keränen & Mäkitalo 1993, 27–28). Tavoite sovittaa yhteen usein ristiriitaisia tulkintoja on myös osoittautunut hankalaksi, ja yhteisymmärrykseen pyrkivän suunnittelun voidaan aika ajoin nähdä hajoavan usean eri toimijatahon väliseksi konflikteiksi, kamppailuiksi (Leino 2006, 11–12).

Vaikka yhdyskuntasuunnittelun voidaan nähdä nykyisellään olevan paljolti ristiriitaisten tavoitteiden yhteensovittamista, se on samalla myös ”vaikutusvaltainen tapa tuottaa ja hallinnoida kaupunkitilaa” (Leino 2006, 6). Se, millaiset käsitykset suunnittelussa vakiintuvat, vaikuttaa merkittäväällä tavalla siihen, minkälaista kaupunkia ja elinympäristöä suunnitelmilla rakennetaan, ja ketkä kaupunkiin ja sen suunnitteluun pääsevät osallisiksi. Yhdyskuntasuunnittelu ei siis prosessina ole millään tavalla neutraali tai eri tahojen intresseistä erotettavissa oleva tapahtumaketju, vaan Helena Leinon (2006, 8) sanoin ”poliittisen määrittelykamppailun arena, jossa kilpaillaan erilaisilla tulkinnoilla siitä, millainen tulevaisuus kaupungille on suotuisin”. Yhdyskuntasuunnittelussa onkin mitä suurimmassa määrin kyse juuri kamppailusta, jossa eri tahot pyrkivät määrittelemään ympäristöönsä (emt. 8). Tästä syystä suunnittelua on tarkasteltu paljon myös diskursiivisesta näkökulmasta – jolloin suunnittelukäytännöt ja -kieli näyttäytyvät vallan läpäisemänä ”instrumentteina”, tapoina tuottaa ja hallinnoida tietynlaista tilaa – ja suunnittelun käytäntöjä ja niitä haastavaa toimintaa nimenomaan diskursiivisena kamppailuna tuon tilan määrittelystä. (esim. Leino 2006, Nevalainen 2004, Lapintie 1997)

2.1.2. Diskursiivinen näkökulma tilan tuottamiseen

Tarkastelen Tampereen seudulla käytyä keskustelua yhdyskuntasuunnitteluun liittyvänä diskursiivisena määrittelykamppailuna. Lähdän Jaana Nevalaisen (2004) tapaan liikkeelle siitä ajatuksesta, että yhdyskuntasuunnittelussa tuotetaan tilaa esimerkiksi erilaisissa tavoissa tulkita ja jäsentää alueita ja puhua niistä, joista toiset saavuttavat hegemonia-aseman diskursiivisen kamppailun tuloksena. Konstruktionistisissa käsityksissä tilan nähdään rakentuvan sosiaalisesti (ks. Nevalainen 2004, 88). Tärkeää tällaisessa näkemyksessä on se, millaiseksi jokin alue ja sen kehitys kulloinkin määritellään ja kategorisoidaan – toisin sanoen, kuinka tiettyä tilaa ”rakennetaan” tietynlaiseksi erilaisissa puheissa ja käytännöissä. Esimerkiksi käsityksemme kaupungista ja maaseudusta ovat pitkälti sosiaalisia konstruktioita: tapamme käsittää maaseutu ”idylliseksi perinneympäristöksi” tai ”elätettäväksi periferiaksi” (Malmsten 2004), tai tietty kaupunginosa erityiseksi ”ongelmalähiöksi” (Bäcklund 1999), ovat konstruktionistisen näkemyksen mukaan

sosiaalisesti rakentuneita.

”Osta tontti maalta, kuitenkin kaupungista”, ilmoittaa tontteja kauppaava tänäkin sunnuntaina Helsingin Sanomien Markkinapaikalla (Helsingin Sanomat 13.5.2012). Erilaisiin alueisiin varsinkin kaupungin ja maaseudun välimaastoon sijoittuvilla ”murrosalueilla” voidaan helposti liittää erilaisia kaupunkimaisuuteen ja maaseutumaisuuteen kytkeytyviä tulkintoja (Vartiainen 1990, 26). Kaupunkien lievealueiksi kutsutuilla reuna-alueilla maaseudun ja kaupungin erilaiset kehityskulut kerrostuvat ja elävät rinnakkain (emt. 21; 1989, 64) ja alueiden saama ”sisältö” rakentuu sosiaalisesti ihmisten antaessa niille merkityksen esimerkiksi oman elämänpiirinsä osana (Vartiainen 1990, 26). Seutuistuminen, jossa ihmisten arjen nähdään laajenevan hajallaan oleville työ-, asuin- ja asiointipaikoille (Huttunen 1998, 24–25; Huttunen 2000, 155), hämärtää vielä ennestään maaseudun ja kaupungin ulottuvuuksia ja käsitteellistä eroa. Esimerkiksi Aitolahti–Teiskon laajaa maaseutualueutta Tampereella on kuvattu maaseutuvaltaisen lisäksi myös ”yhä enemmän kaupunkiin kytkeytyväksi” ja kaupungin reuna-alueutta muistuttavaksi alueeksi, vaikka etäisyydet esimerkiksi Tampereen keskustaan ovat suuria (Ylönen 1999, 27).

Pelkästään ”maaseuduksi” tai ”kaupungiksi” määrittelyn lisäksi alueiden saamien tulkintojen varsinainen sisältö tai tarkoitus voi vaihdella paljon esimerkiksi niiden käyttötarkoituksen tai -yhteyden mukaan. Esimerkiksi Frowsin (1998, 56–57) mukaan erilaiset toimijat maallikoista tutkijoihin ja hallintoon käyttävät erilaisia maaseutumaisuuden määrittelyjä tiettyjen tavoitteiden tai intressien perustelemiseen tai oikeuttamiseen. Se, millaisena kaupunkina tai maaseutuna jokin alue kulloinkin tulkitaan, vaikuttaa myös olennaisesti alueelle asetettuihin tavoitteisiin. Erilaisiin tulkintoihin voi sisältyä hyvin erilaisia näkemyksiä esimerkiksi maaseutualueiden ”kestävästä kehityksestä” tai eri toimijoiden asemasta tuossa kehityksessä (Hermans et al. 2009, 46). Erilaisilla tulkinnoilla on myös omanlaisensa tilalliset ilmenemismuodot (emt. 47). Tietyn alueen tulkitseminen ”suojeltavana idyllinä” tai ”elätettävänä takapajulana” (ks. Malmsten 2004) vaikuttaa suuresti siihen, minkälaisia toimenpiteitä eri alueille suunnitellaan. Suunnittelukamppailuiden kohdalla kyse on myös aina siitä, mikä erilaisista maaseutu- tai kaupunkimäärittelyistä pääsee valtaan:

”Maaseutumäärittelyt – kuten mitkä tahansa määrittelyt – sisältävät aina produktiivisen ja poliittisen ulottuvuuden. Määrittelyt ja niiden oikeellisuus ovat aina kamppailujen kohde. Erityisesti kamppailuaan sen vuoksi, että määrittelyt valmistavat kenttää toiminnalle. Valta määrittellä antaa mahdollisuuden myös hallita keskustelua.” (Malmsten 2004, 6)

Määrittelyt eivät pelkästään ohjaa mielikuvia alueista, vaan niiden kautta tuotetaan myös konkreettista rakennettua tilaa. Nevalainen (2004, tiivistelmä) tarkastelee kaupunkisuunnittelua diskursiivisena käytäntönä, ”välittävänä tekijänä”, jossa ”abstraktin tiedon ja tilasta tietämisen muodot siirretään konkreettiseen kaupunkiin”. Nevalaisen (2004, tiivistelmä) mukaan suunnittelun edetessä jotkin määritelmät luonnollistuvat ja niin sanotusti ”muotoillaan kaupungin todellisuudeksi” ja suunnitelmien kautta lopulta myös kaupungin materiaaliseksi tilaksi. Nevalaiselle (2004, 81) suunnittelu on etupäässä ihmisten kielellisessä vuorovaikutuksessa syntyvä diskursiivinen käytäntö. Tällöin olennaisia ovat juuri erilaiset diskurssit, tavat käsittää ja puhua esimerkiksi suunnittelun kohdealueista, sillä niiden kautta rakennetaan kaupungin materiaalista ja myös niin sanottua ”elettyä tilaa” (Nevalainen 2004, 85–86; eletystä tilasta ks. Lefebvre 1991; Halfacree 2007, 126–127; Merrifield 2000, 174–176; Virtanen 1998, 17). Suunnittelupuheen kautta määrittyy osaltaan myös ihmisten elinympäristö, sekä sen materiaalisessa, mentaalisisessa, että sosiaalisessa muodossa (ks. Jauhiainen 2002, 131–132).

Tavat määrittellä alueita tietynlaisiksi esimerkiksi puheessa ohjaavat konkreettisen kaupunkirakenteen muodostumista, ja vaikuttavat myös siihen, kuinka noilla alueilla toimitaan ja eletään, ja minkälaisia elinympäristöjä niistä muodostuu. Nevalaisen (2004, 82) mukaan jokainen suunnitteluun osallistuva taho ”lukee maisemaa omasta näkökulmastaan ja peilaa siitä tuottamissaan tulkinnoissa omia tarpeitaan ja tavoitteitaan”. Erilaiset tavat hahmottaa elinympäristöä ja muodostaa siitä ymmärrettäviä tulkintoja ovat perustana myös identiteettien muodostumiselle: erilaisilla alueiden kuvauksilla luodaan myös niihin liittyviä ryhmiä ja ryhmien tulkintoja omasta itsestään. (emt. 82) Alueiden määrittelyssä ei myöskään ole pelkästään kyse niiden materiaalisten ehtojen määrittelystä, vaan siitä, minkälaisia elinympäristöjä ja toimintaympäristöjä niistä luodaan erilaisille toimijoille ja ihmisryhmille. Myös erilaiset tavat ”lukea ympäristöä” perustuvat juuri noihin määrittelyihin – erilaiset tavat jäsentää alueita perustuvat aiempiin määritelmiin, joiden ”kautta” tilaa tulkitaan. Tila on konstruktivistisesta näkökulmasta sekä sosiaalinen konstruktio, että sosiaalisten suhteiden määrittelijä (Massey 1985, 12; ks. myös Lefebvre 1998; Soja 1980).

Erilaiset määrittelyt eivät myöskään ole pysyviä, vaan tavat tulkita tiettyjä alueita tai suunnittelun käytäntöjä ovat jatkuvassa muutoksessa (Nevalainen 2004, 81). Nevalainen (2004, 134–135) kuvaa suunnittelupuheen tapahtuvan monella eri tasolla. Osa puheesta tulee julkiseksi, ja osa syntyvästä keskustelusta kirjataan pöytäkirjoihin, kaavojen selostuksiin tai julkisiin kannanottoihin. Samalla kun erilaisilla puheilla tuotetaan merkityksiä ja määrittelyjä, eri puhettavat pyrkivät rajaamaan toisia

puhuntoja ulos suunnittelun kentältä ja vahvistamaan näin omaa asemaansa. Erilaisilla puheilla ja rajauksilla pyritään vaikuttamaan, muuttamaan todellisuutta omien tarkoituksien mukaiseksi. (emt. 134–135; myös Leino 2006, 7) Suunnitteluprosesseissa ja niiden ympärillä kamppailua käydään etupäässä siitä, mitkä määrittelyt ja puhettavat saavat oikeutuksen ja hyväksytään niin sanotusti ”jatkokon” (ks. Leino 2006, 14).

Suunnittelun näkemysten ja niiden kautta rakentuvan tilan määrittelyssä voidaan siis tulkita olevan kyse diskursiivisista kamppailuista, jossa erilaiset puhettavat ja käsitykset ”taistelevat” asemastaan suunnittelun kentällä. Kamppailun näkökulmasta tärkeäksi nousee niin sanottu hegemonisointiprosessi, jossa toiset diskurssit muodostuvat vahvemmiin kuin toiset ja nousevat asemaan, jossa ne sulkevat pois toisenlaisia puhumisen ja tietämisen tapoja (Nevalainen 2004, 50). Tällöin puhutaan yleisesti hegemonisiksi muodostuvista tai luonnollistuvista diskursseista ja niiden uusintamisesta käytännöissä (Jokinen et al. 1999, 89). Toisaalta vakiintuneetkaan diskurssit eivät ole lopullisia tulkintoja, vaan aina myös alttiina niitä haastaville vastadiskursseille (emt. 106). Tästä syntyy tilan ja todellisuuden diskursiivisen tuottamisen kamppailullinen luonne.

2.1.3. Suunnittelun valta ja tiedonpolitiikka

Suunnittelun diskurssit määrittelevät tuotetun tilan lisäksi myös sen tuottamisen ehtoja (Nevalainen 2004, 83). Esimerkiksi erilaiset tavat käsittää ja puhua suunniteluun osallistuvista tahoista ja heidän asemistaan suunnitteluprosessissa määrittelevät myös tuotetun tilan muodostumista. Tällöin merkittäväksi nousee kysymys siitä, kenellä on oikeus ja valta määritellä tilaa ja osallistua sen suunniteluun. Samalla merkittäväksi nousee myös kysymys siitä, kenellä on oikeus päättää suunnittelun käytännöistä, eli siitä, *miten* tilallisia määrityksiä tuotetaan (ks. Nevalainen 2004, 91). Kyse on siis tiedon ja vallan vastavuoroisuudesta, tiedon politiikasta (Leino 2006, 18; Nevalainen 2004, 50–51; Jokinen et al. 1993, 89).

Hegemoniset diskurssit ohjaavat ihmisten toimintaa ja ymmärrystä maailmasta luonnollistuneina käytäntöinä (Nevalainen 2004, 50). Sen lisäksi, että ihmiset uusintavat jo olemassa olevia käsitystapoja toimiessaan niiden mukaisesti, toiminnallaan he myös muokkaavat diskursseja ja luovat uusia (Suoninen 1999, 21–25). Diskurssit voidaan käsittää myös toiminnaksi: ”koska ihmiset käyttävät diskursseja kontekstuaalisesti, ne ovat ennen kaikkea tekemistä ja toimintaa” (Jokinen & Juhila 1999, 71). Diskurssien käytöllä, esimerkiksi puheella, voidaan tehdä asioita: kuvata ja määritellä, tuottaa kategorioita ja ajaa tiettyjä asioita – joko tahattomasti tai tiettyä intressiä silmällä pitäen (Potter 1999, 199). Esimerkiksi käyttämällä ja luomalla erilaisia kategorioita ja määrittelyjä

voidaan oikeuttaa tai kritisoida tiettyä toimintaa, puhutella tietynlaista yleisöä, tai sulkea tietynlaiset asiat keskustelun ulkopuolelle (Potter 1996, 194; Jokinen 1999, 130, 142; Billig 1987, 135) – ja valmistella kenttää tietynlaiselle toiminnalle. Siinä mielessä diskurssit ovat myös vallankäytön välineitä: niillä voidaan oikeuttaa ja vahvistaa tiettyjä ajattelu- ja tulkintatapoja, epäpolitisoida, tulkita ja määritellä – ja myös politisoida ja tulkita uudelleen (Palonen & Summa 1996, 13). Tästä syystä diskurssien luonnollistuminen on suunnittelun piirissä myös kamppailun kohde. Suunnittelun diskursseissa on valtaa, ja valta määritellä antaa vallan myös toimia (vrt. Malmsten 2004, 6).

Diskurssien käyttö ei kuitenkaan ole pelkästään toimijoiden oman valinnan tulosta, vaan diskurssien erilaiset asemat yhteiskunnassa määrittelevät paljolti esimerkiksi sitä, minkälaiset tavat käsittää maailmaa ja puhua siitä ovat luonnollistuneita ja hyväksyttäviä, ja mitkä taas marginaalisia. Nevalaisen (2004, 83) mukaan suunnittelussa kaupunkia määrittävät vakiintuneet tavat tietää ja puhua, jotka säätelevät esimerkiksi sitä, mitä asioita pidetään ongelmina ja mistä ongelmiin haetaan ratkaisua. Nevalaisen (emt. 81) mukaan suunnittelun tulkinnat syntyvät tiettyjen tietoa tuottavien rakenteiden ehdollistamina perustelemaan esimerkiksi tiettyjä tilallisia muutoksia, kuten kaupunkirakenteen tiivistämistä. Suunnittelun käsitys kaupungista ja siitä, miksi toiset ratkaisut ja toimintatavat ovat sitä muokattaessa toivottavampia kuin toiset, syntyy kuitenkin Nevalaisen (2004, 81) mukaan aina ”tietoisien esittämisen tuloksena”. Diskursiivinen kenttä eräällä tapaa luo rajat tiedon muodostukselle, mutta samalla diskursiivista kenttää voidaan myös käyttää tiettyjen tavoitteiden tueksi.

Koska suunnittelu on aina sidoksissa jonkinlaiseen ymmärrykseen maailmasta ja siitä miten saamme tietoa ympärillämme olevasta (Nevalainen 2004, 83), olennaista on se, kenellä on valtaa määritellä ja ohjata tuon tiedon muodostumista. Helena Leinon (2006, 17) mukaan esimerkiksi suunnitteluun osallistuvilla virkamiehillä on ”virka-asemansa kautta mahdollisuus ohjailla, rajata ja kontrolloida suunnittelusta käytyä keskustelua virallisten valmistelu- ja päätöksentekokäytäntöjen kautta”. Virka-aseman tuoman muodollisen vallan lisäksi suunnitteluprosessista voidaan tunnistaa myös niin sanottua ”näkyvätöntä valtaa”, joka sanelee reunaehdot eri toimijoiden toimintavapauksille. Esimerkiksi Foucault (Leinon 2006, 18 mukaan) käsittelee tiedon ja vallan suhdetta normien rakentamisena, eräänlaisena todellisuuden kategorisointina ja arvottamisena. Tällöin valta-asetelmat sisältyvät jo mahdolliseen käytettävissä olevaan kieleen ja normaaliksi ymmärrettyyn keskustelun kulkuun, esimerkiksi tietyssä tilanteessa lähtökohdiksi oletettuihin toimija-asemiin: mitä kukakin voi sanoa, missä ja miten. Diskursiivisesta näkökulmasta katsottuna suunnittelun tietoa tuottavat ja hallitsevat valtasuhteet sisältyvät jo esimerkiksi niissä käytettyyn kieleen (ks.

Leino 2006, 9).

Suunnittelupuheen sanotaankin usein olevan eräällä tavalla normalisoitua ja myös normalisoivaa (Leino 2006, 6), ja suunnittelun tapaa argumentoida on myös usein tarkasteltu tiettyjen ratkaisuiden luonnollistamisena ja ehdollistamisena (esim. Leino 2006, Lapintie 1997, Hänninen 1996). Suunnitteluun liittyy olennaisesti tietynlainen argumentaatio, joka on yhteydessä suunnittelun tapaan toimia. Esimerkiksi rationaaliseen ongelmanratkaisuun pyrkivään tai yhteistä hyvää elinympäristöä tavoittelevaan suunnitteluun eräällä tapaa kuuluu myös rationaalisuudella ja objektiivisuudella argumentointi (Keränen & Mäkitalo 1993, 11–12). Toisaalta tällaiset perustelut voivat nykyisissä osallistumista korostavissa suunnittelukäsityksissä varsinkin konfliktin näkökulmasta näyttäytyä myös vallankäytön ”verhoamisena” ja tiettyjen tavoitteiden oikeuttamisena yleisen intressin nojalla (emt. 13, 15). Samalla normalisoivan ja tietynlaiseen tietokäsitykseen nojaavan puhutavan voidaan itsessään sanoa muodostuneen eräänlaiseksi normiksi, joka estää toisenlaisten käsitys- ja puhetapojen käyttöä suunnittelun kentällä (Hynynen 2000, 65; Hynynen 1998, 57; Nevalainen 2004, 82).

Esimerkkinä suunnittelun tietokäytännöistä on usein mainittu suunnittelun ammattilaisten ja alueiden asukkaiden erilaiset tavat tarkastella tilaa, paikkoja ja alueita. Esimerkiksi Nevalainen (2004, 19) kirjoittaa suunnittelupuheen kentällä tuotetusta abstraktista tilasta, joka joutuu vastakkain tilaa elävien kaupunkilaisten kokemuksellisten tilakäsitysten kanssa. Maantieteilijät puhuvat tästä erona relationaalisen ja absoluuttisen tilakäsityksen välillä: asukkaat tarkastelevat tilaa omasta kokemusmaailmastaan käsin erilaisina elämisen paikkoina, suunnittelijoiden käsitellessä alueita ”ulkopuolelta”, erilaisin abstraktein mittarein ja määrein (Bäcklund 2002, 142–144). Usein mainitaan myös, että asukkaiden käsittelemä tila jäsentyy nimenomaan henkilökohtaisten kokemusten muovaamina *paikkoina*, suunnittelijoiden käsitellessä tilaa *alueina*, jotka taas muodostetaan esimerkiksi hallinnollisten rajojen perusteella (Kuusisto-Arponen 2006, 32–33). Paikkaa pidetäänkin varsinkin humanistisessa maantieteessä nimenomaan kokemusmaailmaan kuuluvana käsitteenä, alueen ollessa enemmän hallinnollinen käsite. Erilaiset tilan hahmotukset voidaan siis ymmärtää toimijoiden erilaisina lähtökohtina todellisuuden jäsentämiselle. Nevalaisen (2004, 82) mukaan jokainen taho ”lukee maisemaa” omista lähtökohdistaan liittäen ja peilaten siihen myös omia tavoitteitaan. Tällä on suuri merkitys suunnitteluun osallistuvien tahojen erilaisten näkökulmien muodostumiselle, mutta myös sille, minkälaisiin asioihin suunnittelulla pyritään vaikuttamaan. (Bäcklund 2002, 144.)

Leinon (2006, 9) mukaan ”suunnittelupuhe kiinnittyykin lähtökohdiltaan kaupungin hallinnon todellisuuteen, eikä niinkään asukkaiden käsityksiin kaupungista”. Usein suunnittelu onkin nähty tietynlaisen, abstraktin ja asiantuntijuuteen nojautuvan tiedon kenttänä, jolle muilla tietämisen tavoilla, esimerkiksi tunneperäisellä tiedolla ei ole asiaa (Hynynen 2000, 65; 1998, 57). Ongelmaksi suunnittelukeskusteluissa on usein osoittautunut myös se, että siihen osallistuvat asukkaat ja yhdyskuntasuunnittelun ammattilaiset puhuvat keskenään yhteismitatonta kieltä. Suunnittelun käytäntöjä tarkastelevassa tutkimuksessa onkin noussut tärkeäksi pohtia myös sitä, kuinka suunnittelu ottaa tai voisi ottaa huomioon erilaisia tietämisen tapoja. Tällöin esiin nousee myös kysymys siitä, millaiset mahdollisuudet vallalla olevaa suunnittelupuhetta haastamaan nousevilla diskursseilla on tulla huomioiduiksi omanlaisinaan merkityssystemeinä, ja missä määrin ne joutuvat perustelemaan asiaansa suunnittelupuheen sisäisillä merkityksillä (Hynynen 1998, 57; Nevalainen 2004, 82). Kamppailun kohteena voidaan siis nähdä myös suunnittelun oma sisäinen logiikka ja sääntöjen määrittelyvalta (Hynynen 1998, 55): mitä suunnittelukeskustelussa on mahdollista sanoa ja haastaa, ja minkälaisille tavoille puhua ja tietää annetaan arvoa esimerkiksi päätöksiä tehtäessä.

Foucault'hon nojaten voitaisiin sanoa, ettei haastavalla puheella ole suunnittelussa juurikaan mahdollisuuksia, suunnitteluprosessit erilaisine osallistumiskäytäntöineen ovat todellisuudessa niin ”näkymättömän vallan” ehdollistamia. Myös Habermasin muotoilema kommunikatiivisen suunnittelun ihanne tuntuu foucault'laisesta valtanäkökulmasta melko epärealistiselta. (Häkli 2002, 116–120) Foucault'n (1998, 69) mukaan valta ei ole kuitenkaan pysyvä rakenne, vaan ennen kaikkea toiminnallista ja tilanteista. Valta on Foucault'lle eräänlaista peliä, jossa kamppailu ja ristiriidat muokkaavat voimasuhteita. (Leino 2006, 16) Esimerkiksi diskurssien väliset valta-asetelmat voidaan käsittää pysyvien rakenteiden ja luonnollistuneiden merkitysjärjestelmien jatkuvan uusintamisen lisäksi myös toimijoiden tapoina operationalisoida ja käyttää kieltä ja kielen valtaa (Palonen & Summa 1996, 11–13). Tärkeäksi tällaisen näkemyksen pohjalta nousee nimenomaan se, miten ihmiset kieltä käyttävät, miten esimerkiksi suunnittelussa käytettyä tietoa ”rakennetaan” todellisuuden kategorisoinnin ja normittamisen kautta. Koska diskursiiviset valtasuhteet muovautuvat erilaisten ristiriitojen ja kamppailuiden tuloksena, mielenkiintoista suunnittelukäytäntöjen tarkastelussa on myös se, kuinka erilaiset luonnollistuneita käsitystapoja haastavat diskurssit pyrkivät hajottamaan suunnittelun tiedon linnakkeita ja rakentamaan omaa kuvaansa kaupungista.

2.2. Näkökulmia eheyttämisen lähtökohtiin

2.2.1. Erilaiset näkökulmat kohtaavat

Käsitys eheyttämisestä yhdyskuntarakenteen kehittämisen tavoitteena voidaan nähdä suunnittelun itsestään selvänä lähtöasemana, jolle myös eheyttämissuunnitelmissa tehdyt paikalliset ratkaisut perustuvat. Asukkaiden haastaessa suunnitelmia tavoitteiden ja tehtyjen ratkaisujen lähtökohdat nousevat kuitenkin uudelleen keskustelun kohteeksi. Chaïm Perelman (1996, 51) kirjoittaa erilaisten näkökulmien esiintulon tuovan esiin tiedon konstruktiiivisen luonteen:

”Niin kauan kun ei oteta huomioon tulkintamahdollisuuksien moninaisuutta eikä valitulla tulkinnalla siis ole kilpailijoita, pyrkimystä tietojen ja konstruktin erottamiseen ei esiinny: tämä erottelu ilmaantuu vasta erilaisten tulkintojen aiheuttaman kiistan myötä. – – Merkitys tuntuu annetulta, kun teksti on selkeää, eli sillä näyttää olevan vain yksi mielekäs tulkinta.” (Perelman 1996, 51)

Se, mikä näyttäytyy ”tietona” ja mikä ”konstruktina”, rakennettuna tulkintana, riippuu Perelmanin mukaan esillä olevien tulkintamahdollisuuksien moninaisuudesta. Tietty suunnitelma näyttää usein hyvin yksiselitteiseltä ratkaistessaan annetut, tai asettamansa ongelmat tietyllä tavalla. Jos tiettyyn ongelmaan – vaikkapa ilmastonmuutoshaasteisiin – esitetään maankäytön osalta ainoastaan yhtä ratkaisua, saa se ratkaisun näyttämään oikealta, tai ainakin annettuun ongelmaan sopivalta. Kaikissa suunnittelukysymyksissä on kuitenkin lopulta kyse valinnoista. Esimerkiksi Helena Leino (2006) on tarkastellut Tampereen Vuoresta käsittelevässä väitöskirjassaan suunnittelun etenemistä nimenomaan tehtyjen valintojen oikeuttamisen näkökulmasta. Leinolle (2006, 120, 139–141) mielenkiintoista suunnittelun etenemisessä on se perustelujen ketju, joilla tiettyihin ratkaisuihin päädytään – ja kuinka samalla suljetaan ulos toisten vaihtoehtojen mahdollisuutta. Myös Perelman (1996, 42) tähdentää, että kaikki tieto, miten rationaalisena se esitetäänkin, on tietynlaisten valintojen tulosta:

”Jokainen argumentti edellyttää määrättyjen tosiseikkojen ja arvojen valitsemista ja niiden tietynlaista kuvaamista annetulla kielellä ja itse kunkin merkitystä ilmentävällä painolla. Tällainen lähtökohtien ja niiden kuvaus- ja esittämistapojen valinta sekä niiden arvon tai merkityksen punninta koetaan kannanotoksi sitä perustellummin, mitä selkeämmin on nähtävissä, että tarjolla olisi myös vaihtoehtoisia valintoja, muita esittämistapoja, arvoja ja painotuksia. Ensi silmäyksellä objektiivisen ja puolueettoman väitteen tai esityksen tahallinen tai tahaton pyyteellisyys paljastuu, kun se asetetaan vastakkain päinvastaisen näytön kanssa. Moniarvoisuus terävöittää kriittistä asennetta. Muiden toistuva väliintulo auttaa paremmin erottamaan subjektiivisen objektiivisesta.” (Perelman 1996, 42)

Perelmanin ajatusten perusteella voitaisiin sanoa, että Tampereen seudulla herännyt keskustelu ja kyläyhdistysten kommentit tuovat esiin erilaisten tulkintojen mahdollisuuden – ja herättävät myös kriittisen asenteen esitettyjä tulkintoja kohtaan. Suunnitelman lähtökohdat joutuvat niin sanotusti ”uuteen valoon”, kun niiden konstruktiiivinen luonne tulee toisenlaisten tulkintamahdollisuuksien rinnalla esiin. Samalla haastava diskurssi avaa myös uudelleen keskustelun suunnitelman lähtökohdista. Seuraavaksi tarkastelen kahta kaupunkisuunnittelun ja sen tutkijoiden piirissä käytyä keskustelua, jotka ovat muovanneet eheyttävän suunnittelun lähtökohtia. Ensimmäinen on keskustelu kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen ekologisesta kehityksestä ja toinen käsittelee maaseudun ja kaupungin kohtaamista kaupunkiseutujen haja-asutusalueilla. Kummankin keskustelun tuottamia tulkintoja voidaan löytää myös eheyttävän suunnittelun taustalta.

2.2.2. Ekologinen yhdyskuntarakenne?

Kaupunkien ja kaupunkiseutujen ekologinen kehitys on ollut keskeinen teema suomalaisessa kaupunkisuunnittelukeskustelussa 1980-luvun loppupuolelta alkaen (Lainevuori 1997, 52). Julkiseen liikenteeseen perustuvasta kompaktikaupungin ideasta, tai liikenneverkon varteen sijoittuvasta ”helminauhasta” ja niihin liittyvästä tiivistä kaupunkirakenteesta on ryhdytty keskustelemaan yhä enemmän ekologisista perusteista 1990-luvulta lähtien (Koskiahon 1997, 28; Lapintien 2008, 24–25). Keskustelussa ekologisesta yhdyskuntarakenteesta asetetaan nykyisin usein vastakkain suunnittelun ekologisista argumenteista perusteltu tiivis kaupunki ja toisaalta ihmisten toiveet asua väljemmin. (Sireni 2011, 10; Lapintie 2003, 14; Lapintie 2008, 38) Asumisen hajautumisen kauemmas keskustoista nähdään liittyvän myös autoriippuvuuteen ja sitä pidetään epäekologisenä esimerkiksi liikenteen aiheuttaman hiilijalanjäljen takia (Sireni 2011, 9; Lapintie 2008, 25; Huttunen 1998, 25; Kononen & Pihala 2009, 14–15; vrt. Wahlgren 2007). Myös hajautetulla yhdyskuntarakenteella on kuitenkin kannattajansa, joiden mukaan ekologinen yhdyskunta saavutetaan parhaiten nimenomaan hajauttamalla rakennetta ja toimintoja. Hajautetun rakenteen kannattajat korostavat yleensä esimerkiksi mahdollisuutta paikalliseen ja hajautettuun energian- ja ruoantuotantoon, vesitalouteen ja jätteiden käsittelyyn. (Sireni 2011, 10; Lapintie 2003, 14; Kortelainen 1998, 2)

Vaikka keskustelua yhdyskuntarakenteen ekologisesta kehityksestä on pitkään leimannut kahden jokseenkin vastakkaisen näkemyksen olemassaolo, on käsitys tiiviin rakenteen eduista muodostunut vallalla olevaksi suunnittelukäsitykseksi. Tiivistämisestä on tullut ihanne, jota ”ei juuri sovi kyseenalaistaa” (Vartiainen 1998, 5). Varsinkin kriittiset tutkijat näkevät tiivistämisen muodostu-

neen jopa eräänlaiseksi ekologisen suunnittelun ”opinkappaleeksi”, ”tiivistämispiksi” (Vartiainen 1998, 5, 11; Kortelainen & Vartiainen 2000, 16), joka ohjaa suunnittelua. Kriittiseltä suunnalta kysymyksiä on esitetty myös siitä, missä määrin nykyisissä tiiviimmän rakenteen tavoitteissa on ylipäätään kyse ekologisesta kehityksestä ja missä määrin esimerkiksi taloudellisista tavoitteista.

Alun perin tiivistämistä perusteltiin nimenomaan taloudellisesti kestäväällä kehityksellä yhdyskunta-taloudessa saavutettavien säästöjen näkökulmasta. Myöhemmin tiivistämisen voidaan kuitenkin sanoa sulautuneen myös osaksi keskustelua ekologisemmasta kaupunkirakenteesta. (Vartiainen 1998, 5; Kortelainen & Vartiainen 2000, 17; Huttunen 2000, 162) Samalla ekologisuuden laajentumisen luonnontieteellisesti tarkastellusta hyvin laaja-alaiseksi käsitteeksi on sanottu tekevän sen osumatarkkuudesta heikon, jolloin sitä voidaan käyttää hyvin erilaisin painotuksin moniin eri tarkoituksiin (Lapintie 1997, 9). Esimerkiksi hajakenttämisen ohjaamisen tiiviimmin vain tietyille alueille perustellaan ennen kaikkea tulevan taloudellisissa laskelmissa halvemmaksi, mutta yhdyskuntarakennetta eheyttävien toimenpiteiden voidaan nähdä liittyvän myös ekologisiin perusteisiin taloudellisten säästöjen lisäksi (Huttunen 2000, 162). Maarten Hajerin (1995) edustamasta konstruktionistisesta näkökulmasta ekologisuus ei 1970-luvun radikaalien kannanottojen tapaan enää asetakaan erityistä haastetta yhdyskuntien kehittämiseksi, vaan toimii eräänlaisena uutena diskursiivisena legitimaatiokertomuksena modernille suunnittelulle ja antaa mahdollisuuden toimia kuten ennenkin (Lapintie 1997, 9; Kortelainen & Vartiainen 2000 12–13). Ekologisesti kestävästä yhdyskuntarakenteesta on sanottu esimerkiksi muodostuneen kaupunkien ja kaupunkiseutujen imago- ja kilpailutekijä, jolla voidaan tukea kaupunkiseudun kasvua (Huttunen 2000, 153). Ari Hynysen (1998, 53) sanoin voitaisiinkin kysyä, ”millaista yhdyskuntakehitystä ekologinen suunnittelu palvelee ja kenen ehdoilla”.

Yleensä käytetyt ekologisen kehityksen mallit lähtevät myös siitä ajatuksesta, että ekologisuutta toteutetaan julkisen vallan kontrolloimana, niin sanotusti ”ylähäältä alaspäin”. Toisaalta myös ”alhaalta ylös” -suuntaa edustavia, asukkaiden omaa toimintaa ja syvempää elämäntavan muutosta korostavia ekologisen uudistamisen malleja on otettu käyttöön esimerkiksi Tanskassa (Koskiaho 1997, 29–30). ”Alhaalta ylöspäin” -mallissa ihmisten oma toimijuus ja arkiset valinnat nähdään tärkeinä ekologisuuden lähtökohtina, sillä ekologiassa ei nähdä olevan kyse pelkästä teknisestä rakenteen muuttamisesta vaan käsitys on lähempänä jopa syväekologista asenteiden muuttamista (emt. 30–31). Tällaisessa käsityksessä ekologisuus syntyy pitkälti ihmisten toiminnasta, ei niinkään rakenteista: sen tekevät ihmiset itse. Koskiahon (1997, 31) mukaan eroista ekologiakäsityksissä voidaan puhua myös esimerkiksi universaaleja ongelmia ratkovien ”suurten kertomusten ympäristö-

politiikan” ja ihmisten elämismaailmasta syntyvien ”pienien kertomusten” välisinä eroina. Siinä missä esimerkiksi valtakunnalliset ympäristöpolitiikan linjaukset pyrkivät ratkaisemaan ilmastonmuutoksen tuomia haasteita laajalla tasolla, ihmiset toisaalta pyrkivät ratkaisemaan ongelmia myös omasta paikallisuudestaan käsin, esimerkiksi muuttamalla kulutustottumuksiaan. Vastakkaisina ekologisuuden näkemyksinä ja ekologisen kehityksen tavoitteina voitaisiin kootusti nähdä esimerkiksi tiivis, rationalistinen ekokaupunki, jota toteutetaan hierarkkisesti ja keskitetysti ja toisaalta hajautettu, itsesäätelävä ja paikallisuuteen nojaava ekokyläverkosto (vrt. Lainevuori 1997, 62; Lapintie 2008, 25).

Asukkaiden vastustaessa esimerkiksi eheyttävää suunnittelua herää myös kysymys siitä, minkälaiset mahdollisuudet tiivistämisestä ja eheyttämisestä haastavilla näkemyksillä ylipäättään on päästä esiin ”suurten kertomusten” kentällä. Onko suunnittelukeskustelussa lainkaan varteenotettavaa ottaa esiin esimerkiksi harvan rakenteen ekologisia etuja, vai ovatko lähtökohtaiset oletukset ekologisesta kehityksestä jo liian vakiintuneita? Kun suunnitteluun liitetään kommunikatiivisuuden, avoimuuden ja vuorovaikutteisuuden tavoitteita, kysymys ekologisen kaupungin ”oikeasta” tulkinnasta nousee joka tapauksessa keskustelun kohteeksi (Koskiahon & Lapintie 1997, 5). Jos eri tahojen näkemykset eroavat paljon toisistaan, eivät kaikki voi sitoutua edes suunnittelun lähtöoletuksiin. Tällöin erilaisia näkemyksiä huomioon ottava suunnittelu kohtaa ongelman: Miten valitaan ne lähtökohdat, joihin kaikkien tulee sitoutua, että keskustelua edes voidaan käydä? Kimmo Lapintien (1997, 15) mukaan kyse on ennen kaikkea siitä, kuinka ihanteena oleva kommunikatiivinen suunnittelu voisi ratkaista erilaisten intressien yhteensovittamisen ongelmia:

”Kommunikatiivisuus tai vuorovaikutteisuus ei tällöin merkitse vain arvoa sinänsä tai yhteisymmärrystä suunnittelun tavoitteista, vaan konkreettista kysymystä ristiriitojen ratkaisusta suunnittelukysymyksissä” (emt. 15).

Kyse ei olekaan siitä, mikä ratkaisu lopulta voitaisiin osoittaa ”oikeaksi” tavaksi toteuttaa esimerkiksi yhdyskuntarakenteen kehityksen ekologisia tavoitteita, vaan siitä, kuinka suunnittelussa voitaisiin ottaa huomioon erilaisia näkemyksiä ja lähtökohtia – vaikkapa sitten keskustelussa haja-asutusalueiden kehityksestä ja yhdyskuntarakennetta eheyttävän rakentamisen ohjauksen keinoista Tampereen seudulla.

2.2.3. Kaupunkiseutu, maaseutu, kaupungin maaseutu?

Suomessa kaupunkiseutu yhteiskuntarakenteellisena tilana sisältää sekä kaupunkimaisia kaupungin-
osia, että maaseutumaisempia kyläalueita (Sihvonen 1996, 32; Vartiainen 1990). Usein maaseutu ja
kaupunki käsitetään toisistaan täysin eriävinä ympäristöinä (Ylönen 1999, 24). Kaupunkia ja
maaseutua on myös usein tulkittu niiden välisen rajanvedon ja käsitteellisen vastakkainasettelun
kautta (Sihvonen 1996, 32): mistä kaupunki alkaa, siihen loppuu maaseutu, ja toisin päin. Maarit
Sirenin (2011, 12–13) mielestä vastakkainasettelu on tärkeää, koska se tuo esiin alueiden
olennaisesti erilaiset piirteet: maaseutu ei ole kaupunkia, eikä maaseudun harvuus ja väljyys
suoranaisesti hajautumiseen rinnastuva ongelma – maaseutualueet vaativat siksi myös erilaisia
kehittämiskeinoja kuin kasvavat kaupungit.

Tiivistämis- ja eheyttämiskeskustelun siirtyessä yhä enemmän kaupunkien keskustoista haja-
asutusalueille ja maaseuduille, herää myös kysymys, kuinka eheyttämissuunnitelmissa suhtaudutaan
noihin alueisiin ja tulkitaan niiden kehitystä. Maarit Sireni (2011) on uudessa maaseutupoliittisen
yhteistyöryhmän julkaisussaan tarkastellut sitä, kuinka maaseudun harvaan rakenteeseen
eheyttämisen yhteydessä suhtaudutaan: Onko se ongelmallista harvuutta vai etuja tuovaa väljyyttä?
”Onko urbaaneilla alueilla ongelmana koettu väljyys ongelma myös maaseutualueilla, vai
voidaanko maaseudun väljyys nähdä päinvastoin resurssina?” (emt. 9). Sirenin tarkastelussa
kunnallispoliitikkojen näkemys eheyttämisestä poikkesi olennaisesti esimerkiksi puolueohjelmiin
kirjatuista eheyttämis- ja tiivistämistavoitteista: sen sijaan, että asutusta ohjattaisiin maaseuduilla
keskeisiin palvelukyliin, suuri osa kuntapäätäjistä piti tärkeänä sitä, että kaikki pienetkin kylät
säilytettäisiin mahdollisimman elinvoimaisina. Eheyttäminen nähtiin etupäässä keskittämisenä, ja
ristiriidassa maaseudun asuttuna säilyttämisen kanssa. (emt. 30–32, 5) Harvaan asutun Suomen
kontekstissa keskustelua onkin käyty myös siitä, onko kaupunkien reuna-alueilla ongelmana pidetty
hajautuminen lainkaan esimerkiksi maaseutukuntien ongelma, ja onko maaseudun harvan
yhdyskuntarakenteen kontekstissa niin ikään perusteltua käyttää samoja eheyttämiskeinoja kuin
kaupungeissa (emt. 9).

Sirenin (2011, 12) mukaan maaseudun erilaisista kehitystarpeista puhuminen on voitu kriittisesti
tulkita maaseutujen sanoutumiseksi irti ilmastovastuusta. Eheyttävää suunnittelua on pidetty
vastuullisena ja sen merkitysten kritisointia esimerkiksi harvan rakenteen mahdollistamien
ekologisten etujen nojalla ”tositoimien” pakoiluna (emt. 12). Perttu Vartiainen (1998, 11) taas on
kritisoinut tiivistämistä siitä, ettei se ota huomioon erilaisten yhdyskuntarakenteen kehitystä

ehdollistavien rakenteiden ja sosiokulttuuristen merkitysten moninaisuutta. Vartiaisen mukaan esimerkiksi yhdyskuntarakenteen hajaantumista voidaan pitää Suomessa tämän hetken hallitsevana kehityskulkuna, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että se olisi ainoa tai millään lailla yksiselitteisesti yhdyskuntien muutosta kuvaava piirre (emt. 10). Yhdyskuntarakenteen kehitys voitaisiin tulkita Suomessa etupäässä kaksijakoiseksi: toisaalta asutus suuremmissa kaupungeissa hajaantuu ja kasvaa kaupunkien reuna-alueilla, toisaalta maaseutumaisemilla alueilla asutus taas vähenee ja keskittyy enemmän taajamiin (Sireni 2011, 10).

Vaikka maaseudun ja kaupungin erilaisista tarpeista oltaisiin yksimielisiä, kaupunkien ja maaseudun väliin jäävä ”murrosalue” tuottaa silti erityisen tulkintaongelman yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi. Tampereen seudun eheyttämissuunnitelmissa esille tulevan ”lievealueen”, maaseudun ja kaupungin reuna-alueen (ks. Vartiainen 1990, 19; Mahon 2007) määrittely asettuu tavallaan kaikkien näiden keskustelujen välimaastoon. Keskustelussa kaupunkiseutujen asutusrakenteen hajautumisesta liepeet käsitetään usein ”kasvavaksi maaseuduksi” (esim. Sireni 2011, 9). Haja-asutuksen kasvua on käsitelty myös eräänlaisena ”vastakaupungistumisena”, varsinaisen kaupungistumisen ja keskittymisen haastajana (Vartiainen 1998, 10; 1990, 19). Kaupunkien ja maaseudun reuna-alueita tutkinut Marie Mahon (2007, 345; ks. myös Vartiainen 1990, 20) näkee kuitenkin, että ennen maaseutumaisten alueiden voidaan yhtä hyvin tulkita myös muuttuvan osaksi urbaania kaupunkia kaupunkimaisen ”asutusmaton” laajetessa. Vartiaisen (1990, 21) mukaan reuna-alueiden kasvussa onkin kyse hajautumisesta, joka on samalla osa jatkuvaa yhteiskunta-maantieteellistä keskittymistä. Vaikka maaseutumaisten reuna-alueiden voidaan nähdä kasvavan, Vartiaisen (1990, 21) mukaan ne kasvavat keskuseudun laajenevan toimintapiirin sisällä.

Kaupunki ja maaseutu eivät muutenkaan ole toisistaan täysin erilliset, vaan myös kytköksissä toisiinsa monien erilaisten vuorovaikutussuhteiden ja yhteyksien välityksellä. Seutuistuminen, jossa ihmisten päivittäisten toimintojen nähdään laajenevan oman kunnan alueelta ”toiminnallisille kaupunkiseuduille”, hajallaan oleville työ-, asuin- ja asiointipaikoille (Huttunen 1998, 24–25; 2000, 155), hämärtää vielä ennestään maaseudun ja kaupungin ulottuvuuksia ja käsitteellistä eroa. Kaupunkien läheiset maaseudut ovat ennen kaikkea ”maaseutuja kaupungin vaikutusalueella”, Vartiaisen sanoin ”kaupungin maaseutuja” (emt. 19). Kaupungin ja maaseudun rajojen hämärtyminen myötä ”kaupungin maaseudut” ja kaupungin ja maaseudun väliset reuna-alueet voidaankin käsittää etupäässä alueina, joilla maaseudun ja kaupungin erilaiset kehityskulut kerrostuvat ja elävät rinnakkain, ja joihin voidaan liittää vaihtelevasti erilaisia ”maaseutumaisuuden” ja ”kaupunkimaisuuden” sosiokulttuurisesti ehdollisia piirteitä (Vartiainen 1990, 21;

1989, 64).

Eheyttävän suunnittelun kohdistuessa yhä enemmän kaupunkien ja taajamien sijaan kaupunkiin kytkeytyville haja-asutusalueille ja maaseutujen ja kaupungin reuna-alueille, kysymykset kohdistuvat siihen, millä tavalla noita alueita eheyttämisen yhteydessä käsitellään. Kaupunkien maaseuduilla erilaiset tavat tulkita haja-asutusalueita elävät eräällä tapaa rinnakkain ja limittäin (ks. Vartiainen 1990, 21). Kysymys kuuluukin, mitkä noista tulkinnoista suunnitelmilla herätetään henkiin ja minkälaista alueiden kehitystä niiden nojalla tuetaan. Samalla kyse on myös erilaisten tulkintojen esiin nostamien kehityskulkujen ja piirteiden kohtaamisesta. Samalla kun tietty alueen tulkinta saa oikeutuksen ja nousee hegemoniseen asemaan, toiset tulkinnat ja kehitysmahdollisuudet rajataan ulos. Vaikka erilaiset kehityskulut ja piirteet elävät rinnakkain, toiset niistä saavat vahvemman aseman esimerkiksi alueita eheyttävän suunnittelun tulkintojen kautta. Erilaisissa tulkinnoissa näkyvät myös ne erilaiset lähtökohdat ”lukea ympäristöä”, joiden kautta eheyttämispolitiikan paikallista määrittelyä tehdään. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan niitä lähtökohdita, joista itse pyrin tekemään selkoa Tampereen seudulla käydystä keskustelusta: analyysini lähtökohdita.

3. Aineisto, metodi ja tutkimuksen kulku

3.1. Aineisto

Tarkastelen Tampereella käytyä keskustelua erilaisten julkisten kannanottojen kautta. Aineistoni on etupäässä kirjallista ja keskustelun osapuolten itse tuottamaa. Pääasiallinen aineistoni koostuu keskusteluun osaa ottavista, eri tavoin julkaistuista teksteistä. Koska tarkastelemani tekstit on tuotettu keskustelun ollessa käynnissä ja suoranaisesti osaksi sitä, koen ne hyväksi lähtökohdaksi myös erilaisten keskustelussa syntyvien näkökulmien ja tulkintojen tarkastelulle. Käsitän käyttämäni aineistojen tekstit eräänlaisina selontekoina. Selonteoilla ”ihmiset eivät ainoastaan kuvaa asioita, vaan ennen kaikkea merkityksellistävät maailmaa tekemällä siitä selkoa mitä moninaisimmin tavoin”. (Jokinen & Juhila 1999, 67; Suoninen 1999, 20) Käsitän tarkastelemani tekstit selontekoina: seutuhallituksen suunnitelmaluonnos ja kyläyhdistysten julkilausumat sisältävät erilaisia tapoja merkityksellistää maailmaa ja tehdä siitä selkoa. Samalla käyttämäni aineistot ovat ja sisältävät myös puheenvuoroja Tampereen seudulla käydyssä keskustelussa. Käsitän tässä työssä keskustelun varsin laajasti kaikenlaisena kielellisenä toimintana. Ihmisten

kasvokkaisessa keskustelussa tuottaman puheen lisäksi vuorovaikutuksellista tekstiä ovat yhtä hyvin myös erilaiset kirjoitetut selonteot (Juhila 1999, 174). Kaikissa teksteissä on pohjimmiltaan kyse vuorovaikutuksesta. Ne on esimerkiksi suunnattu jollekin yleisölle tietyssä tilanteessa. (Juhila 1999, 174) Tarkastelen Tampereella käytyä keskustelua etupäässä sitä todentavien ja siihen osaa ottavien kirjoitettujen tekstien kautta.

Tarkasteluni keskiössä ovat seutuhallituksen työryhmän laatima suunnitelmaehdotus (SH 2011a) ja siihen liittyvä seutuhallituksen lausuntopyyntö (SH 2011c). Lisäksi seutuhallituksen näkemystä esille tuovana aineistona on kaksi keskustelua kommentoivaa mediatiedotetta keväältä 2011 (Tampereen kaupunkiseutu 2011a, 2011b), ote seutuhallituksen kokouksen pöytäkirjasta, jossa suunnitelma päätetään lähettää lausuntokierrokselle kuntiin (SH 2011b) ja suunnitelmaa esittelevän esityksen materiaalit (Lahtinen 2011). Kyläyhdistysten näkemyksiä analysoin erilaisista julkilausumista ja kannanotoista, joita seudun kyläyhdistykset yhdessä ja erikseen laativat vastauksena seutuhallituksen suunnitelmalle. Tarkastelemani kylien kannanotot ovat seuraavat: Tampereen seudun kyläyhdistysten yhteisen kokouksen julkilausuma (KY 2011b), Kaupunkiseudun kylien edustajien työryhmäkokouksen pöytäkirja (KY2011a) ja tiedonanto (KY 2011c), Kangasalan kylien yhteiskannanotto (Kangasalan kyläyhdistykset 2011), Pirkan kylät ry:n kannanotto (Pirkan kylät 2011) Tampereen Koillisen Alvari-työryhmän lausunto (Koillis-Alvari 2011), sekä kylien yhteisen työryhmän mediatiedote (Järvinen 2011). Näitä tekstejä käytän analyysini varsinaisena aineistona.

Keväällä ja syksyllä 2011 seurasin myös kahta keskustelua Tampereella, joissa aihe oli laajasti esillä ja kirjoitin niistä yleispiirteiset muistiinpanot. Toinen oli asukasilta, jossa aihe nousi esille ja toinen nimenomaisesti teemaa käsittelevä seminaarikeskustelu, jossa aihetta lähestyttiin eri näkökulmista neljän puhujan voimin. Tässä vaiheessa en kuitenkaan vielä tiennyt tekeväni aiheesta varsinaista tutkimusta, joten näiden tilanteiden merkitys jää tässä työssä enemmänkin kiinnostuksen herättämiseen aihetta ja tapausta kohtaan. Seuraamani keskustelutilaisuudet toimivat myös tutkimusta taustoittavina lähtökohtina. Käytän taustoittavana aineistona lisäksi muita seutuhallituksen suunnitelmaan ja siitä käytyyn keskusteluun liittyviä asiakirjoja, sanomalehti-artikkeleita ja blogikirjoituksia, jotka tuovat esille kummankin kiistan osapuolen näkemyksiä. Näiden aineistojen merkitys näkyy erityisesti ”tapauksen konstruoinnissa”, ne antavat yleistä käsitystä keskustelun ja suunnitteluprosessin kulusta (vrt. Häikiö 2005, 54). Näitä aineistoja käytän antamaan yleiskuvaa ja ymmärrystä tapahtuneesta ja kontekstoimaan tarkastelemani tekstejä.

3.2. Metodi

3.2.1. Tapaustutkimus lähtökohtana

Tutkimukseni työtapa liittyy vahvasti tapaustutkimuksen lähtökohtiin. Tapaustutkimus ei ole varsinainen metodi, vaan eräänlainen strategia, jolla erilaisia ilmiöitä voidaan lähestyä. Yhteistä tapaustutkimuksille on kiinnostus yksittäiseen tapahtumaan tai tapahtumakulkuun monia tutkimusyksiköitä käyttävän ja yleistämään pyrkivän otteen sijaan. (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9–10) Laadullisella tapaustutkimuksella ei varsinaisesti pyritäkään muodostamaan yleispäteviä ja universaaleja selitysmalleja tietynlaisille ilmiöille, vaan tarkoituksena on esimerkiksi yhden paikallisen tapahtumakulun kuvailu, ymmärtäminen ja selittäminen (Malmsten 2007, 63). Tutkimus ei kuitenkaan ole pelkkä kuvaus jostakin tapahtumasta, vaan tapaus on aina myös tapaus *jostakin*. Varsinaisen tapauksen ja kiinnostavan tutkimuskohteen tietystä tapahtumaketjusta tekee esimerkiksi siihen sisältyvä jännite tai esimerkinomainen piirre. (Laine et al. 2007, 10) Tapaustutkimus on myös toimiva strategia paikallisten määrittelykamppailuiden tulkintaan, koska se kiinnittyy lähtökohdiltaan asioiden ja näkemysten kontekstisidonnaisuuteen. Tapaustutkimuksen avulla voidaan tarkastella hyvin esimerkiksi konkreettisissa tilanteissa esille tulevia asenteita ja näkemyksiä, joita esimerkiksi yleisempi asennekysely ei tavoittaisi. (Malmsten 2007, 63)

Opinnäytetyöni teko sijoittuu ajallisesti tilanteeseen, jossa keskustelua Tampereen seudun haja-asutusalueista käydään parhaillaan, eikä lopullinen suunnitelma ole vielä valmistunut. Tästä syystä tarkasteluni keskittyy tiettyyn suunnittelun vaiheeseen, jossa seutuhallituksen ehdotus oli lausunto-kierroksella kunnissa. Vuoden 2011 keväästä saman vuoden syyspuolelle seutuhallituksen suunnitelmaluonnos herätti keskustelua ja sai kyläyhdistykset heräämään ja muotoilemaan kantojaan julkilausumiksi. Ajallisten rajoitusten takia en tapaustutkimukselle ominaiseen tapaan pyrikään kirjoittamaan auki koko suunnitteluprosessin kokonaiskuvaa ja tapahtumien kulkua, vaan keskityn tarkastelemaan tarkemmin vain yhtä prosessin ”vaihetta”. Vaikka lopulliset ratkaisut ja valinnat jäävät vielä näkemättä, suunnitteluprosessin tarkastelulle vaihe on hedelmällinen, sillä tuona aikana erilaiset näkemykset ja tulkinnat artikuloitiin julkisiksi selonteoiksi. Vaikka valitsemani vaihe on ajallisesti vain ”ohut siivu” suunnittelun ulottuessa olennaisesti laajemmalle aikavälille, uskon, että sen avulla on mahdollista tavoittaa paikallisessa määrittelykamppailussa esille tulevia näkökulmia.

3.2.2. Hegemonisoituvat diskurssit ja vastadiskurssit analyysin kohteena

Varsinainen metodini kiinnittyy diskurssianalyysin lähtökohtiin. Diskurssianalyysi ei ole varsinainen tutkimussuuntaus tai yksiselitteinen metodinen kehikko, vaan tietynlainen tarkastelukulma, josta ihmisten kielenkäyttö erilaisine muotoineen näyttäytyy tärkeänä tarkastelun kohteena. Diskurssianalyttisestä tarkastelukulmasta sillä, kuinka ja mistä ihmiset puhuvat, on merkitystä: puheillaan ihmiset eivät ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan ennen kaikkea merkityksellistä on se, mitä ihmiset puheellaan tekevät, minkälaista todellisuutta he kielenkäytöllään rakentavat. (Jokinen & Juhila 1999, 41; Potter 1996, 177, 199) Diskurssianalyttisissä suuntauksissa nojataan konstruktionistiseen lähtöolettamukseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Konstruktionistisessa käsityksessä tieto ja todellisuus määrittyvät aina ”jostakin näkökulmasta käsin tuotetuiksi representaatioiksi” (Nevalainen 2004, 31), ja todellisuus rakentuu sosiaalisessa kanssakäymisessä, aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 39). Tässä kielellä on merkittävä rooli: sen kautta jäsenämme ympäröivää todellisuutta ja kommunikoimme toistemme kanssa. Tällöin tärkeäksi tutkimuksen kohteeksi nousevat ”ne kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat”. (emt. 40–41)

Tarkasteluni kohteena ovat diskurssit, joita eri toimijat keskustelussa käyttävät ja muotoilevat. Käsitän diskurssin Nevalaisen (2004, 50) tapaan tietynlaisena ”maailman esittämisen tapana”, joka ohjaa ihmisten toimintaa luonnollistuneiden käytäntöjen muodossa, ja asettaa rajat esimerkiksi tiedon muodostamiselle. Diskurssi on eräänlainen jatkuvasti muutoksessa oleva merkitysjärjestelmä, joka kokoaa ja jäsentää ihmisten käsityksiä todellisuudesta (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 26–29). Käyttäessään diskursseja ihmiset sekä uusintavat jo olemassa olevia käsitystapoja, että muovaavat niitä uudelleen (Suoninen 1999, 21–25). Kirsi Juhilan (1999, 182) mukaan diskurssit taipuvat selontekojen muotoutuessa eräänlaisiksi tilanteisiksi tulkintaresursseiksi. Käyttäessään kieltä mitä erilaisimpiin tarkoituksiin toimijoilla on käytössään laaja kulttuuristen merkitysten kirjo: toimijat voivat toimia erilaisten diskurssien ”sisällä” ja ottaa erilaisia roolipositioita, tai käyttää diskursseja lainaillen, ”interdiskursiivisesti”(Jokinen et al. 1993, 24–40). Tarkastelen tässä työssä sitä, millaisia diskursseja suunnitelman kohdealueista eri toimijat käyttävät ja muotoilevat osana paikallista määrittelykamppailua.

Lähden diskursiivisen kentän tarkastelussa Liisa Häikiön (2005) tapaan liikkeelle hegemonisoitumisprosessissa vastakkain asettuvista diskursseista ja niiden välisestä kamppailusta. Häikiö perustaa diskursiivisen kentän tarkastelunsa Ernesto Laclau ja Chantal Mouffin (1985, 108) ajatukselle

siitä, että diskurssi on ”eriytyneiden ja strukturoituneiden asemien järjestelmä”, ja että diskurssit rakentuvat olennaisesti erilaisten erontekojen kautta (emt. 38, 65). Häikiö tarkentaa ajatusta Hallin (1999, 153) huomiolla siitä, että merkitykset rakentuvat aina ”dialogissa toisen kanssa ja suhteessa johonkin toiseen”, jolloin merkitysten rakentumiselle ja järjestäytymiselle olennaisia ovat juuri erot toisiin jäsenyyksiin (emt. 35). Suunnittelukeskustelun diskursiivinen kenttä jäsentyy sen keskeisten luokitusten ja rajalinjojen varaan, jatkuvasti muotoutuvien erontekojen kautta (emt. 46, 66).

Erilaisten diskurssien muotoutuminen ja erottuminen jollain tapaa toisista ei kuitenkaan sinällään edellytä vastakkainasetteluja, vaan yhteiskunnalliset prosessit asettavat erilaisia diskursseja toisilleen vastakkaisiksi dikotomisiksi merkityspareiksi (emt. 41): näin ”me” erottaudumme ”toisista”, ja esimerkiksi maaseutu kaupungista. Häikiö (emt. 41) jatkaa Laclau ja Mouffin (1985) huomiolla siitä, että erilaisten diskurssien asettuminen vastakkain toistensa kanssa onkin oikeastaan koko hegemoniakamppailun edellytys. Diskursiivisessa kamppailussa haastava diskurssi syntyy aina tekemällä eroa hegemoniseen ja vastavuoroisesti hegemoninen eronteon kautta vastadiskurssiinsa. Erilaiset merkitykset, ilmiöt ja toimijat eivät koskaan olekaan täysin erilaisia, samanlaisia tai vastakkaisia. Hegemoniakamppailuissa erot ja vastakkainasettelu kuitenkin korostuvat:

”Erilaisuus ei ole totaalista toiseutta. Ilmiöt saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa, niillä on jaettu ominaisuuksia, mutta ne ovat tunnistettavissa vain erilaisuutensa perusteella. Hegemoniakamppailuissa nämä erot kuitenkin korostuvat. Ne asettuvat toisiaan vastaan.” (Häikiö 2005, 41)

Erilaiset toimijaryhmät ja diskurssit eivät myöskään ole sisäisesti yhdenmukaisia, vaan yhtenäisyys perustuu aina vain joihinkin ominaisuuksiin. Se luodaan. (emt. 43) Esimerkiksi ”meitä” rakennetaan rajaamalla tiettyjä asioita ryhmän sisälle ja tiettyjä siitä ulos. Samalla syntyy myös dikotominen merkityspari ”toiset”, joista ”me” pyrimme erottautumaan.

Diskurssien välisten erontekojen rakentamista ja vahvistamista ei tulkita aina toimijoiden tietoisena strategiana. Arja Jokinen (1999, 130) kirjoittaa kuitenkin osuvasti, ”todellisuus ei voi kategorisoida itseään”. Jokisen mukaan ihmiset ”paketoivat” – tietoisesti tai tiedostamattaan – todellisuutta erilaisiksi versioiksi, joita he sitten yrittävät ”kaupitella” toisilleen (emt. 130). Hegemonisoitumisessa toimijat pyrkivät ”yhdistämään diskursiivisen kentän muodostamalla mahdollisimman vakaita suhteita käsitteiden sekä käsitteiden ja toimijoiden välille” (Häikiö 2005, 67). Häikiön (2005, 65) mukaan hegemonisen kamppailun tavoitteena on ”omien merkitysten kiinnittäminen ja vastapuolen

merkitysten kiinnittämisen estäminen”. Eri tahojen voidaan nimenomaan nähdä pyrkivän omalla toiminnallaan hegemonisoimaan tiettyjä diskursseja toisten kustannuksella ja rajaamaan tiettyjä asioita diskurssin sisälle, ja joitain siitä ulos (emt. 65).

3.2.3. Analyysin vaiheet

Tutkimuskysymykseni koskee sitä, millaisia tulkintoja suunnitelman kohdealueesta Tampereen seudulla käydyssä keskustelussa pyritään rakentamaan ja minkälaisia vastakkain asettuvia diskursseja tästä muodostuu. Tarkasteluni lähtee liikkeelle diskursiivisen hegemoniakamppailun solmukohtien tunnistamisesta. Häikiö (2005, 67) käyttää Laclau ja Mouffen (1985, 112) ajatusta solmukohtista tekstin tai puheen kohtina, joiden ympärille diskurssit muodostuvat ja joihin ne niin sanotusti ”kiinnittyvät”. Solmukohta on esimerkiksi monitulkintainen käsite, jonka tietynlainen määrittely ja yhdistäminen muihin merkityksiin mahdollistaa tietyn diskurssin hegemonisoitumisen. Toisaalta solmukohta voidaan usein myös tulkita toisin, jolloin se mahdollistaa myös vastadiskurssin muodostumisen ja tietynlaisen määrittelyn kyseenalaistamisen. Vastakkainasettelu vaatii jotakin, josta voidaan olla eri mieltä. ”Solmukohta mahdollistaa hegemonisoitumisprosessin.” (Häikiö 2005, 67)

Mitkä ovat Tampereen seudulla käydyssä keskustelussa ne tärkeimmät solmukohtat, joiden ympärille toisistaan erottuvat diskurssit suunnittelun kohdealueesta rakentuvat? Etsin teksteistä ilmaisuja, jotka luovat erilaisia erontekoja ja suhteita käsitteiden välille (ks. Häikiö 2005, 65). Mitä käsitteitä ja kategorioita eri tahot nostavat esiin ja asettavat vastakkain? Mihin pyritään tekemään eroa? Mihin käsitteisiin argumentit pyritään kiinnittämään? Mitkä käsitteet, määrittelyt tai asiat nousevat keskustelussa tärkeiksi kiistan kohteiksi? Mistä ollaan eri mieltä? Tarkastelen keskustelun osapuolien tekstejä omina ryhminään olettaen, että vastakkain asettuvat diskurssit muodostuvat juuri yhteiskunnallisen prosessin asettaessa eri osapuolten tulkinnat toisiaan vastaan (Häikiö 2005, 41) – kyläyhdistysten diskurssit vastakkain seutuhallituksen näkemysten kanssa. Oletan, että suunnittelun diskurssit ovat lähtökohtaisesti hegemonisoituneita ja kyläyhdistysten diskurssit näiden hegemoniaa haastamaan pyrkiviä vastadiskursseja. Tarkastelen kyläyhdistysten ja seutuhallituksen tekstejä rinnakkain. Etsin teksteistä kohtia, joissa eri tahojen tulkinnat eroavat toisistaan tai eroa toisiin tulkintoihin pyritään rakentamaan. Etsin teksteistä käsitteitä, joiden suhteita toisiin eri osapuolel pyrkivät määrittelemään eri tavoin. Pilkon tekstit katkelmiksi, joissa erot ja eronteot tulevat esiin. Ryhmittelen pilkkomani tekstinosat niissä esille tulevan eronteon mukaan toisilleen vastakkaisiksi ryhmiksi ja pyrin näin tunnistamaan keskustelun solmukohtat. Tämän jälkeen

kirjoitan auki solmukohtien ympärille muodostuvat kokonaisuudet, kuvaukset keskustelussa muodostuvista, vastakkain asettuvista diskursseista.

3.3. Tutkijan asema

Koska näkökulmani keskittyy tarkastelemaan erilaisia paikallisessa keskustelussa esille tulevia näkemyksiä, on luontevaa myös kysyä, mikä asema itselläni on tässä keskustelussa. Kirsi Juhilan (1999, 165) mukaan tutkijan asema varsinkin kriittisissä diskurssianalyttisissä suuntauksissa on Foucault'a (1982, 225) mukailleen ”avata” itsestään selviä diskursiivisia rakennelmia:

”Vastaan asettuminen, eli ontologisoituneiden totuusdiskurssien horjuttaminen onkin se positio, jonka tämän suunnan tutkijat usein ottavat. Tarkoitus on tehdä valtasuhteet näkyviksi, kyseenalaistaa itsestäänselvyyksiä ja raivata tilaa vaihtoehtoisille diskursseille ja tiedoille.” (Juhila 1999, 165)

Kriittisen diskurssianalyttisen tutkimuksen tarkoituksena onkin usein ”valtuttaa” hegemonisia diskursseja haastavia tai muuten marginaaliin jääviä näkemyksiä. Vaikka tutkimukseni tarkoituksena on myös tuoda näkyväksi suunnittelukieleen ja -käytäntöihin sisältyviä valtasuhteita, pyrin kuitenkin tarkastelemaan keskustelua etupäässä ”katselijan näkökulmasta” (Kiikeri ja Ylikoski 2004, 26), asettumatta suoraan tietyn osapuolen näkökannalle tai ottamatta kantaa erilaisten tulkintojen todenmukaisuuteen. Konstruktionistisesti painottuneen tapaustutkimuksen tavoitteena voidaan sanoa olevan etupäässä sen osoittaminen, että tutkimuksen kohteena olevia yhteiskunnallisia ongelmia voidaan lähestyä ja määritellä monin eri tavoin (Peltola 2007, 125).

Vaikka tutkija pyrki tarkastelemaan keskustelua ulkopuolisena tarkkailijana, hän väistämättä rakentaa myös omaa tulkintaansa tutkimuskohteestaan (Nevalainen 2004, 35). Konstruktionistisen, kielenkäyttöön keskittyvän tutkimuksen lähtökohtanaan voidaan pitää ”tiedon tekstuaalisen ja dialogisen luonteen tunnustamista, tiedon tuotannon käsittämistä prosessiksi ja keskusteluksi” (Keränen 1996, 129). Sama pätee tutkimuskohteen lisäksi myös tehtyyn tutkimukseen. Marja Keränen (emt. 119) tuo esiin tieteen subjektiiivisuuden ja vuorovaikutteisuuden mielestäni kuvaavasti:

”Artikkelihan oli tulosta kahdesta keskustelusta: minun ja kohteen välisestä keskustelusta, ja toisaalta minun ennakoimastani keskustelusta lukijoiden kanssa.”

Tässä mielessä tutkimus on aina subjektiivinen tulkinta. Samalla tietylle yleisölle suunnattuna ja

tiettyä tarkoitusta varten tehtynä tutkimusta myös sitovat tieteenalan omat konventiot ja kielenkäytön tavat, ja esimerkiksi opinnäytetyön muotoon liittyvät seikat – esimerkiksi ennakointi tekstin saamasta palautteesta (emt. 120). Tutkija tekee lisäksi aina valintoja kuvatessaan kohdettaan. Esimerkkinä voisi käyttää Chaïm Perelmanin (1996, 50) kuvausta puhujan yleisyystasoa koskevista valinnoista:

”Voidaanhan samaa toimintaa kuvata sanokaamme mutterin kiristämiseksi, laitteen asentamiseksi, elannon hankkimiseksi tai henkilön panokseksi kauppavajeen poistamiseen.”

Ilmiön tulkinnassa ei kuitenkaan aina ole kyse vain tulkintojen valinnasta. Tutkija, kuten kuka tahansa asioita kuvaava, asettaa kohteensa aina myös johonkin viitekehykseen tai teoriaan, ja samalla luo ilmiölle merkityksen. Tällainen ilmiön ”kehystäminen” on merkityksellistä jo ymmärtämisen kannalta: emmehän voi havaita ja kirjoittaa maailmasta ”sellaisenaan”. (emt. 51) Tapaustudkimuksessa itse tapauksen konstruointi onkin merkittävässä osassa (Malmsten 2007, 57). Tutkimuksen tekijä määrittelee paljolti sen, ”mistä tapaus on tapaus” (Laine et al. 2007, 10). Tampereen seudulla käyty keskustelu kehystyykin omassa tulkinnassani nimenomaan määrittely-kamppailuksi, ja esimerkiksi eheyttämispolitiikan paikallisesta määrittelystä, mutta aivan yhtä hyvin ”tapauksen” olisi voinut rakentaa myös toisin.

4. Maaseudun kylät ja taajaman liepeet

4.1. Tapaus ja sen tausta

4.1.1. Eheyttämisen lähtökohdat Tampereen seudulla

Tarkastelemani tapaus, keskustelu haja-asutusalueiden yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä Tampereen seudulla, kietoutuu paljolti yhden suunnitelman laatimisen ympärille. Seutuhallituksen työryhmän laatima suunnitelmaluonnos, ”Seudulliset periaatteet yhdyskuntarakenteen hajautumisen ehkäisemiseksi” (SH 2011a), on osa vuonna 2007 alkanutta Tampereen kaupunkiseudun kunta-yhtymän rakennesuunnitelmatyötä. Rakennesuunnitelmatyö voidaan nähdä vastauksena valtioneuvoston kunta- ja palvelurakenteen uudistamiseen pyrkivän Paras-hankkeen asettamille vaatimuksille laatia suunnitelmia kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi. Rakennesuunnitelmatyö on myös osa laajempaa seudullisen yhdyskuntasuunnittelun hankekokonaisuutta, jolla seudun maankäyttöä, liikennejärjestelmää ja asuntotuotantoa pyritään kehittämään kokonaisvaltaisesti. Hankekokonaisuuden tavoitteena on ”eheyttää yhdyskuntarakennetta kokonais-

valtaisella tavalla”. (Ruokolainen & Kolehmainen 2010, 7–8) Maankäytön ohjaukseen keskittyvän *Rakennesuunnitelma 2030:n* lisäksi kokonaisuuden osahankkeita ovat *Asuntopoliittinen ohjelma 2030*, *Ilmastostrategia 2030* ja liikennejärjestelmän kehittämiseen tähtäävä *TASE kehittämisohjelma*. Tampereen kaupunkiseudun kunnat hyväksyivät seudullisen yhdyskuntasuunnittelun hankekokonaisuuden ja rakennesuunnitelman sen osana vuonna 2010. (Tampereen kaupunkiseutu 2012) Ministeriöiden arviointiryhmä seuraa hankkeen toteutumista kuntien ja valtion välisen maankäytön- asumisen ja liikenteen aiesopimuksen, niin sanotun MAL-aiesopimuksen avulla. (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 48)

Seudullisen hankekokonaisuuden pääperiaatteena on kaupunkiseudun kestävä kasvu. Maankäytön tavoitteeksi on asetettu yhdyskuntarakenteen eheyttäminen. (SH 2011a) Rakennesuunnitelman tavoitteena taas on ”lisätä maankäytön ohjausta ja kasvun tasapainoa Tampereen kaupungin ja sen kehyskuntien välillä”. Samalla rakennesuunnitelma nähdään myös ratkaisuna ”kaupunkiseudun vahvan kasvun ylläpitämiseksi ja ohjaamiseksi kilpailukykyä ja kestävyyttä edistävällä tavalla”. (Tampereen kaupunkiseutu 2012; 2010, 3) Rakennesuunnitelmatyöstä alueellisen kehittämisen tutkimusyksikössä, Sentessä selvityksen tehneet Olli Ruokolainen ja Jari Kolehmainen (2010, 8) näkevät rakennesuunnitelman tavoitteiden olevan kaksijakoisia: toisaalta halutaan kehittää kaupunkiseudun sisäistä yhteistyötä ja toimivuutta, toisaalta tavoitteena on kilpailukyky kansallisen ja kansainvälisen kaupunkiverkon sisällä. Tavoitteiden voitaisiin nähdä olevan kaksijakoisia myös toisella tavalla: yhtäällä tavoitteena on kaupunkiseudun vahvan kasvun ylläpitäminen, toisaalta korostetaan ilmastonmuutoksen hillintää ja kestävää kehitystä (Tampereen kaupunkiseutu 2012; 2010, 3). Voitaisiin sanoa, että myös perustelut eheyttämiselle tulevat kahtaalta: Toisaalta nykyisen infrastruktuurin hyödyntäminen on rakennesuunnitelman mukaan taloudellisilta vaikutuksiltaan edullista (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 7), mutta samalla rakennesuunnitelma nähdään myös ilmastovaikutuksiltaan ”nykytrendin mukaista päästökehitystä hillitsevänä” (Tampereen kaupunkiseutu 2012). Esimerkiksi Kortelainen ja Vartiainen (2000, 17) ovat myös todenneet, että ympäristöä hyödyttävien ja taloudellisten perustelujen näkeminen toisiaan tukevina on tiivistämiskeskustelulle luonteenomaista.

Kaupunkiseudun kasvu onkin rakennesuunnitelmassa sekä määrällinen tavoite, että haasteita tuova kehityskulku. Tampereen kaupunkiseutu varautuu yhdyskuntasuunnittelun hankkeissaan noin 90 000 asukkaan kasvuun asukasluvussa vuoteen 2030 mennessä. Kaupunkiseudun vahva kasvu on yksi rakennesuunnitelman tavoitteista, mutta samalla kasvun nähdään aiheuttavan myös

haasteita, kuten voimakasta muuttoliikettä ja yhdyskuntarakenteen hajautumista, joihin rakennesuunnitelmalla pyritään vastaamaan. Rakennesuunnitelmalla on haluttu ratkaista myös esimerkiksi liikkumisen tarpeen lisääntymiseen ja henkilöautoriippuvuuteen liittyviä ongelmia. (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 3–4) Väestön kasvuun varautuminen ja yhdyskuntarakenteen tiivistäminen on mainittu ensimmäisinä rakennesuunnitelman varsinaisissa maankäytön suunnittelua ohjaavissa tavoitteissa (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 6).

Rakennesuunnitelman mukaan yhdyskuntarakennetta eheytetään nykyisten taajamien ja keskusta-alueiden maankäyttöä tiivistämällä ja parantamalla hajarakentamisen hallintaa (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 6). Rakennesuunnitelman mukainen rakentaminen tukeutuu myös aiempaa vahvemmin olemassa olevaan yhdyskuntarakenteeseen (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 7) – samat tavoitteet ovat selvästi luettavissa myös kansallisista maankäytön linjauksista, esimerkiksi valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (Ympäristöministeriö 2009, 9). Rakennesuunnitelman mukaan uutta rakentamista pyritään myös sijoittamaan pääosin olemassa olevien joukkoliikenneyhteyksien yhteyteen. ”Kasvun ohjaamisella keskustoihin ja joukkoliikennevyöhykkeille” tarkoitetaan rakennesuunnitelmassa asuinrakentamisen lisäksi myös palveluiden, työpaikkojen ja kaupallisten palveluiden ohjaamista kaupunkiseudun taajamiin ja kuntakeskuksiin, joukkoliikennevälineillä tavoitettaville alueille. (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 7)

Seutuhallituksen suunnitelma hajarakentamisen uusiksi ohjauskeinoiksi vastaa rakennesuunnitelmatyön hajarakentamisen hallinnan tavoitteeseen. Seutuhallituksen työryhmän laatima, keväällä 2011 julkistettu ehdotus suunnitelmaksi ”Seudulliset periaatteet yhdyskuntarakenteen hajautumisen ehkäisemiseksi” (SH 2011a) on nimensä mukaisesti ehdotus seudullisista keinoista ehkäistä yhdyskuntarakenteen hajautumista. Suunnitelmaehdotus mainitsee lähtökohdaksi yhdyskuntarakenteen eheyttämisen. ”Yhdyskuntarakenteen hajoaminen ja toimenpiteet sen eheyttämiseksi ovat myös kansallisesti ajankohtaisia”, suunnitelmaluonnos muotoilee (emt. 2). Myös ympäristöministeriön tulevaisuuskatsauksesta (Ympäristöministeriö 2010) suunnitelmassa lainatun kohdan mukaan ”hajautumisen hillintä edellyttää yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja kaupunkiseudun reuna-alueiden rakentamisen entistä tiukempaa ohjausta” (SH 2011a, 2). Etupäässä eheyttämisessä on siis kyse kaupunkiseudun hajautumiskehitykseen vastaamisesta. Hajautumisen nähdään kohdistuvan nimenomaan kaupunkien reuna-alueille, joiden rakentamiseen myös suunnitelma pyrkii puuttumaan. Vaikka tavoitteet hajautumisen ehkäisemiseksi ovat etupäässä kansallisia, paikallisessa määrittelyssä muotoillaan ne nimenomaiset seudulliset periaatteet ja toimenpiteet,

joilla hajautumiskehitykseen kaupunkiseudun tasolla pyritään vastaamaan. Eheyttämisen tarkempi sisällöllinen määrittely jää paljolti suunnitelman tehtäväksi.

Seutuhallituksen suunnitelman konkreettisenä tavoitteena on kehittää asemakaava-alueen ulkopuolisen rakentamisen ohjausta kohti parempaa hajarakentamisen hallintaa. Suunnitelma voitaisiin nähdä vastauksena kasvavan väestön tuomaan tarpeeseen ohjata tarkemmin pientalorakentamista kaupunkiseudun haja-asutusalueilla. Lisäksi suunnitelma lähtee tavoitteesta yhtenäistää hajarakentamisen ohjausta seudun kuntien välillä. (SH 2011a) Keskeiseksi toimenpiteeksi suunnitelmassa määritellään hajarakentamisen hallinta. Hajarakentamisen hallinnalla suunnitelmassa tarkoitetaan ”asemakaavojen lievealueiden rakentamispaineiden vähentämistä ja asemakaava-alueen ulkopuolisen rakentamisen ohjaamista kyliin tukemaan kyläasutusta ja maaseudun elinkelpoisuutta”. (emt. 3) Seutuhallituksen ehdotus mainitsee lähtökohdaksi myös rakennemallityötä tukevan valtion ja kuntien välisen maankäytön, asumisen ja liikenteen aiesopimuksen (*MAL-aiesopimus*, ks. Tampereen kaupunkiseutu 2011), josta lainaamansa kohdan mukaan ”haja-asutusalueelle suuntautuvaa pientalorakentamista vähennetään asteittain kussakin kunnassa”. (SH 2011a, 2; Tampereen kaupunkiseutu 2011, 4) Eheyttävän suunnitelman tarkoituksena on yksinkertaistetusti vähentää rakentamista haja-asutusalueilla, erityisesti asemakaavojen liepeillä ja ohjata sitä enemmän taajamiin ja kyläkeskuksiin.

Varsinaisina toimenpiteinä hajarakentamisen hallintaan seutuhallitus ehdottaa seitsemää erilaista kohtaa. Ensimmäinen ehdotettu toimenpide on maankäytön vyöhykesuunnittelun kehittäminen. Vyöhykesuunnittelulla kaupunkiseudulle määriteltäisiin erilaisia rakentamisen edullisuusvyöhykkeitä, joiden perusteella rakentamista voitaisiin ohjata selkeämmin esimerkiksi olemassa olevan rakenteen ja palveluiden yhteyteen. Edullisuusvyöhykkeitä ehdotetaan suunnitelmassa muodostettavaksi niin, että määriteltäisiin ”yhdyskuntarakenteen kehittämisen kannalta edulliset maaseudun kylämäisesti kehitettävät alueet” ja toisaalta ”ne taajamien lievealueet ja erämaaluonteiset alueet”, joilla rakentamista pyritään hillitsemään. (SH 2011a, 3–4). Toisena toimenpideehdotuksena on yleiskaava-alueen laajentaminen koskemaan koko kuntaa. Maaseutu- ja kyläalueille suunnitelmassa ehdotetaan oikeusvaikutteisten osayleiskaavojen laadintaa, joilla taajamien ulkopuolelle hakeutuva rakentaminen ohjattaisiin paremmin kyliin ja ”joukkoliikenteen vaikutusalueelle”. (emt. 4) Lisäksi suunnitelmassa ehdotetaan, että kaupunkiseudun kuntien tulisi luopua kokonaan tai vähentää merkittävästi asuinrakennusten lupien myöntämistä taajaman lievealueille, yhtenäistää suunnittelutarvealueita koskevat määräyksensä ja periaatteensa ja mitoittaa suunnittelu-

tarvealueiden tonttikoot yhtenäisin perustein. Seudun kuntien tulisi myös ennen suunnittelutarveratkaisua arvioida ratkaisun vaikutukset entistä laajemmin ja kehittää myös haja-rakentamisen seurantaa. Ehkä merkittävimpana uudistuksena suunnitelmassa ehdotetaan suunnittelutarveratkaisuiden käsittelyn siirtämistä lautakunnista viranhaltijoille. (emt. 3–6)

4.1.2. Keskustelu haja-asutusalueista herää

Seutuhallitus käsitteli kokouksessaan 30. maaliskuuta 2011 ehdotuksen yhdyskuntarakenteen eheyttämisen periaatteista ja päätti pyytää kunnilta lausuntoja yhteisen näkemyksen hakemiseksi. Lausunnot pyydettiin toimittamaan kesäkuun 2011 loppuun mennessä. (SH 2011b, 2011c) Suunnitelmaehdotus kohtasi kuitenkin pian lausuntokierrokselle lähettämisen jälkeen vastustusta. Kaupunkiseudun kuntien asukasilloissa ja erilaisissa yleisötapauksissa käytiin kevästä syyspuolelle 2011 kiivastakin keskustelua uusien ohjauskeinojen tavoitteista ja tarpeellisuudesta. Keskusteluissa tuotiin esiin esimerkiksi huoli maanomistajan ja rakentajan oikeuksien ja tasapuolisen kohtelun heikentymisestä ja myös demokratian kaventumisesta, jos luparatkaisut siirtyisivät virkamiehille. Suunnitelman epäiltiin myös olevan ristiriidassa muiden maaseudun elävöittämiseen tähtäävien linjausten kanssa. Keskusteluissa tuli lisäksi selväksi alueiden asukkaiden kokemus siitä, ettei heitä oltu otettu huomioon tai kuultu suunnitelman valmistelussa. Suurin huoli asukkailla kohdistui siihen, että ehdotettu suunnitelma hyväksyttäisiin kunnissa suuremmitta muutoksitta tai vietäisiin läpi pohtimatta mahdollisia vaihtoehtoja. (Aalto 2011, Latoniemi 2011, Rautio 2011a, Rönkä 2011)

Vaikka rakennesuunnitelmatyössä on raporttien mukaan laajasti otettu huomioon erilaiset osallisryhmät (Tampereen kaupunkiseutu 2010, 4), tuli asukkaiden kannanotoista selvästi ilmi kokemus siitä, ettei heidän näkemyksiään oltu kysytty tai kuultu niin sanotun eheyttämisen suunnitelman valmisteluvaiheessa. Asukkaat kokivat myös, ettei seututasolla valmistellusta suunnitelmasta oltu tiedotettu samalla tavalla kuin tavallisessa kunnallisessa valmistelussa olevista maankäyttöasioista. Yhdessä yleisötapauksista (Tampereen Vihreät ry:n järjestämässä yleisötilaisuudessa Tampereella 31.8.2011) seutuhallituksen työryhmän edustaja puolusti työryhmän valitsemaan linjaa sillä, ettei suunnittelu kohdistunut alueiden tämänhetkisiin asukkaisiin, vaan alueelle myöhemmin muuttaviin, ”tuleviin asukkaisiin”. Suunniteltujen toimenpiteiden kohteena kun nähtiin ensisijaisesti alueille suuntautuva uusi rakentaminen. Koska selvää osallistumisen tapaa ei vaikuttamaan haluaville asukkaille seutuhallituksen puolelta tarjottu, asettuivat asukkaat haastamaan seutuhallituksen näkemyksiä tarkoituksenaan vaikuttaa suoraan kuntiin ja kunta-

päättäjiin. Osallistuminen tapahtui eräällä tapaa seutuhallituksen ohi, ja sen yhdeksi päämääräksi muodostui myös ”tilan raivaaminen” asukkaiden osallisuudelle eheyttävässä suunnittelussa (ks. Keränen & Mäkitalo 1993, 42–43).

Toimintamuodoksi valikoitui kannan ottaminen lausuntokierroksella kunnissa olevaan suunnitelmaan kyläyhdistysten kautta. Seudun kyläyhdistykset ottivat kantaa muun muassa yhteisellä julkilausumalla, joka otsikoitiin ”Tampereen seudun kylät erittäin huolissaan – seutuhallituksen ehdotus näivettäisi maaseudun ja sen kylät” (KY 2011b). Julkilausuma suunnattiin kuntapäätäjille, joiden ratkaistavana olivat lausuntokierroksella olevan ehdotuksen seuraava vaihe ja jatkovalmistelussa siihen tehtävät mahdolliset muutokset. Kyläyhdistysten yhteisen kannanoton laatimista ja siitä tiedottamista varten perustettiin myös kyläyhdistysten yhteinen työryhmä, jossa oli mukana edustaja seudun jokaisesta kunnasta. Lisäksi työryhmässä oli mukana maaseudun kehittämissyhdystys Katri ry:n, MTK:n Pirkanmaan sekä Pohjois-Pirkan ja Länsi-Suomen Metsänomistajien liiton edustajat (KY 2011a). Kyläyhdistysten yhteisen kannanoton lisäksi kantaa seutuhallituksen ehdotukseen ottivat monet asukas- ja kyläyhdistykset ja asukastyöryhmät omissa kunnissaan. Kannanotoissa asukkaiden näkemykset ja vaatimukset täsmentyivät. Suunnitelmaehdotus oli uhka seudun kuntien ja varsinkin niiden maaseutualueiden tasapainoiselle ja demokraattiselle kehittymiselle, eikä kuntien tulisi hyväksyä sitä sellaisenaan. Kyläyhdistysten kannanottojen yhdeksi selkeäksi päämääräksi muodostui oman näkökulmansa esiin tuomisen ohella myös asukkaiden osallisuuden osoittaminen käsitellyssä asiassa.

Viimeistään tässä vaiheessa voitaisiin myös sanoa suunnittelun ympärillä käydyn keskustelun muuttuneen varsinaiseksi kamppailuksi, jossa eri osapuolten näkemykset asetettiin toisiaan vastaan suunnittelun kentällä. Samalla suunnitelman etenemisen voidaan sanoa joutuneen erilaisten näkemysten keskinäisen kamppailun keskelle. Tarkastelemassani tapauksessa kamppailu ”paikallistuu” selvimmin seutuhallituksen suunnitelman näkemysten ja kyläyhdistysten kannanottojen esiin tuomien näkemysten väliseksi. Seutuhallituksen ja kyläyhdistysten näkemysten kamppaillessa suunnitelman hyväksymisestä lopulta päättävälle yksittäisille kunnille jää eräänlainen yleisön rooli. Esimerkiksi Kiikerin ja Ylikosken (2004, 26; ks. myös Jokinen 1999, 46; Leino 2006, 22) mukaan kiistatilanteissa juuri yleisö on useimmiten se taho, jota kommentoilla ensisijaisesti pyritään vakuuttamaan – ei niinkään kamppailun toinen osapuoli. Vaikka kyläyhdistysten kannanotot asettuvat selvästi vastaamaan seutuhallituksen esitykseen, on niiden ensisijainen tarkoitus vaikuttaa kuntien mielipiteeseen ja lausuntoihin. Samalla tavalla myös seutuhallituksen

suunnitelma ja esimerkiksi keskusteluun osaa ottavat tiedotteet perustelevat asiaansa ensisijaisesti kuntiin vedoten.

Vaikka oletukseni on, että seutuhallituksen esittämät näkemykset ovat diskursiivisilta asemiltaan lähtökohtaisesti vahvemmillä kuin asukkaiden, lopulta kyse on kuitenkin siitä, mitkä näkemykset valitaan suunnitelman lopullisiksi ratkaisuisi – onko esimerkiksi kyläyhdistysten kommentteilla mahdollisuuksia haastaa seutuhallituksen suunnitelman käsityksiä ja vaikuttaa lopulliseen suunnitelmaan? Eheyttämisen paikallisen määrittelyn hajoaminen kamppailuksi herättää myös kysymyksen siitä, voiko paikallinen kamppailu muuttaa laajemman eheyttämispoliittikan lähtökohtaisia oletuksia esimerkiksi haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä. Tämän suunnittelutapauksen osalta lopulliset ratkaisut jäävät vielä näkemättä. Seutuhallitus ilmoittaa huomioivansa jatkovalmistelussa saamansa lausunnot (Tampereen kaupunkiseutu 2011b). Myös vuorovaikutuksen lisäämistä kyläyhdistysten kanssa pidetään mahdollisena. Seutuhallitus kutsui syksyllä 2011 kyläyhdistykset myös keskustelemaan ”maankäytön keinoista kylien vahvistamiseksi”. (SH 2011e) Vaikka lopulliset ratkaisut jäävät vielä näkemättä, eheyttämisen ympärillä käyty keskustelu nostaa esiin niitä erilaisia tulkintoja, joiden kautta ja välillä kamppailua haja-asutusalueiden saamista merkityksistä käydään. Samalla erilaisten tulkintojen esiintulo kiinnittää huomion myös siihen näkökulmaan, että yhdyskuntasuunnittelun tavoitteiden ja lähtökohtien muodostamisessa on aina kyse valinnoista tietynlaisten tulkintatapojen hyväksi. Eheyttämisen tapa tulkita haja-asutusalueita ja asettaa niille tavoitteita on vain yksi mahdollisista.

4.2. Analyysin tulokset

4.2.1. Erilaiset diskurssit haja-asutusalueista

Tampereen seudulla käyty keskustelu muotoutuu diskursiivisen kamppailun näkökulmasta moniksi toisilleen vastakkaisiksi diskursseiksi, tavoiksi käsittää ja puhua suunnitelman kohdealueista. Diskurssit eivät varsinaisesti suoraan palaudu tiettyyn keskustelun osapuoleen (Hall 1999, 102–104), mutta tässä olen tarkastellut diskursseja nimenomaan eri tahojen tuottamien ja käyttämien tulkintojen kautta. Tunnistin aineistosta kolme diskurssiparia, kolme varsinaista solmukohtaa. Ensimmäisessä diskursiivista kenttää jakavassa solmukohdassa risteävät erilaiset käsitykset siitä, mistä haja-asutusalueiden kehityksessä ja kehittämisessä ylipäättään on kyse. Diskurssit muotoutuvat niiden erilaisten näkökulmien ja ongelmanasettelujen ympärille, joista eri tahot haja-

asutusalueita ylipäänsä pyrkivät kuvaamaan. Toinen keskustelun solmukohta jakaa diskursiivista kenttää kysymyksellä haja-asutusalueiden merkityksestä rakentamis- ja asumisympäristönä ja kaupunkiseudun osana. Diskurssit käsittelevät haja-asutusalueita niiden mahdollistamien etujen ja aiheuttamien riskien kautta. Kolmannessa keskustelun solmukohdassa diskurssien käsitykset eroavat toisistaan siinä, mikä on toimijoiden asema alueiden suunnittelussa ja kehityksessä. Diskurssit tavoittelevat erilaista tapaa suunnitella ja kehittää haja-asutusalueita. Käsitellen seuraavaksi näitä kolmea keskustelua jakavaa solmukohtaa ja niiden ympärille muodostuvia diskursseja. Jokainen kappale käsittelee yhtä diskurssia. Käsitellen ensin seutuhallituksen käyttämää diskurssia, jonka jälkeen seuraa sitä haastavan kyläyhdistysten käyttämän diskurssin kuvaus. Sisennetyt kappaleet ovat suoria lainauksia aineistosta.

4.2.2. Lievealuediskurssi: Lieverakentaminen ongelmana haja-asutusalueella

Seutuhallituksen ensimmäiseen solmukohtaan kietoutuva diskurssi kiteytyy lievealueen käsitteen ympärille. Taajaman lievealue on seutuhallituksen käyttämässä diskurssissa varsinainen haja-asutuksen ongelmakohta, jonka kautta haja-asutusalueiden kehittämistä lähestytään. Kutsun ensimmäistä käsittelemääni seutuhallituksen diskurssia lievealuediskurssiksi. Lievealuediskurssissa haja-asutusalueiden kehittymistä lähestytään lievealueeseen liitettyjen ongelmallisten kehityskulkujen kautta. Diskurssissa kaupunkiseudun kasvun nähdään aiheuttavan rakentamispaineita haja-asutusalueille. Nimenomaisena ongelmana on asutuksen hakeutuminen asemakaavojen liepeille:

”Kaupunkiseudun vahva kasvu aiheuttaa jatkossakin rakentamispainetta haja-asutusalueelle. Asutuksen hakeutuminen erityisesti asemakaavojen liepeille vaikeuttaa yhdyskuntarakenteen kehittämistä. Tämä vuoksi hajarakentamiseen tulee kiinnittää huomiota, arvioida sen vaikutuksia ja lisätä ohjausmahdollisuuksia.” (SH 2011c)

Lievealueen rakentamispaineiden takia haja-asutusalueelle rakentaminen on lievealuediskurssissa kokonaisuudessaan asia, johon tulee kiinnittää huomiota. Vaikka seutuhallituksen suunnitelman tavoitteena on ohjata rakentamista enemmän taajamiin ja myös maaseudun kyliin, hajarakentamisen ohjauksen tarve liittyy lievealuediskurssissa vahvasti nimenomaan lieverakentamisen aiheuttamiin ongelmiin. Lievealueen rakentamiseen ja sen hallintaan keskittyminen onkin diskurssin erityinen näkökulma, joka tarkentaa ja ohjaa myös suunnitelman eheyttämisen sisältöä:

”Kaupunkiseudun kaavoitusasiantuntijat ovat luonnostelleet keinoja yhdyskuntarakenteen eheyttämiseksi erityisesti lieverakentamisen hallinnan näkökulmasta.” (SH 2011b, 9)

Lievealuediskurssissa kaupunkien ja maaseudun reuna-alueesta puhutaan nimenomaan taajaman liepeenä. Mitä ilmeisimmin lieve liittyy taajamaan, jonka lievettä sen nähdään olevan. Avoimen sisällön Wikisanakirjan (Wiktionary 2012) mukaan liepeellä tarkoitetaan yleisesti – takin liepeiden lisäksi – muun muassa reuna-aluetta tai laitamaa. Taajaman lieve on tässä mielessä yksinkertaisesti taajaman reuna-alue. Toisaalta sanaa lieve käytetään yleisesti myös ”tarkoittamassa jotakin, joka liittyy asiaan ollen sen sivussa tai takana, mahdollisesti haitaksi” (emt.). Taajaman liepeellä onkin myös negatiivinen kaiku: lieve on jotakin taajamaan liittyvää, joka on mahdollisesti myös haitaksi sen kehittymiselle. Tästä kertoo myös seutuhallituksen työryhmän edustajan – joskaan tuskin vakavissaan – käyttämä ilmaus liepeestä ”taajaman loisena” (Lahtinen 2011).

Varsinaista taajamaa lieve ei lievealuediskurssissa kuitenkaan ole. Toisaalta lievealuetta ei nähdä myöskään kaupungin läheisenä kasvavana maaseutuna. Seutuhallituksen mediatiedotteessa asia ilmaistaan selkeästi:

”Lievealue ei ole taajamaa eikä maaseutua, vaan vyöhyke, joka vaikuttaa sekä maaseudun kylien, että kuntien taajamien kehittämiseen.” (Tampereen kaupunkiseutu 2011a,1)

Lieve erotetaan käsitteellisesti maaseudusta ja taajamasta, niiden ulkopuolelle – sen ei nähdä olevan kumpaakaan. Sille ei anneta erityisiä maaseutumaisuuteen tai kaupunkimaisuuteen kytkeytyviä piirteitä. Lieve on lievealuediskurssissa etupäässä mekaanisesti tarkasteltu vyöhyke, joka määrittyy yksinkertaisesti 1–5 kilometrin päähän asemaakaavan reunasta ulottuvaksi alueeksi. Toisaalta lieve ei kuitenkaan ole mikä tahansa vyöhyke. Se kytketään maaseudun ja taajaman kehitykseen erilaisten vuorovaikutussuhteiden välityksellä. Lieve on vyöhyke, joka on maaseudun ja kaupungin ulkopuolella, mutta vaikuttaa kummankin kehitykseen etupäässä sen tuomien ongelmien kautta – ja jonka rakentamiseen siksi halutaan kiinnittää tarkemmin huomiota.

Lievealueen ongelmallisuus liittyykin tässä diskurssissa juuri sen vaikutuksiin muille alueille. Maaseutuun lievealue kytkeytyy sen houkuttelevuuden kautta. Maaseudun palvelut harvenevat ja vähenevät, koska ihmiset eivät muuta niiden lähelle uuden rakentamisen hakeutuessa kylien sijaan taajamien liepeille.

”Asemakaavan ulkopuolella rakentaminen on sijoittunut kaavan lievealueille taajamien palveluita tukemaan. Lieveasutus ei tue maaseutua, sen sijaan se haittaa taajaman suunnitelmallista kehittämistä. Määrätietoisten kehittämiskeinojen puuttuessa kylien kaupat ja koulut ovat menettäneet asiakkaansa ja

toimintaedellytyksensä.” (SH 2011a, 3)

”Se [lievealue] vaikeuttaa uuden kaavan luomista ja taajamien suunnitelmallista kehittämistä. Valitettavasti se heikentää myös maaseudun kylien vahvistumista.” (Tampereen kaupunkiseutu 2011a, 1)

Lieverakentaminen liitetään näin kaupunkiseudun hajautumisen lisäksi myös maaseudun palveluiden harvenemiskehitykseen. Toisaalta lievealue kytkeytyy myös taajamien kehitykseen: se estää taajaman laajenemisen kaavallisesti suunniteltuna kokonaisuutena. Lievealuediskurssi tarkasteleekin haja-asutusalueita etupäässä palveluiden järjestämisen näkökulmasta. Olennaista lievealuediskurssissa on se, että asukkaiden muuttaminen jollekin alueelle nähdään palveluita tukevana, eikä esimerkiksi toisin päin. Tästä syystä myös asuinrakentamisen tulee lievealuediskurssin mukaan sijoittua palveluiden lähelle, niitä tukemaan. Koska taajamien liepeille asettava asutus tukee taajamien, eikä maaseudun palveluita, nähdään hajarakentaminen lievealuediskurssissa ongelmallisena myös maaseudun kehittämisen kannalta:

”Lieverakentaminen ei siis ole maaseudun pelastaja.” (SH 2011b, 9)

Lähestyessään haja-asutusalueita lievealueiden rakentamisen ongelmien näkökulmasta, lievealuediskurssi luo perustan myös hajarakentamisen ohjauksen tarpeelle.

4.2.3. Maaseutudiskurssi: Kyse on maaseudun kylistä ja niiden elinvoimasta

Vastakkain seutuhallituksen lievealuediskurssin kanssa asettuu kyläyhdistysten diskurssi, jota kutsun tässä maaseutudiskurssiksi. Maaseutudiskurssissa nimensä mukaisesti korostuu maaseudun kehitys. Siinä missä lievealuediskurssi tarkasteli haja-asutusalueita lieverakentamisen tuomien ongelmien näkökulmasta, maaseutudiskurssissa olennaiseksi haja-asutusalueita määrittäväksi tekijäksi nousevat maaseudun kehityksen erityispiirteet. Haja-asutus nähdään tässä diskurssissa etupäässä maaseutuna. Maaseutudiskurssi nojaa erityiseen ”maaseudun näkökulmaan”, jonka suunnitelmasta koetaan puuttuvan, ja jota kannanotoilla halutaan tuoda esiin:

”Osallisuus ja maaseutunäkökulma puuttuvat vaikka kyseessä on maaseutualueiden elinvoimaisuus!” (KY 2011b)

Maaseutudiskurssin mukaan tärkeintä haja-asutusalueiden kehittämisessä on maaseudun elinvoiman säilyttäminen ja maaseutualueiden kehitys. Lievealuediskurssin lähtökohtainen ajatus haja-

rakentamisen ongelmista ja tiukemman ohjauksen tarpeesta näyttäytyy maaseutudiskurssin näkökulmasta huonosti asetellulta. Maaseutudiskurssin mukaan ”hajarakentaminen ei ole kaupunkiseudun todellinen ongelma” (Järvinen 2011). Myös ajatus rakentamisen vähentämisestä haja-asutusalueilla tuntuu maaseutudiskurssin näkökulmasta ristiriitaiselta tavoitteelta maaseudun kehittämisen kanssa:

”Jo pelkkä lähtökohta 'haja-asutusalueelle tapahtuvan pientalorakentamisen asteittainen hillintä', on ristiriidassa kyläasukituksen tukemisen kanssa.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 1)

Lievealueiden rakentamisen ongelmista eri diskurssit ovat samaa mieltä. Ero diskurssien välillä rakentuu siitä, kuinka pitkälle lievealueiden ja hajautumisen ongelma koskettaa haja-asutusalueita ja niiden erilaisia alueita. Maaseutudiskurssin näkökulmasta haja-asutus on etupäässä maaseutua, ja haja-asutusalueiden kehittämisessä tulisi olla kyse maaseudun kehittämisestä. Maaseutudiskurssi pyrkiikin tekemään eroa lievealuediskurssiin korostamalla maaseudulle ja kyliin rakentamisen ja lievealueille rakentamisen käsitteellistä erottamista:

”Lieverakentaminen ja kyliin rakentaminen tulee asioina erottaa. Kylillä ei ole 'lievealueita'.” (KY 2011c, 1)

”Esityksen tavoite on puuttua asemakaavoitetun alueen lievealueen rakentamiseen. Muistutamme, että se pitää erottaa muusta haja-asutusalueen rakentamisesta. Lievealue on pieni osa haja-asutusaluetta, eikä välttämättä ns. maaseutua lainkaan. Lievealueen ja muun maaseudun rakentamista pitää käsitellä erillisinä asioina.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2001)

Siinä missä lievealuediskurssi tarkasteli haja-asutusalueita lievealueiden ja maaseutualueiden rakentamisen ja palveluiden vuorovaikutussuhteiden pohjalta, maaseutudiskurssi taas pyrkii korostamaan maaseudulle ja kyliin rakentamisen ja lievealuerakentamisen erillisyyttä. Lisäksi maaseutudiskurssi korostaa lievealueiden olevan vain pieni osa haja-asutusalueita. Maaseudun merkitys haja-asutusalueilla nähdään merkittävämpänä. Maaseutudiskurssi korostaa myös maaseutualueiden erityispiirteitä ja kylien ja kuntien keskinäistä erilaisuutta. Kylät ovat rakentuneet esimerkiksi historiansa ja maisemamuotojensa kautta erityisiksi ja ainutlaatuisiksi kokonaisuuksiksi. Myös seudun kunnat ja niiden eri alueet ovat keskenään hyvin erilaisia. Seutuhallituksen ehdottamat koko seudulle yhtenäiset hajarakentamisen ohjausperiaatteet eivät maaseutudiskurssissa istukaan keskenään erilaisille alueille:

”Seudun kunnat ja kylät ovat hyvin erilaisia. Periaatteet eivät ota huomioon tätä erilaisuutta.” (Järvinen 2011)

”Kunnilla on oltava mahdollisuus joustavasti käsitellä asiaa niin, että alueen ominaiset piirteet voidaan huomioida. Yhtenäiset tiukat kriteerit eivät sovi koko seutukunnan alueelle, jotka ovat erilaisia esimerkiksi infrastruktuuriltaan, olemassa olevalta kylärakenteeltaan tai maisemamuodoiltaan.” (KY 2011c, 2)

Maaseutudiskurssi asettuu näin lievealuediskurssin koko seudulle ja sen haja-asutusalueille muotoilemia yhteisiä sääntöjä ja ohjeita vastaan. Maaseutudiskurssissa haja-asutusalueiden kehittämistä tulisi tehdä jokaisen kunnan, kylän ja alueen erityiset piirteet huomioiden.

4.2.4. Riskidiskurssi: Varsinainen haja-asutus on riski asukkaille ja yhteiskunnalle

Toinen keskustelun solmukohta jakaa diskursiivista kenttää kysymyksellä haja-asutusalueiden valinnasta ja merkityksestä rakentamis- ja asumisympäristönä. Samaan solmukohtaan kietoutuu myös kysymys haja-asutusalueiden merkityksestä ja asemasta kaupunkiseudun osana. Diskursiivisen kentän jakautuminen alkaa haja-asutuksen ja kylän suhteiden määrittelyn ympäriltä. Seutuhallituksen käyttämä diskurssi puhuu ”varsinaisesta haja-asutuksesta”, joka erottuu kauas taajamista ja kylien ulkopuolelle. Näillä alueilla rakentamista tulee seutuhallituksen ehdotuksessa hillitä ja vähentää merkittävästi. Houkuttelevat ja edulliset asuinalueet, joilla rakentamista sen sijaan pyritään tukemaan, ovat tässä diskurssissa ”palveluiden äärellä”, ”vesijohdon ja viemärin varrella” ja ”joukkoliikenteen vaikutusalueella”. Kutsun seutuhallituksen käyttämää diskurssia riskidiskurssiksi. Riskidiskurssi saa nimensä ”varsinaiselle” haja-asutusalueelle rakentamisen käsittämisestä riskinä:

”Varsinainen haja-asutus, joka sijoittuu kauas taajamista ja kylien ulkopuolelle on vähäistä, mutta sen aiheuttamat riskit asukkaille ja yhteiskunnalle ovat merkittäviä.” (SH 2011a, 2)

Kylien ja taajamien ulkopuolelle sijoittuva rakentaminen on tässä diskurssissa riski sekä asukkaille että yhteiskunnalle. Rakentaminen kylien ulkopuolelle on riskidiskurssissa riskialtista ja häiriöherkkää siitä syystä, että ihmisten arkielämä on riippuvaista kunnallisista palveluista ja infrastruktuurin ylläpidosta, esimerkiksi toimivasta sähkönjakelusta ja ”kulkemisesta”:

”Asukkaiden sujuva arki on yhä enemmän riippuvaista tekniikasta, sähköstä ja kulkemisesta. Tämän vuoksi kunnat eivät voi huolehtimatta antaa rakentaa alueille, jotka myrskyn, tulvan tai lumen vuoksi

voivat jäädä päiväksikin loukkoon.” (SH 2011a, 2)

Tekniikan ja palveluiden pettäminen nähdään riskinä, koska ihmiset voivat jäädä niin sanotusti oman onnensa nojaan, jos yhteydet taajamaan katkeavat. Riskidiskurssissa rakentaminen haja-asutusalueille nähdäänkin jokseenkin harkitsemattomana päätöksenä niin rakentajan kuin rakennusluvasta päättävän kunnan taholta. Rakennuspaikkaa valitsevat eivät tiedä riittävästi haja-asutusalueen riskeistä ja olemassa olevasta palvelutasosta ja voivat siksi olla myös pettyneitä esimerkiksi kunnallisiin palveluihin muutettuaan:

”Haja-asutusalue pettää myös usein asukkaiden odotukset asuinympäristöstä, kuten palveluista, saavutettavuudesta ja elämisen kustannuksista.” (SH 2011b, 8)

Kunnat voivat kuitenkin tarjota rakentajille tarvittavaa tietoa, esimerkiksi haja-asutusalueelle rakentamisesta kotitalouksille aiheutuvista kustannuksista. Samalla kunnat voivat myös tarjota haja-asutusalueelle rakentamiselle vaihtoehtoja, ”houkuttelevia asuinympäristöjä” taajama-alueilta:

”Kunnat voivat myös lisätä tietämystä arkielämän sujuvuudesta ja kotitalouksille aiheutuvista kustannuksista asuinpaikkaa valitessa. Lisäksi kunnat voivat parantaa houkuttelevien asuinympäristöjen tarjontaa asemakaava-alueelta palveluiden ääreltä.” (SH 2011a, 2)

Riskidiskurssissa haja-asutusalueelle muutetaan myös siitä syystä, ettei taajamissa ole tilaa. Samalla kun rakentajien tietoa voidaan lisätä ja tarjota vaihtoehtoja asukkaiden asumiseen liittyvien riskien vähentämiseksi, voidaan myös välttää yhteiskunnalle aiheutuvia riskejä, etupäässä uusien palvelukustannusten muodossa:

”Mainituilla toimenpiteillä voidaan vähentää kuntalaisten tyytymättömyyttä haja-asutusalueiden palveluiden toimivuuteen ja välttää palveluverkkoinvestointeja alhaisen käyttöasteen alueilla.” (SH 2011a, 2)

”Lupa- ja kaavoituspolitiikan uusien keinojen käyttöönotolla kunnat voivat välttää asutuksen syntymistä tai laajentumista alueille, joissa palvelujen järjestämiselle kohtuullisilla kustannuksilla ei ole edellytyksiä.” (SH 2011a, 2)

Riskidiskurssissa haja-asutusalueelle rakentamisen riskinä on siis myös uusien palveluiden järjestämistarpeen syntyminen ja siitä aiheutuvat kustannukset. Samalla rakentaminen tiiviimmin

palveluiden ja infrastruktuuriin yhteyteen on vastaus myös kasvaviin päästöihin. Tästä syystä riskidiskurssi päättyy myös vyöhyketarkasteluun. Ennalta määriteltyjen edullisuusvyöhykkeiden avulla asuinpaikan valinta ja rakennuslupapäätös on helpompaa tehdä esimerkiksi alueen palvelutasoa ja kunnan palveluinvestointeja silmälläpitäen ja erilaisia riskejä välttäen. Vyöhykkeiden määrittelystä nähdään olevan hyötyä rakennuspaikkaa valitsevalle asukkaalle ja rakennuslupapäätöstä tehtäessä myös kunnalle.

4.2.5. Valintadiskurssi: Kylä, paikka ja maisema elämäntapavalintana

Vastakkain seutuhallituksen riskidiskurssin kanssa asettuu ihmisten omia elämäntapa- ja asumisvalintoja korostava valintadiskurssi. Valintadiskurssi erottautuu riskidiskurssista sen haja-asutuksen ja kylän määritelmää haastaen. Vastauksena varsinaisen haja-asutuksen kuvaamiselle kylien ulkopuoliseksi, valintadiskurssin mukaan ”haja-asutus on juuri kylissä”. Valintadiskurssissa kylät ovat ”maaseutuasumisen ydinrakenne”, eikä haja-asutusta voida erottaa niiden ulkopuolelle. Kylä käsitetään hajakyläksi, jonka asutus on luontaisesti hajallaan. Kylällä ei myöskään ole tiettyjä ulkopuolelle sulkevia rajoja. Kylä yhdistyy tässä diskurssissa nimenomaan suomalaisen hajakylän määritelmään:

”Kylät ovat maaseutuasumisen ydinrakenne. Ne eivät suomalaisessa yhteiskunnassa ole kuitenkaan omakotialueen tyyppisiä tiiviitä keskittymiä, vaan hajakeskittyneitä yhteisöjä. Esityksessä jää epäselväksi, mitä kylällä tarkoitetaan.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 1)

”Kylän rajauksen tulee olla realistinen. Kylä ei ole tiivis ryhmäkylä, vaan historiallisista ja ekologisista syistä laajalle alueelle rakennettu hajakylä. Kylä asumisvalintana ei ole tiivis omakotialue, eikä sitä tule sellaiseksi kehittää.” (KY 2011c, 1)

Valintadiskurssin näkökulmasta riskidiskurssi pyrkii kehittämään kyliä omakotialueen tapaisiksi tiiviiksi asuinalueiksi. Valintadiskurssi taas korostaa kylän hajallaan olevan rakenteen olevan nimenomaan sille ominainen piirre, joka tulisi säilyttää. Valintadiskurssissa haja-asutusalueelle muuttamisessa on kyse nimenomaan asumisvalinnasta: siitä, miten ihmiset haluavat asua ja elää kun he valitsevat rakennuspaikakseen esimerkiksi kylän. Rakentamisen ja asumisen mielekkyyden lähtökohtina valintaa korostavassa diskurssissa nähdään erityiset paikkojen ja maiseman kokemukselliset piirteet. Tietynlaiseen ”maisemaan muuttaminen”, paikkojen kokemuksellisuus ja merkityksellisyys näyttäytyy olennaisena rakennuspäätökseen vaikuttavana lähtökohtana, eivät pelkästään houkuttelevat palvelut tai hyvät liikenneyhteydet. Samalla seutuhallituksen vyöhyketarkastelusta tulee valintadiskurssissa maaseuturakentamisen ohjaamiseen liiankin

”mekaaninen ja ylimalkainen” väline.

”Rakennuspaikat eivät myös määräydy vyöhykkeittäin vaan maaston ja maiseman mukaan.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 1)

”Rakentaminen kohdistuu maaseudulla nimenomaan paikkoihin, ei vyöhykkeille.” (KY 2011c, 1)

Valintadiskurssin näkökulmasta riskidiskurssi luo varsinkin kaava-alueiden ulkopuolisista haja-asutusalueista kuvaa ”huonona valintana”. Valintadiskurssi asettuu riskidiskurssin luomaa kuvaa vastaan korostaen erilaisten elämäntapavalintojen oikeutusta:

”Pimeys tai lasten kaverimäärä liittyvät elämäntapavalintoihin, niiden käyttäminen perusteena maalla asumista vastaa ei kuulu moniarvoiseen yhteiskuntaan. Ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa elää. Elämisen mielekkyys on pitkälti kiinni asuinympäristöstä ja sen kokemisesta. Moni haluaa myös palata lapsuusmaisemiinsa siinä vaiheessa, kun tulee omaa perhettä.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 2)

Hajarakentamista ei valintadiskurssissa myöskään nähdä sen suurempana rasitteena yhteiskunnalle kuin taajama-asumista. Haja-asutusalueelle rakentaminen ei luo asukkaille tai yhteiskunnalle enempää riskejä, vaan se jopa vähentää niitä. Valintadiskurssin näkemyksessä kunnallisten palveluiden varassa elämisen sijaan haja-asutusalueilla ihmiset hoitavat asioitaan enemmän itse ja paikallisesti – ja pärjäävät:

”Yksi perustelu eheyttämiselle on yhteiskunnan rasiitusten pienentäminen. Muistutamme, että sähköjen katkeaminen ei rasita kuntaa – kaupungissa tai maalla. Lumityöt puolestaan hoitavat kylissä tiehoitokunnat, eli asukkaat omalla kustannuksellaan, ei kunta. Käytännön kokemus onkin se, että maalla lumesta selviydytään helpommin kuin taajamissa.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 2)

”Myös vesijohdot ovat monella kylällä asukkaiden omien vesiosuuskuntien vastuulla.” (emt. 2)

Kyläasumisen valinnan perusteina on valintadiskurssissa myös asumisen omaehtoisuus ja sen mahdollistama ekologisuus. Siinä missä riskidiskurssi perustelee tiiviimmin asumista myös ekologisilla perusteilla, valintadiskurssissa haja-asutusta ei pidetä sen enempää ympäristöä rasittavana kuin tiiviimmin asumistakaan.

”Maalla asumisen hiilijalanjälki ei ole uusimpien tutkimusten mukaan sen suurempi kuin kaupunkiasumisen. Olennaista on, mitä ihminen kuluttaa. Asumismuotoa tärkeämpi on elintaso.

Maaseudun hiilijalanjälkeä pienentävät myös mm. itse viljelty ruoka ja uusiutuvaan energiaan perustuvat lämmitysmuodot.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 1)

”Tulevaisuuden energiaratkaisut ovat voimakkaassa liikkeessä juuri nyt. On mahdollista että tulevaisuudessa juuri maaseutu on kestävä elinympäristö siksi, että se on omavarainen.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 1)

Diskurssin mukaan asumismuotoa ja rakennetta tärkeämpiä ekologisten tavoitteiden kannalta ovat ennen kaikkea ihmisten oma toiminta ja valinnat ekologisuuden hyväksi. Elämäntapavalintoja korostavan diskurssin mukaan maaseutuasuminen mahdollistaa kuitenkin omaehtoisuuteen liittyviä ekologisia valintoja, joita tiiviimmillä asuinalueilla ei välttämättä voida tehdä. Myös asumisen mielekkyys on valintadiskurssissa ekologinen peruste: jos asukas viihtyy paikallaan, ei tarvetta muualle kulkemiseen esimerkiksi harrastusten tai mökkeilyn perässä ole.

Sen lisäksi, että valintadiskurssissa haja-asutusalueet näyttäytyvät ”itseksensä selviytyvinä” ja omaehtoisuuteen nojaavia ekologisia valintoja mahdollistavina, kylät ja maaseutu nähdään myös tärkeänä osana kaupunkiseutua. Riskidiskurssin esiin tuoma kylien riippuvuus taajamista käännetään valintadiskurssissa myös osittain toisin päin. Esimerkiksi siinä, missä seutuhallituksen riskidiskurssi korostaa ”kulkemista” julkisen liikenteen ja kunnallisen tienhoidon ehdoilla, kyläyhdistysten diskurssi tuo esiin myös taajamien riippuvuuden esimerkiksi uusiutuvista polttoaineista:

”Maaseutu voi merkitä tulevaisuudessa jopa paikkaa, jossa taajama-asukkaat tankkaavat.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 2)

Valintadiskurssi korostaa sekä maaseudun ja kylien merkitystä kaupunkiseudun osana että kylien mahdollisuuksia pärjätä omillaan ja kehittyä ihmisten oman toiminnan ja valintojen kautta. Valintadiskurssissa haja-asutusalueelle rakentaminen ei ole harkitsematon päätös vaan tietynlainen elämäntapavalinta, johon vaikuttavat myös rakennuspaikan kokemukselliset piirteet.

4.2.6. Hallintadiskurssi: Hajarakentamista tulee hallita

Kolmas keskustelun solmukohta liittyy alueiden suunnittelun tapaan. Vastakkain asettuvat diskurssit eroavat toisistaan siinä, minkälaiseksi toimijoiden asema alueiden suunnittelussa ja kehityksessä käsitetään ja millä tavoin alueiden suunnitelmallista kehitystä tavoitellaan. Kutsun seutuhallituksen käyttämää diskurssia hallintadiskurssiksi. Diskurssi kiteytyy suunnitelman käsittelemän haja-

rakentamisen hallinnan ympärille. Ensimmäisenä käsittelemäni lievealuediskurssi esitti haja-asutusalueet ja niiden rakentamisen asiana, johon tuli kiinnittää huomiota. Hallintadiskurssissa haja-asutusalueet ja niille rakentaminen näyttäytyvät varsinaisen hallinnan kohteena. Hajarakentaminen on ennen kaikkea jotakin, jota tulee hallita, hillitä ja ohjata.

Hallintadiskurssissa rakentaminen haja-asutusalueelle nähdään suunnittelemattomana alueiden kehityksenä. Hajarakentaminen on ennen kaikkea asutuksen laajentumista uusille alueille ja uusien taajamien kehittymistä ilman kaavallista suunnittelua, esimerkiksi suunnittelutarveratkaisuin. Hallintadiskurssissa tällainen suunnittelematon maankäyttö nähdään ongelmana, koska se voi aiheuttaa ”taloudellisesti, yhdyskuntarakenteellisesti tai ympäristöllisesti haitallista kehitystä” (SH 2011a, 3). Hallintadiskurssin näkemys hajarakentamisesta tulee lähelle lievealuediskurssin tapaa käsittää haja-asutusalueet kasvavien rakentamispaineiden alueena ja riskidiskurssin käsitystä haja-asutusalueelle rakentamisesta riskinä. Hallintadiskurssissa hajarakentaminen on etupäässä riski koska se on nykyisellään hallitsematonta ja suunnittelematonta. Hallintadiskurssissa uusien alueiden suunnittelematon rakentaminen voi esimerkiksi ”laukaista teiden, vesijohdon tai viemäriin rakentamistarpeen” (emt. 3).

Samaan tapaan kuin lievealuediskurssissa, hallintadiskurssissa ongelmana on, että taajamien lievealueille ja ”varsinaisille haja-asutusalueille” hakeutuva suunnittelematon rakentaminen haittaa myös taajama- ja kyläalueiden suunnitelmallista kehittymistä. Taajaman lievealueelle rakentaminen haittaa taajaman laajenemista kaavallisesti suunniteltuna kokonaisuutena. Kylien ulkopuolelle asettuva rakentaminen taas ei tue kylien palveluita. Koska rakentaminen hakeutuu alueille, joille sen ei pitäisi, hallintadiskurssi korostaa rakentamisen tiukemman ohjauksen merkitystä. Hallintadiskurssissa ohjauskeinojen tulee olla entistä määrätietoisempia: haja-asutusalueelle rakentamista tulee ohjata taajamiin ja maaseudun edullisille kyläalueille, jos ei ”porkkanoilla” niin sitten ”kepillä”:

”Vaikka useimmat kunnat ovat tavoitelleet kylien kehittämistä ja maaseudun palveluiden tukemista, käytetyt porkkanat eivät ilman keppiä ole ohjanneet rakentamista kyliin. – – Määrätietoisten kehittämiskeinojen puuttuessa kylien kaupat ja koulut ovat menettäneet asiakkaansa ja toimintaedellytyksensä.” (SH 2011a, 2)

”Salliva suhtautuminen hajarakentamiseen ei ole myöskään ohjannut asukkaita ydinmaaseudun kyliin, vaan koulut ja kaupat ovat tyhjentyneet.” (SH 2011c, 8)

Koska hajarakentamiseen on suhtauduttu hallintadiskurssin mukaan liian sallivasti, myös haja-asutusalueen palvelut ovat menettäneet asiakkaansa. Hallintadiskurssissa hallinnan kohteena on etupäässä haja-asutusalueille suuntautuva uusi asuinrakentaminen. Toisaalta hallinta kohdistuu nimenomaan asukkaisiin ja palveluiden käyttäjiin, joiden sijoittamisella tietyille alueille pyritään samalla myös palvelutarpeen ja -kustannusten hallintaan. Olennainen toimija hallintadiskurssissa on kunta: kunta voi edistää hajarakentamisen hallintaa, hillitä rakentamista tietyillä alueilla ja ohjata sitä toisille. Kunta voi myös ”lisätä kuntalaisten tietämystä arjen sujuvuudesta ja kotitalouksille aiheutuvista kustannuksista” ja ”parantaa houkuttelevien asuinympäristöjen tarjontaa taajamissa” (SH 2011a, 2). Ennen kaikkea kunta voi ”välttää asutuksen syntymistä tai laajentumista alueille, jossa palvelujen järjestämiselle kohtuullisilla kustannuksilla ei ole edellytyksiä” (emt. 2).

Siinä missä lievealuediskurssi esitti haja-asutusalueet ja niiden rakentamisen asiana, johon tulee kiinnittää huomiota, hallintadiskurssilla luodaan tarve uusille keinoille hallita haja-asutusalueiden rakentamista. Hallintadiskurssissa rakentamisen ohjaus esitetään vaikeana ja nykyiset tavat toimia riittämättöminä ja liian sallivina. Hallintadiskurssin mukaan tarvitaan uusia ja entistä tiukempia keinoja ohjata hajarakentamista. Hallintadiskurssin mukaan yksi ongelma ovat myös nykyiset lupakäytännöt. Lupapolitiikassa on liikaa ristikkäisiä näkökulmia. Lupapäätöksiä tehdään liaksi maanomistajan ja myyjän näkökulmasta. Lupaprosessien nähdään olevan myös hitaita ja päätöstä hakevalle rakentajalle epävarmoja. Hallintadiskurssin nojalla seutuhallituksen suunnitelma ehdottaa lupapolitiikan siirtämistä luottamushenkilöiltä viranomaisten ratkaistavaksi. Hallintadiskurssissa lupapäätös esitetään etupäässä teknisenä sääntöjen soveltamisena, jonka voisi siksi paremmin hoitaa viranhaltija:

”Kun kunnat ovat hyväksyneet poliittisella tasolla hajarakentamiselle ohjauksen periaatteet, on niiden tekninen soveltaminen tarkoituksenmukaista olla viranhaltijoiden tehtävänä.” (SH 2011a, 5)

Hallintadiskurssilla haja-asutusalueista rakennetaan kuvaa rakentamisen suunnittelua, ohjausta ja hallintaa tarvitsevina ja nykyisistä rakentamisen ohjauksen keinoista riittämättöminä. Vaikka kuntien asema hallintadiskurssin toimijoina on vahva, haja-asutusalueiden rakentamisen ohjaus esitetään poliittisen päätöksenteon sijaan enemmän viranomaistoiminnan piiriin kuuluvana suunnitteluna ja hallintana.

4.2.7. Osallisuuskurssi: Kylät kehittyvät osallistuen

Vastakkain seutuhallituksen hallintadiskurssin kanssa asettuu kyläyhdistysten diskurssi, jota kutsun tässä osallisuuskurssiksi. Siinä missä hallintadiskurssi tarkastelee haja-asutusalueita hallinnan kohteena ja pyrkii tiukentamaan haja-asutusalueille rakentamisen ohjausta, osallisuuskurssi korostaa asukkaiden osallisuutta alueiden kehityksessä. Osallisuuskurssi pyrkii erottautumaan siitä ajatuksesta, että kaikki suunnittelutarveratkaisuja vaativa hajarakentaminen olisi alueiden kaavoitusta ja kehitystä haittaavaa:

”Tähänastiset suunnittelutarveratkaisut eivät ole automaattisesti virheitä. Ne kertovat vain, ettei kunnissa ole kaavoitettu tarpeeksi.” (KY 2011c, 1)

Hajarakentamisen ongelmana ei osallisuuskurssissa olekaan rakentamisen sijoittuminen tietyille alueille, tai tähän johtava ohjauskeinojen riittämättömyys, vaan hidas ja riittämätön kaavoitus – minkä taas nähdään johtuvan esimerkiksi riittämättömistä resursseista kuntien kaavoituksessa. Samoin kuin hallintadiskurssi, myös osallisuuskurssi tavoittelee haja-asutusalueiden suunnitelmallista kehittämistä. Erot diskurssien välillä tulevat esille siinä, kuinka suunnittelua tulisi toteuttaa ja ketkä siihen ottavat osaa. Nimensä mukaisesti osallisuuskurssi korostaa asukkaiden osallisuutta suunnitteluun:

”Lähtökohdana tulisi olla se, että yhdyskuntarakenteen tiivistämiseen pyrittäisiin hyvällä ja laadukkaalla maankäytön suunnittelulla yhteistyössä kylien ihmisten ja yhteisöjen kanssa.” (KY 2011a)

Erona hallintadiskurssiin on etupäässä se, että osallisuuskurssissa alueiden asukkaille annetaan varsinaisen toimijan asema. Kun hallintadiskurssin näkökulmasta haja-asutusalueiden ongelmat liittyvät esimerkiksi liian sallivaan suhtautumiseen hajarakentamista kohtaan, osallisuuskurssi korostaa, ettei pelkällä ulkopuolisella hallinnalla kehitetä alueita, vaan ihmisten täytyy saada myös vaikuttaa itse:

”Koko seudun tasolla periaatteet väheksyvät kehitystekijää nimeltä vapaus. Siis yksilöllistä valinnan ja vastuun oikeutta.” (KY 2011a)

Osallisuuskurssissa ihmisten valinnanvapaus on myös olennainen alueiden kehitystekijä. Tässä diskurssi tulee lähelle myös valintadiskurssia. Kyläyhdistysten julkilausumassa mainittu ”valinnan ja vastuun oikeus”, voitaisiin ymmärtää yksinkertaisesti myös osallisuutena. Tässä mielessä

osallisuusdiskurssin osallisuus näyttäytyy laajasti sekä vapautena tehdä omaa ympäristöään koskevia valintoja että ottaa myös vastuuta toiminnastaan. Tältä pohjalta osallisuusdiskurssi tekee myös eroa hallintadiskurssin ajamaan tiukkaan rakentamisen ohjaustapaan. Osallisuusdiskurssissa suunnittelun lähtökohtana nähdään rakentamisen ”ulkokohtaisen” hallinnan sijaan esimerkiksi asukkaiden tarpeiden tunnistaminen:

”Suunnittelun tulee vastata kuntalaisten tarpeisiin, mutta tarpeet tulee ensin tunnistaa. Pehmeät keinot tulee ottaa täysimääräisesti käyttöön ennen koviin keinoihin turvautumista. Perusoikeuksiin kuuluvia oikeuksia kuten oikeutta valita asuinpaikkansa ei tule rajoittaa.” (KY 2011a, 1)

”Sen sijaan emme hyväksy, että tavoitteeseen pyritään rajoittamalla ihmisten oikeuksia moninaisin kielloin ja rajoituksin.” (emt. 1)

Osallisuusdiskurssin mukaan rakentamista tulisi siis ohjata ja suunnitelmallisuutta edistää, mutta ei kieltojen ja rajoitusten kautta. Suunnittelun tulisi olla dialogista ja perustua yhteistyöhön asukkaiden kanssa. Samalla osallisuusdiskurssi korostaa myös asukkaiden asiantuntijuutta ja kuulemisen merkitystä:

”Esitämme, että periaatteet valmistellaan uudelleen yhteistyössä niin, että arvostettaisiin asukkaiden ja yhteisöjen ajatuksia ja asiantuntemusta valmistelussa ja päätöksenteossa.” (KY 2011a)

”Me haluamme dialogiin kaavoittajien kanssa ja uskomme osaavamme ottaa huomioon tasapuolisuuden ja yleisen edun. Mutta ennen kaikkea me haluamme osallisuutta ja tilaisuutta tulla kuulluksi asiassa, joka koskee meitä.” (Järvinen 2011)

Osallisuus ja asiantuntemus liittyvät osallisuusdiskurssissa selvästi yhteen. Osallisuus tuo mukanaan oikeutuksen tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa, ja samalla haja-asutusalueilla asuvilla asukkailla, osallisilla, on myös tarvittavaa asiantuntemusta ja tietoa suunnitelluista alueista. Asukkaiden asiantuntemukseen liittyy myös vahvasti kokemuksellinen tieto alueista ja paikoista, jota ulkopuolisilla ei nähdä olevan:

”Saisimmeko me olla mukana luomassa periaatteita, joilla määritellään kylien elinvoimaisuus? Me asumme koko ajan näissä kylissä, joista [seutujohtaja] Nurminen puhuu.” (KY 2011c)

”Miten seutujohtaja tietää kyliltä kysymättä mikä on kylien kehitystä?” (Järvinen 2011)

Osallisuusdiskurssissa myös kylät ja kyläyhteisöt ovat tärkeitä toimijoita – *kylillä* on tietoa, jota haja-asutusalueiden suunnittelussa tarvitaan. Osallisuusdiskurssissa kyläyhdistykset määrittelevät itsensä kylien ja maaseudun puolestapuhujiksi ja asukkaiksi, joilla on omakohtaista tietoa haja-asutusalueen kylistä. Välillä kyläyhdistykset rinnastuvat toimijoina myös suoraan kyliin. Osallisuusdiskurssissa ”kylät ovat huolissaan”, ”kylät vastaavat” ja seutuhallitus toimii ”kyliltä kysymättä”. Kyläyhdistyksistä muotoillaan osallisuusdiskurssissa nimenomaan maaseutua ja kyliä edustavaa ryhmää. Osallisuusdiskurssin puhe ”meistä” rakentaa maaseudun asukkaista seutuhallituksen suunnitelmaa haastavaa ”yhtenäistä rintamaa” – ja määrittelee samalla esimerkiksi seutuhallituksen ulkopuoliseksi ”toiseksi”. Puhumalla ”meistä” osallisuusdiskurssi rakentaa myös yhtenäisyyttä kyläyhdistysten sanoman taakse (vrt. Lappalainen 2002, 27).

Osallisuusdiskurssilla kyläyhdistykset sekä luovat itselleen osallisuutta ja oikeutusta tulla kuulluiksi, että määrittelevät itsensä maaseutujen ja kylien puolestapuhujiksi, maaseutudiskurssin ”maaseudun näkökulmaksi”. Osallisuuden ja ihmisten valinnanvapauden nähdään osallisuusdiskurssissa olevan tärkeä arvo haja-asutusalueiden kehittymisessä myös yleisemmin. Tästä syystä osallisuusdiskurssi asettuu vastustamaan myös haja-asutusalueelle tulevaisuudessa muuttavien tai sinne rakentamista suunnittelevien rakentamismahdollisuuksien kaventamista:

”Asia koskettaa suurena määrin myös taajamissa ja kaupunkialueilla asuvia, joilta tällä suunnittelulla ollaan poistamassa mahdollisuutta halutessaan muuttaa asumaan väljemmin.” (KY 2011c)

”Moni haluaa myös palata lapsuusmaisemiinsa siinä vaiheessa, kun tulee omaa perhettä. Sitä ei saa tehdä liian vaikeaksi.” (Kangasalan kyläyhdistykset 2011, 2)

”Teisko-Aitolahti alueelle muuttavat ja rakentamisesta haaveilevat ihmiset haluavat rakentaa myös muualle Teiskossa kuin Kämenniemen alueelle. Tämä esitetty ehdotus estää sen.” (Koillis-Alvari 2011)

Samalla osallisuusdiskurssi asettuu puolustamaan myös maanomistajien oikeutta maahansa ja jokaisen oikeutta valita oma asuinpaikkansa. Osallisuusdiskurssissa olennaista on myös alueita koskevan päätöksenteon demokraattisuus. Kyläyhdistykset asettuvat osallisuusdiskurssin nojalla myös vastustamaan lupapäätösten siirtämistä luottamushenkilöiltä virkamiehille, demokraattisen päätöksenteon heikentymiseen nojaten.

Siinä missä hallintadiskurssi näki lupapäätökset ”teknisenä soveltamisena” ja tarkasteli haja-asutusalueiden rakentamista suunnittelun näkökulmasta, osallisuusdiskurssi tuo esiin myös

ratkaisujen poliittisuuden. Hallintadiskurssin mukaan lupapäätöksiin vaikuttaa liikaa ”risteäviä näkökulmia” – osallisuusdiskurssin mukaan päätöksenteon siirtäminen kaavoittajille taas antaisi kohtuuttomasti valtaa virkamiehille. Osallisuusdiskurssi haluaakin oikeastaan ottaa nykyistä enemmän näkökulmia mukaan suunnitteluun. Osallisuusdiskurssin pohjalta kyläyhdistykset myös ehdottavat omaa ratkaisuaan kylien kehittämiseksi: osallistuvaa kaavoitusta.

”Osallistuvalla kyläsuunnittelulla voidaan varmistaa yhdyskuntarakenteen toimivuus ja eheys. Kun kylissä on osoitettu rakennuspaikat ja niihin voidaan rakentaa, vähenee paine rakentamiseen kylien ulkopuolelle.” (KY 2011a, 1)

Osallistuva kaavoitus yhdistää osallisuuden myös hallintadiskurssin tavoittelemaan suunnitelmallisuuteen. Osallisuusdiskurssissa ihmisten vapaus toimia ja tehdä valintoja ei ole haja-asutusalueiden suunnitelmallisen kehityksen este. Enemminkin tarvittaisiin resursseja toteuttaa suunnittelua, johon asukkaat voisivat ottaa osaa.

5. Johtopäätökset

5.1. Kaksi erilaista kuvaa haja-asutusalueista kohtaa

Tampereen seudulla käyty keskustelu haja-asutusalueiden eheyttämisestä ja luonnostelluista seudullisista hajarakentamisen ohjauskeinoista tuottaa hyvin erilaisia tulkintoja haja-asutusalueista ja niiden kehittämisestä. Kummallakin kamppailun osapuolella on haja-asutusalueiden tulkintaan oma lähtökohtansa, Jaana Nevalaisen (2004, 15) sanoin oma tapansa ”lukea maisemaa” ja ”peilata” siihen omia tavoitteitaan ja intressejään. Erilaisten tulkintojen ”alkuperä” voidaan tavallaan jäljittää niihin lähtökohtiin, joista eri tahot haja-asutusalueita tarkastelevat. Voitaisiin sanoa, että kyläyhdistysten näkökulma haja-asutusalueisiin on hyvin läheinen: kyse on alueiden asukkaiden omasta koetusta ja eletystä lähiympäristöstä, jossa ollaan niin sanotusti ”paikan päällä”. Seutuhallituksen suunnitelmassa haja-asutusalueita taas tarkastellaan eräällä tavalla kaukaa, työpöydän äärestä ja abstraktin tiedon, esimerkiksi karttojen välityksellä. Tässä mielessä kamppailun osapuolilla voitaisiin käsittää olevan omat merkitysjärjestelmänsä ja diskursiiviset asemansa, joista kamppailua käydään. Oletuksenani kuitenkin oli, että eri tahot eivät pelkästään tulkitse haja-asutusalueita omista lähtökohdistaan, vaan olennaisella tavalla myös pyrkivät

rakentamaan niistä tietynlaista kuvaa, tuottamaan niitä tietynlaisina. Kamppailun osapuolet käyttävät ja muotoilevat diskursseja omia intressejään silmällä pitäen (ks. Jokinen & Juhila 1999, 41; Juhila 1999, 165, 182). Diskursiivinen kenttä toimii tässä sekä tulkintojen lähtökohtana, ehdollistaa ja ohjaa käytyä keskustelua, että mahdollistaa erilaisten kuvaustapojen rakentamisen ja tiettyjen tavoitteiden ajamisen.

Tavallaan kyläyhdistysten tapaa puhua haja-asutusalueista itselleen läheisenä ympäristönä voitaisiin pitää myös tietoisena pyrkimyksenä rakentaa osallisuutta ja oikeutusta tulla kuulluksi aluetta koskevissa asioissa – eräänlaisena vaikuttamisen strategiana. Vaikka kyläyhdistysten toiminnan ensisijaisena tavoitteena on hajarakentamisen hallintaan pyrkivän seutusunnitelman ratkaisuiden kyseenalaistaminen ja politisointi, tavoitteena on myös pyrkimys määritellä uudelleen omaa asemaa ja toimijuutta suunnitteluprosessissa (ks. Potter 1996, 122–124). Vaikka seutuhallituksen suunnitelmaa kritisoivia puheenvuoroja esitettiin myös erilaisten ammattilaisten, esimerkiksi kaavoittajien, arkkitehtien ja ympäristötutkijoiden suulla, yhteiseksi nimittäjäksi muotoiltiin nimenomaan kyläyhdistysten ja asukkaiden muodostama ”me” ja erityinen ”maaseudun näkökulma”. Niin sanottuja toiminnan tyylihalikoimia (Lappalainen 2007, 27) ja diskursiivisia tulkintaresursseja (Juhila 1999, 165, 182) olisi ollut varmasti muitakin, mutta haastava taho asemoitui diskursseissaan nimenomaisesti maaseudun ja kylien ääneksi. Oikeutusta puhua rakennettiin asianosaisuuden kautta (ks. Potter 1996, 122).

Kyläyhdistysten suunnitelmia haastamaan pyrkivä toiminta näyttäytyy helposti tietynlaisten tavoitteiden ajamisena. Skeptisimmät voisivat myös tulkita osallisuuden ja omaehtoisuuden korostamisen vain strategiana ajaa asukkaiden ja maanomistajien omia etuja. Toisaalta voitaisiin myös kysyä, kenen etuja sitten tulisi ajaa – tai kuka saa päättää mikä on ”yleinen etu”? Kyläyhdistysten diskurssit ovat kamppailussa jokseenkin altavastaajan roolissa. Vaikka esimerkiksi kysymykseen yhdyskuntarakenteen ekologisesta kehittämisestä ei ole yksiselitteistä vastausta, tulkitaan esimerkiksi harvan rakenteen puolustaminen Maarit Sirenin (2010, 12) sanoin helposti ”maaseutujen sanoutumiseksi irti ilmastovastuusta”.

Samalla tavalla myös seutuhallituksen tapaa käsitellä haja-asutusalueita voitaisiin pitää pyrkimyksenä ajaa tiettyjä tavoitteita, tietynlaisen haja-asutusalueiden ja niiden kehittämisen diskursiivisen jäsenystävän ”kiinnittymistä” ja toisenlaisten käsitystapojen ”kiinnittämisen estämistä” (Häikiö 2005, 65). Siinä missä kyläyhdistysten voitaisiin sanoa korostavan henkilökohtaisen osallisuuden merkitystä, seutuhallituksen taas voidaan nähdä pyrkivän esittämään

tekemänsä ratkaisut rationaalisina ja objektiivisina (ks. Potter 1996, 122), esimerkiksi suunnitelmallisuuden, tasapuolisuuden ja edullisuuden tavoittelun nimissä. Nevalaisen (2004, 81) mukaan käsitys siitä, miksi toiset ratkaisut ovat toivottavampia kuin toiset, syntyy silti aina ”tietoisien esittämisen tuloksena”. Ennen kaikkea seutuhallituksen tapaa käsitellä haja-asutusalueita voitaisiin pitää tiettyjen ratkaisuiden luonnollistamisena (ks. Leino 2006, Lapintie 1997, Hänninen 1996). Haja-asutusalueista rakennetaan tietynlaista kuvaa, joka tukee suunnitelman tavoitteita, ja saa ratkaisut näyttämään tarpeellisilta ja luonnollisilta. Ratkaisuiden luonnollistaminen ja perustelu esimerkiksi objektiivisuudella toimii samalla myös tiettyjen tulkintatapojen diskursiivista asemaa vahvistavana tekijänä (Leino 2006, 6; Nevalainen 2004, 82). Haja-asutusalueiden ”virallinen” kuva muodostuu tietyn puhettavan saadessa oikeutuksen.

Minkälaisia tulkintoja haja-asutusalueista eri tahot sitten pyrkivät rakentamaan? Aloitetaan kyläyhdistyksistä. Aineistosta tunnistamani diskurssit, maaseutudiskurssi, valintadiskurssi ja osallisuusdiskurssi luovat haja-asutusalueista kuvaa asukkaiden toiminnan ja valintojen kautta kehittyvinä, omaehtoisina maaseutu- ja kyläalueina. Maaseudun kylät ja taajamien lievealueet halutaan nähdä toisistaan erillisinä alueina. Tässä mielessä tulkinta nojaa myös jossain määrin kaupungin ja maaseudun vastakkainasettelulle (esim. Sihvonen 1996, 32), jossa taajaman lievealueet edustavat urbaanimpaa ja kylät maaseutumaisempaa todellisuutta. Haja-asutusalueille olennaisena nähdään nimenomaan maaseudun ja kyläasutuksen piirteet ja kehityskulut. Olennaisena maaseutuasumisen piirteenä nähdään asuminen ”hajallaan” – suomalaisen hajakylän rakenne. Tulkinnoissa nojaututaan myös keskustelussa ekologisesta yhdyskuntarakenteesta esille tulleisiin käsityksiin harvan rakenteen ekologisista hyödyistä (esim. Sireni 2011, 10; Lapintie 2003, 14). Samalla tulkinnat nojaavat käsityksiin ekologisesta kehityksestä nimenomaan ihmisten oman toiminnan kautta toteutuvana ja ihmisistä itsestään lähtevänä muutoksena (ks. Koskiahho 1997, 29–31). Vaikka kyläyhdistysten näkemyksissä harva rakenne nähdään ekologisen kehityksen mahdollistajana, pelkkä rakenne ei vielä ratkaise, vaan vasta siinä toimivat ihmiset tekevät yhdyskunnasta ekologisen.

Kyläyhdistysten luoma kuva haja-asutusalueiden kehityksestä liittyy vahvasti myös osallisuuteen, ”valinnan ja vastuun oikeuteen”, kuten kyläyhdistysten yhteisessä kannanotossa (KY 2011a) asia osuvasti ilmaistiin. Haja-asutusalueista rakennetaan diskursiivista tulkintaa itsenäisten yksilöiden ja omillaan pärjäävien yhteisöiden alueina. Vaikka kommentteissa yksilönoikeuksien puolesta on aistittavissa myös jonkin verran impivaaralaista asennetta, kyläyhdistysten rakentama kuva haja-asutusalueista on kuitenkin kaukana ”villistä pohjolaista”. Vaikka argumenteissa nojataan myös

esimerkiksi maanomistajan ja rakentajan oikeuksiin, alueiden nähdään kuitenkin kehittyvän parhaiten suunnittelun kautta. Valtaa suunnittelusta ei kuitenkaan haluta antaa ”ulkopuolisille”, eikä pienelle asiantuntijajoukolle, vaan yhdyskuntasuunnittelun demokraattisuus ja asukkaiden osallisuus nostetaan suunnittelun ehdoiksi. Kyläyhdistysten rakentamassa kuvassa haja-asutusalueet kehittyvät parhaiten osallistuvan suunnittelun kautta. Tässä mielessä kyläyhdistysten tulkinnat nojaavat myös uusiin suunnittelukäsityksiin, esimerkiksi uuden maankäyttö- ja rakennuslain myötä pinnalla olevaan keskusteluun osallisuutta ja kommunikatiivisuutta korostavista suunnittelukäytännöistä (esim. Bäcklund et al. 2002).

Seutuhallituksen rakentama kuva haja-asutusalueista eroaa merkittävästi kyläyhdistysten näkemyksestä. Seutuhallituksen käyttämät diskurssit rakentavat haja-asutusalueista etupäässä kuvaa alueina, joiden rakentamista tulee hallita tarkemmin. Tulkinnat nojaavat kansallisen maankäyttöpolitiikan omaksumaan näkemykseen kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen hajautumisesta, ja siitä, että ongelmalliseen kehitykseen tulisi puuttua selkeämmin erityisesti asemakaava-alueiden reunamilla ja taajamien lievealueilla (Ympäristöministeriö 2009, 3, 7). Lievealueisiin keskittyminen onkin seutuhallituksen keskeinen näkökulma. Samalla tulkinnoissa nojataan myös käsitykseen, jonka mukaan ekologinen ja taloudellisesti kannattava yhdyskunta saavutetaan tiivistämällä ja eheyttämällä yhdyskuntarakennetta. Aineistosta tunnistanani seutuhallituksen diskurssit rakentavatkin haja-asutusalueista hyvin erilaista kuvaa kuin kyläyhdistysten käyttämät diskurssit. Seutuhallituksen käyttämissä diskursseissa haja-asutusalueista rakennetaan kuvaa suunnittelemtoman ja harkitsemattoman rakentamisen kautta kehittyvinä alueina, joille rakentamisessa on riskejä ja joiden rakentamista tulisi siksi hallita tarkemmin.

Siinä missä kyläyhdistykset pyrkivät korostamaan paikkojen merkitystä hajarakentamisessa, seutuhallituksen käyttämät diskurssit jäsentävät haja-asutusalueita toisaalta edullisten ja houkuttelevien vyöhykkeiden, ja toisaalta rakentamiselle epäedullisten vyöhykkeiden kautta. Tulkinnoissa nojataan paljon kunnallisten palveluiden ja kunnallistalouden näkökulmiin, joissa olemassa olevan infrastruktuurin ja palveluiden lähelle rakentamista pidetään edullisena. Muualle rakentamisesta aiheutuu kustannuksia kunnille, kun palveluita täytyy järjestää tai infrastruktuuria rakentaa lisää. Edullisen asumisen rooli annetaan diskursseissa kunnallisten palveluiden, vesihuollon ja julkisen liikenteen ”äärellä” oleville kylille ja taajamille. Samalla seutuhallituksen käyttämissä diskursseissa edullisiksi määritettyjen kyläalueiden ulkopuolelle jäävistä haja-asutusalueista luodaan kuvaa alueina, joille rakentaminen on riskialtista. Seutuhallituksen kuvauksessa kyläkeskusten ulkopuoliselle haja-asutusalueelle rakentaminen ei ole kovinkaan

harkittu, vaan enemmänkin paremman tontin ja tiedon puutteessa tehty ratkaisu. Diskursseissa sekoittuvat sekä rationaalinen kunnallistaloudellinen näkökulma että tunteisiin vetoavat kuvaukset haja-asutusalueista pimeinä ja riskialttiina.

Kriittisesti voitaisiin tulkita, että suunnittelun diskursseilla pyritään tarkoituksellisesti luomaan ”varsinaisesta haja-asumisesta” huonoa kuvaa. Toisaalta huoli kuntien palvelukustannusten ja henkilöautolla ajettujen kilometrien kasvusta on myös perusteltu. Eivät kaikki maalle muuttavat toimi omaehtoisesti tai erityisen ekologisesti. Joillekin haja-asutusalue tarjoaa vain mahdollisuuden halvempaan ja ehkä myös suurempaan tonttiin. Työssäkäyntiin kaupungissa tarvitaan kaksi autoa. Näin ollen ei olekaan ihme, että seutuhallituksen tulkinnat nojaavat myös käsitykseen alueiden kehityksestä julkisen vallan ”ylhäältä alaspäin” toteuttamana (esim. Koskiaho, 1997, 29–30). Siinä missä kyläyhdistykset kaipaavat enemmän osallisuutta, seutuhallituksen suunnitelma ottaa käyttöön ”porkkanoiden” sijaan ”kepin” ja pyrkii tiukempaan rakentamisen ohjaukseen ja hajarakentamisen hallintaan.

Haja-asutusalueista aukeaa diskursiivisen tarkastelun perusteella kaksi toisilleen lähes vastakkaista kuvaa. Eri näkemyksillä on kuitenkin myös yhtymäkohtia. Tampereen seudulla keskustelun osapuolet olivat samaa mieltä esimerkiksi kylien palveluiden ja rakentamisen tukemisesta, lievealueiden rakentamisen rajoittamisesta ja suunnitelmallisuudesta hyvänä alueiden kehittämisen lähtökohtana. Liisa Häikiön (2005, 41,) mukaan edes kamppailussa vastakkain asettuvat diskurssit eivät olekaan toisilleen täysin vastakkaisia, mutta hegemoniakamppailuissa niiden väliset eronteot korostuvat. Voitaisiin sanoa, että kyläyhdistysten käyttämät vastadiskurssit rakentuvat tekemällä eroa haastamiinsa diskursseihin. Samalla seutuhallituksen käyttämistä diskursseista niin sanotusti ”paljastuu” niiden suhde vastadiskursseihinsa: myös ne ovat syntyneet erilaisten erontekojen kautta, sulkemalla diskurssien ulkopuolelle toisenlaisia tapoja käsittää tilannetta – myös ne ovat tulkintoja, vaikkakin virallisia sellaisia.

Eronteot voitaisiin nähdä eräällä tapaa myös kyläyhdistysten toiminnan lähtökohtina. Yhtenä syynä kyläyhdistysten heräämiselle toimimaan voitaisiin nähdä yksinkertaisesti se seikka, että seutuhallituksen suunnitelman koettiin jättävän ulkopuolelle sellaisia näkökulmia, jotka alueiden asukkaat haja-asutusalueiden kehittämisessä kokivat tärkeiksi. Ilman riittäviä erontekoja kamppailu ei olisi ollut mahdollista – eikä välttämättä myöskään tarpeen. Vaikka eronteot mahdollistavat myös tiettyjen tavoitteiden ajamisen ja tiettyjen käsitystapojen voimistumisen (Häikiö 2005, 41), voitaisiin sanoa, että ne samalla mahdollistavat myös hegemonisten diskurssien haastamisen ja

kamppailun. Tekeekin mieleni heittää ilmaan myös kysymys: olisiko sallivampi ja monipuolisempi näkemys esimerkiksi asukkaiden ja rakentajien osallisuutta kohtaan alun perin ”säästänyt” seutuhallituksen ehdotuksen suuremmalta vastustukselta – ja olisiko tällöin jäänyt myös olennaisesti huomioimatta asioita, joita kyläyhdistysten haastava toiminta nosti esiin?

5.2. Kysymyksiä eheyttävälle suunnittelulle

Kyläyhdistysten aloittama kamppailu haja-asutusalueiden merkityksestä Tampereen seudun yhdyskuntarakennetta eheyttävässä suunnittelussa herättää monia kysymyksiä eheyttämisen lähtökohdista ja tavoitteista. Perelmanin (1996, 42) mukailleen, vastakkainen näyttö herättää kriittisen asenteen esitettyjä väittämiä kohtaan. Perelmanin (1996, 51) mukaan haastavan puheen merkitys onkin usein siinä, että se tuo esiin alkuperäisten väitteiden konstruktiiivisen luonteen. Näin voitaisiin sanoa käyneen myös Tampereen seudulla kyläyhdistysten ryhtyessä haastamaan seutuhallituksen näkemyksiä. Kyläyhdistysten kommentit tekivät selväksi, että oli myös muita tapoja tulkita haja-asutusalueita ja kehittää niitä, ja että seutuhallituksen suunnitelma nojasi ratkaisuihin ja valintoihin, joilla muunlaiset tavat käsittää alueita oli suljettu ulkopuolelle.

Eheyttämisen ajatus on selvästi juurtunut kansalliseen politiikkaan ja pyrkii kehittämään haja-asutusalueita tietyistä lähtökohdista. Eheyttämisen paikallinen määrittely nostaa kuitenkin keskustelun kautta esiin hyvin erilaisia tapoja tulkita haja-asutusalueita ja asettaa niille tavoitteita. Paikallinen määrittelykamppailu tuo esiin eheyttämiseen sisältyvät ratkaisut ja valinnat. Vaikka eheyttäminen esitetään suunnittelupuheessa lähes itsestään selvänä ratkaisuna haja-asutusalueiden kehittämiseen, sen saama sisältö on lopulta aina tapauskohtainen ja samalla myös tietynlaisten ratkaisuiden tulos. Tampereen seudulla esiin nousseet haja-asutusalueiden jäsentämisen tavat kertovat niistä käsityksistä ja käsitystavoista joita eheyttämispolitiikka paikallisessa määrittelyssä kohtaa. Ennen kaikkea tapaus herättää kysymyksiä, joihin eheyttävässä suunnittelussa myös mitä luultavimmin joudutaan vastaamaan.

Kyläyhdistysten kannanottojen myötä Tampereen seudulla tulee esille Suomessa muutenkin keskustelua herättänyt kysymys siitä, voidaanko ja onko maaseudulla asianmukaista käyttää samoja eheyttämiskeinoja kuin kaupungeissa (Sireni 2010, 9). Suomalaisen maaseudun erityispiirteenä voidaan pitää sen harvaa yhdyskunta- ja palvelurakennetta. Olennaiseksi kysymykseksi

eheyttämisen määrittymiselle haja-asutusalueilla nousee tarkastellun tapauksen perusteella se, kuinka eheyttävässä suunnittelussa ja politiikassa suhtaudutaan harvaan asuttuihin maaseutuihin ja niiden kehitykseen. Eheyttävällä suunnittelulla pyritään yleisesti ottaen tiivistämään yhdyskuntarakennetta ja tukeutumaan uuden rakentamisen kohdalla olemassa olevaan palveluverkkoon ja rakennettuun ympäristöön. Rakentamista pyritään ohjaamaan enemmän olemassa olevien palveluiden ja yhdyskuntarakenteen yhteyteen, rakenteeltaan ja toiminnoiltaan ”eheämmiksi” alueiksi. Tarkoituksena on myös tukea maaseudun kylien palveluita sijoittamalla uusia asukkaita niiden lähelle. Haja-asutusalueen harvan asutus- ja palveluverkon kontekstissa tämä tarkoittaa kuitenkin periaatteessa sitä, että eheyttämisessä rakentaminen keskitetään tietyille alueille, joiden palveluita pyritään tukemaan, samalla kun toiset alueet jätetään näiden edullisiksi luokiteltujen alueiden ulkopuolelle. Kyse ei ole myöskään pelkästään palveluiden ”nollavyöhykkeen” selkeästä määrittelystä tuleville asukkaille, vaan tarkoituksena on myös rajoittaa rakentamista tiettyjen rajojen ulkopuolella.

Esimerkiksi Maarit Sirenin (2010, 30–32) tarkastelema olennainen eheyttämisen kohtaama kysymys haja-asutusalueilla on se, tulisiko vain tietyt alueita ja kyliä tukea ja kehittää, vai pitäisikö kaikki kylät yrittää säilyttää elävinä. Tämä on olennainen eheyttämisen kohtaama kysymys myös Tampereen seudulla. Keskeiseksi nykyisenlainen eheyttäminen asutusta ja palveluja vain ennestään taajamiin ja suurimpiin kyliin? Tarkastellussa tapauksessa esille noussut tapa rajata kyliä ja alueita rakentamiselle ”edullisiin” ja ”epäedullisiin” alueisiin herättää myös kysymyksen tuettavien alueiden määrittelystä: Mitkä kylät ovat rakentamiselle riittävän edullisia ja palveluiltaan riittävän virkeitä että niitä tuetaan – ja mitkä eivät? Mikä täyttää kehitettävän kylän määritelmän?

Erityiseksi ongelmaksi tarkastellussa Tampereen seudun tapauksessa osoittautuikin kylän ja sen rajojen määrittelyn vaikeus. Yhdenmukaiset ja yksiselitteiset kriteerit kehitettävälle kylälle ovat vaikeita laatia. Lisäksi kylien rajausta muusta haja-asutusalueesta on vaikeaa tehdä niin, ettei rajausta ole niin sanotusti mielivaltaista, vaan ottaa huomioon myös erilaisten alueiden ja kylien piirteet ja kehitystarpeet. Myös kommentit paikkojen merkityksestä rakennuspäätöstä tehtäessä hankaloittavat tilannetta. Kylän rajausta tehtäessä tulisi lisäksi ottaa huomioon se, mitkä alueet identifioidaan osaksi tiettyä kylää. Rajausta ei siis voida tehdä pelkästään mittaamalla etäisyyksiä. Erilaiset käsitykset kylän piirteistä ja rajoista nostivat esiin myös kysymyksen siitä, millainen kylän tulisi olla – millaisia kyliä eheyttämisellä halutaan rakentaa. Tampereen seudun tapauksessa kylistä mitä ilmeisimmin pyritään muodostamaan eheämpiä palveluiden keskittymiä. Kyläyhdistysten mielestä kylä on kuitenkin nimenomaan hajakylä. Hajallaan oleva rakenne on kyläyhdistysten diskurssissa

kylille ominaista, se on niiden niin sanotusti luontainen ja etujakin tuova piirre. Kun eheyttämisessä ollaan kehittämässä kyliä enemmän ”kylätaajamien” suuntaan ja määrittelemässä muunlaiset alueet kylien ulkopuolelle, herää myös kysymys: Tarvitseeko kylän olla tiivis ollakseen toiminnallisesti eheä? Saako kylä olla hajallaan?

Kyläyhdistysten tapaan voitaisiin kysyä myös kuinka käy kylien ominaisille piirteille, jos kylistä kehitetään yhä enemmän ”tiivittä, omakotialueiden tyyppisiä asuinalueita”. Ehkä kyläyhdistykset tarkoittavat huolestuessaan maaseudun ”näivettymisestä” myös Marie Mahonin (2007, 345) ja Perttu Vartiaisen (1990, 20) pohtimaa vaihtoehtoa, jossa alueiden maaseutumaiset piirteet jäävät niin sanotusti jalkoihin kaupunkimaisen asutuksen laajetessa. Varsinkin jos maaseutumaisuuden piirteenä pidetään juuri harvaa yhdyskuntarakennetta ja sen mahdollistamaa omaehtoisuutta, voitaisiin sanoa, että eheyttämisellä alueita todella ollaan kehittämässä urbaanimmiksi. Kyläyhdistysten kommentit kylien ominaisten piirteiden säilyttämisestä herättävät kuitenkin kysymyksen: voisiko maaseutumaisuus olla kylille myös etu, joka nimenomaan tulisi säilyttää? Voitaisiinko maaseutumaista harvuutta pitää riskin sijaan myös mahdollisuutena, vaikka niin sanottu urbaani väljyys aiheuttaisikin ongelmia esimerkiksi kaupunkien lievealueilla (ks. Sireni 2010)? Ennen kaikkea tapaus herättääkin pohtimaan sitä, voitaisiinko maaseutumaisesta elämäntavasta ja rakennustavasta myös oppia jotakin. Voitaisiinko haja-asutusalueiden ja kylien kehittämisen malli rakentaa myös vastadiskurssien esittämien käsitysten pohjalta?

Hajautuminen ei esimerkiksi kyläyhdistysten diskurssien näkökulmasta ole maaseudun harvenemiseen rinnastettavissa oleva ongelma (ks. Sireni 2010). Haja-asutusalueiden eheyttämisessä näytetään silti tukeutuvan etupäässä käsitykseen kaupunkiseudun hajautumisesta nimenomaan uuden asumisen leviämisenä ja toisaalta keskittymisenä tietyille alueille. Tarkasteleman Tampereen seudun tapauksen perusteella voitaisiin sanoa, että eheyttämisessä haja-asutusalueille ominaisiin piirteisiin suhtaudutaan myös melko negatiivisesti. Yhdyskuntarakenteen harvuus nähdään ongelmana sekä ekologisten tavoitteiden, että palveluiden järjestämisen ja palvelukustannusten osalta. Harvan rakenteen edut ovat pienemmät kuin siitä aiheutuvat haitat ja riskit. Ennen kaikkea haja-asutusalueille rakentaminen nähdään Tampereen seudun tapauksessa riskinä. Haja-asutusalueet nähdään riskinä kunnille, koska niille rakentaminen voi synnyttää uusia palvelukustannuksia. Aukkaille haja-asutusalueet taas ovat riski, koska yhteyksien katkeaminen kunnan palveluihin voi jättää taajamasta kaukana asuvat ihmiset oman onnensa nojaan. Kyläyhdistysten näkemyksissä asetelma kääntyy myös toisin päin. Haja-asutusalueet ovat nimenomaan alueita, joilla pärjätään myös omillaan ja joiden kehittymisestä myös kaupungit ja taajamat ovat riippuvaisia. Itsenäi-

semmän pärjäämisen mahdollistaa juuri väljä rakenne, jossa esimerkiksi paikallisten resurssien hyödyntäminen on mahdollista.

Tarkastelemieni riskidiskurssin ja valintadiskurssin kohtaaminen herättää ennen kaikkea kysymyksen haja-asutusalueiden riippuvuudesta: jos ongelmana on ihmisten riippuvuus palveluista ja tästä aiheutuvat riskit, voitaisiinko riskien vähentämisen sijaan kehittää myös alueiden itsenäisyyttä ja omaehtoisuutta ja vähentää riippuvuutta? Voitaisiin sanoa, että nyt eheyttämällä pyritään minimoimaan riskejä parantamalla mahdollisuuksia toimia ympäristössä, jota riippuvuus lähtökohtaisesti ohjaa. Koska ihmiset ovat riippuvaisia palveluista, heidät täytyy tuoda niiden luo. Kyläyhdistysten kommentit herättävät pohtimaan, voitaisiinko haja-asutusalueita kehittää myös niin, että niiden taajamasta ja palveluista riippuvuuden riskit ja samalla myös kunnille aiheuttamat kustannukset vähenisivät. Tällöin rakentamista ei pelkästään pyrittäisi ohjaamaan esimerkiksi kunnallisen vesihuollon yhteyteen tai joukkoliikenneyhteyksien varrelle, vaan uuden rakentamisen kohdalla pyrittäisiin esimerkiksi hyödyntämään mahdollisimman paljon paikallisia resursseja – kehittämään ensisijaisesti kylien ja rakennusten energiaomavaraisuutta ja omaa vesi- ja jätehuoltoa, että alueet pärjäisivät omillaan myös yllättävissä tilanteissa. Samalla myös kunnan kustannukset esimerkiksi uuden infrastruktuurin rakentamisesta vähenisivät, kun jokaiselle uudelle taloryhmälle ei tarvitsisi rakentaa liittymää kunnan vesijohtoihin. Myös tällaista kehitystä voitaisiin edistää seudullisilla rakentamisen ohjauskeinoilla, esimerkiksi määrittelemällä vaatimuksia uudelle rakentamiselle kuntien rakennusjärjestyksessä. Kyse on siitä, minkälaista kehitystä halutaan tavoitella.

Eheyttämisen taustalla oleva näkemys yhdyskuntarakenteen hajautumisesta nojaa myös paljolti käsitykseen seutuistumisesta, ihmisten elinpiirin laajentumisesta yhtä taajamaa tai kylää laajemmalle alueelle. Vaikka seutuistuminen voidaan nähdä olennaisesti eheyttämissuunnitelmiin johtavien hajautumiskäsitysten taustalla, se herättää myös kysymyksen siitä, onko ihmisten liikkuvaa elämäntapaa todella mahdollista ohjailla pelkkää rakennetta kehittämällä, esimerkiksi rakentamalla asutus tiiviimmin peruspalveluiden ja joukkoliikenteen yhteyteen. Liikkuvatko ihmiset joka tapauksessa esimerkiksi kauppakeskusten ja työpaikkojen perässä suurempiin keskustajiin, vaikka asuisivat joidenkin peruspalveluiden lähellä? Toisaalta voitaisiin miettiä myös sitä, vähentävätkö ihmiset todella omalla autolla kulkemista, jos joukkoliikenneyhteydet ovat tarjolla?

Kyläyhdistysten suunnalta esitettiin Tampereen seudulla myös ihmisten arkisia valintoja korostavia näkemyksiä. Tästä esimerkkinä on erilaisia elämäntapavalintoja korostava valintadiskurssi.

Esimerkiksi asumisesta ja liikenteestä syntyvät päästöt ja ympäristöhaitat eivät valintadiskurssissa ole niinkään riippuvaisia yhdyskuntarakenteesta vaan ihmisten sitoutumisesta tietynlaiseen elämäntapaan. Kyläyhdistysten ”pienien kertomusten” näkökulmasta seutuistumisen ongelmana ei olekaan se, että ihmiset asuvat kauempana taajamista ja palveluista, vaan se, etteivät ihmiset löydä elinpiiristään asioita, joiden takia pysyisivät paikallaan. Ihmiset eivät niin sanotusti asu ja vietä elämäänsä siellä missä asuvat, vaan tekemistä ja kokemuksia täytyy hakea muualta. Seutuistumisen ”lääkkeenä” kyläyhdistysten näkökulmasta näyttyy se, että elinympäristö tarjoaisi esimerkiksi mahdollisuuksia merkityksellisiin kokemuksiin ja mahdollisuuksia toimia itse ja omavaraisemmin, jolloin myöskään palveluita ei tarvitsisi hakea muualta. Eheyttävälle suunnittelulle kyläyhdistysten näkemys asettaa myös kysymyksen: kuinka eheyttävässä suunnittelussa voitaisiin ottaa huomioon kokemuksellinen ympäristö, ja sen tarjoamat mahdollisuudet mielekkääseen elämään? Toisaalta kyläyhdistysten käsitys ekologisesta kehityksestä ”pienien kertomusten” kautta tapahtuvana asennemuutoksena asettaa eheyttämiselle myös laajemman haasteen: onko ekologista kehitystä lainkaan mahdollista toteuttaa ulkokohtaisen hallinnan kautta – tai eheää yhdyskuntaa ylipäätään?

5.3. Osallisuuden ja haastamisen mahdollisuus

Yksi kyläyhdistystenkin ehdottama vaihtoehto alueiden kehityksen toteuttamiselle ovat asukkaita laajasti osallistavat suunnittelukäytännöt. Myös suunnittelun ihanteena voidaan nykyisin pitää kommunikatiivisuutta ja osallistumista korostavia näkemyksiä, joiden johdosta erilaisia mielipiteitä ainakin sanotaan pyrittävän ottamaan huomioon. Osallistumistapojen kehittäminen onkin ehdottomasti yksi keino vähentää eheyttämisen kohtaamia ristiriitoja. Tarkastelemani tapaus toi esiin sen, että vaikka maaseuduilta löytyy jokseenkin ”impivaaralaista” taistelutahtoa, asukkaat ovat myös halukkaita ottamaan vastuuta ja nimenomaan osallistumaan kylänsä suunnitteluun. Ottamalla asukkaat mukaan suunnitteluun riittävän aikaisin, uskoisin, että myös vaikeimmat, esimerkiksi oman maan käyttöä rajoittavat osat suunnitelmasta olisi helpompaa hyväksyä.

Toisaalta tarkastelemani erilaiset haja-asutusalueiden eheyttämisen ympärille kietoutuvat diskurssit herättävät myös pohtimaan nyt selvästi vastadiskurssien asemaan jääneiden käsitystapojen mahdollisuuksia päästä esiin, vaikka erilaisia tapoja osallistua järjestettäisiinkin. Minkälaiset mahdollisuudet esimerkiksi harvan rakenteen ekologisia etuja korostavilla näkemyksillä on tulla otetuksi huomioon, vaikka niitä lausuttaisiinkin asiallisesti ja oikeissa paikoissa? Käsitykset

ekologisesta yhdyskuntarakenteesta ovat kuitenkin vakiintuneita. Hegemoninen diskurssi puhuu nimenomaan tiiviistä rakenteesta ekologisena. Tarkastelemassani tapauksessa merkille pantavaa on myös se, että varsinaisessa suunnitelmapaperissa ekologisia tavoitteita ei juurikaan edes mainita, vaikka tavoitteet näkyvät selvästi esimerkiksi hankekokonaisuuden tasolla, ja niitä painotetaan myös yleisötilaisuuksissa suunnitelman lähtökohdina. Ekologisten tavoitteiden suuremmalle perustelulle ei oikeastaan olekaan edes tarvetta, sillä tietyntyyliset ekologiset tavoitteet sisältyvät jo eheyttämisen käsitteeseen: ne oletetaan suunnitelman lähtökohdiksi joka tapauksessa.

Eheyttämissuunnitelmissa voitaisiin myös yhtä hyvin sanoa olevan kyse muista kuin ekologisista tavoitteista. Seutuhallituksen suunnitelmassa eheyttämisen tavoitteena onkin ehkä enemmän kuntien palvelukustannusten hallinta ja kaavallisen suunnittelun helpottaminen. Vaikka ekologiset tavoitteet ovat mukana myös Tampereen seudun eheyttämissuunnitelmassa, kyse on ehkä jopa enemmän eheyttämisen ja ekologisuuden diskursiivisesta yhteydestä, kuin varsinaisista ekologisista päämääristä. Kun Tampereen seudullisen rakennemallityön tavoitteena on lisäksi kaupunkiseudun kasvun ja kilpailukyvyn edistäminen (Tampereen kaupunkiseutu 2012), voidaan myös pohtia, minkälainen merkitys ekologisilla tavoitteilla suunnitelman osana on. Nähdäänkö eheyttämisessä aidosti mahdollisuus yhdistää ekologinen ja taloudellinen kehitys? Vai toimiiko ekologisuus vain niin sanottuna legitimaatiokertomuksena ja perusteluna muille, esimerkiksi taloudellisille tavoitteille? Samalla herää myös kysymys siitä, ovatko ekologiset päämäärät tällaisenaan kokonaan haastamisen ulottumattomissa.

Tarkastellun tapauksen perusteella voitaisiinkin sanoa, ettei haaste eheyttävälle suunnittelulle tulekaan ensisijaisesti ekologisten vastadiskurssien suunnalta. Enemmän eheyttämisen käsityksiä haastaa puhe osallisuudesta. Vaatiessaan myös nykyisissä suunnittelukäsityksissä olennaisena pidetyn osallistumisen toteuttamista laajemmin ja kattavammin kyläyhdistysten osallisuusdiskurssi osuu tavallaan suunnittelulle ”arkaan paikkaan”. Toisin kuin puhetta harvan rakenteen ekologisista hyödyistä, vaatimuksia osallistuvasta suunnittelusta on vaikeampaa sivuuttaa. Periaatteessa osallisuusdiskurssi on haaste myös eheyttävän suunnittelun lähtökohdille. Toteutuessaan niinkin laajamittaisena, kuin suunnittelun piirissä osallistumisesta nykypäivänä puhutaan, voisi osallistuminen haastaa osallistujien kannanottojen myötä myös eheyttävän suunnittelun käsityksiä esimerkiksi ekologisesta kehityksestä. Toisaalta, samaan tapaan kuin puheen ekologisesta kehityksestä, osallistumispuheen vahvuus on myös sen heikkous: koska suunnittelu on jo pitkälti omaksunut puheen osallistumisesta, voidaan siihen vedota niin suunnitelmia haastaen kuin niitä legitimoimienkin. Vaikka erilaisia osallistumistapoja onkin otettu käyttöön, ei kuitenkaan ole selvää, miten

erilaisia näkemyksiä lopulta otetaan huomioon suunnittelussa.

Jos ja kun erilaisia osallistumistapoja kuitenkin halutaan kehittää, kysymykset kääntyvät väistämättä siihen, kuinka osallistuvaa suunnittelua voitaisiin konkreettisesti toteuttaa silloin, kun eri tahojen näkemykset ovat keskenään ristiriitaisia. Kimmo Lapintie (1997, 15) mainitseekin tästä kirjoittaessaan erimielisyyksistä suunnittelukysymyksissä: kyse ei ole siitä, kuinka jokin ratkaisu voitaisiin osoittaa ”oikeaksi”, vaan nimenomaan siitä, kuinka erimielisyydet suunnittelukysymyksissä ratkaistaan – esimerkiksi niin, että kaikki voisivat hyväksyä tehdyt ratkaisut erimielisyyksistään huolimatta. Habermasilainen vastaus erimielisyyden ongelmiin on kommunikatiivisuuden ja vuorovaikutuksen lisääminen (esim. Häkli 2002, 116–120). Habermasin mukaan tulisi kehittää avoimempaa vuoropuhelua mahdollistavia suunnittelumenetelmiä. Eheyttävän suunnittelun kohdalla tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi YTV:n selvityksessä (Rönkä et al. 2000, 30) ehdotettua eheyttämistoimenpiteiden määrittelyä alueiden omista lähtökohdista yhteistyössä asukkaiden kanssa, tai esimerkiksi tarkastellun tapauksen esiin nostamaa osallistuvaa kyläkaavoitusta. Eheyttävien hankkeiden alkuvaiheessa ei tällöin tulisi täsmällisesti rajata sitä, mitä eheyttämisellä milloinkin tarkoitetaan (emt. 30). Alueiden kehittämisen lähtökohtia ei tulisi lyödä lukkoon liian aikaisin vaan ne tulisi muotoilla yhteistyössä asukkaiden kanssa.

Ymmärtämykseni mukaan avoimempaa vuoropuhelua ei kuitenkaan saada aikaiseksi pelkästään kehittämällä tietynlaisia menettelytapoja, vaikka niilläkin toki on suuri merkitys. Esimerkiksi Tampereella on ollut jokseenkin hyviä kokemuksia asukkaiden ja kuntapäätäjien välisistä keskustelutilaisuuksista, mutta samalla keskustelua on myös leimannut perinteinen roolijako, ja asukkaiden ja päätäjien välinen vastakkainasettelu (Rautio 2011b, 18). Suhtautuminen keskinäiseen vuoropuheluun on ollut jossain määrin asenteellista (emt. 18). Vaikka osallistuvilla suunnittelukäytännöillä on suuri merkitys vuoropuhelun mahdollistajina, ennen kaikkea avoimempi vuoropuhelu lähtee ihmisistä ja heidän halustaan olla osallisena keskustelussa. Avoimen vuoropuhelun mahdollistavaan luottamukseen tarvitaan lisäksi kokemus siitä, että keskustelun osapuolet otetaan aidosti huomioon. Sen lisäksi, että osallistumista järjestetään, tulee sen myös vaikuttaa johonkin.

Jos tämä taas tuntuu idealistiselta, emmekä Habermasin tapaan halua uskoa avoimen vuorovaikutuksen mahdollisuuksiin – ja jos eheyttämistä kuitenkin halutaan toteuttaa sen suuremmin altistamatta sen lähtökohtia laajalle keskustelulle – voitaisiin panostaa esimerkiksi selkeään tavoitteiden ja käsitteiden määrittelyyn ja niistä tiedottamiseen. Toisin kuin YTV:n tilaaman

selvityksen suosituksessa (Rönkä et al. 2000, 30) eheyttämisen sisältö ja tavoitteet olisikin tällöin hyvä määritellä mahdollisimman yksiselitteisesti heti suunnittelun alkuvaiheessa. Näin voitaisiin välttyä ainakin suuremmilta sekaannuksilta ja turhilta tilanteiden kärjistymisiltä. Eheyttämisen määrittely on kuitenkin paljolti tapauskohtaista, eikä esimerkiksi Tampereen seudulla ollut aina selvää mistä milloinkin puhuttiin. Hajarakentamisen ”hallinta” ja ”hillintä” ja ”yhdyskuntarakenteen eheyttäminen” eivät vielä kerro, mistä suunnitelmassa lopulta on kyse. Tarkastelemassani tapauksessa epäilyksiä herätti esimerkiksi suunnitelman perustelu ekologisilla päämäärillä, kun tavoitteena tuntui kuitenkin olevan enemmän kuntien palvelu- ja infrastruktuurikustannusten hallinta, kaavoituksen helpottaminen ja rakennuslupakäytäntöjen yhdenmukaistaminen seudun kuntien välillä. Sekaannuksia aiheutti myös termistö. Esimerkiksi termiä ”haja-asutus” käytettiin taajaman vastakohtana lisäksi kuvaamaan myös ”kylien ulkopuolista” rakentamista. Kyläyhdistykset nousivat takajaloilleen, kun pientalovaltaista haja-asutusta sanottiin pyrittävän vähentämään – heidän näkökulmastaan kun haja-asutus tarkoitti kaikkea taajaman ulkopuolista asutusta, esimerkiksi kyliä.

Jos eriäviä mielipiteitä joka tapauksessa ilmenee, katseet kääntyvät foucault'laiseen näkemykseen suunnittelusta kamppailuna (ks. Häkli 2002, 116–120). Tällöin suunnittelu näyttäytyy eräänlaisena valtapelinä (ks. Leino 2006, 16), jossa pelataan erilaisilla diskursseilla, luodaan tietynlaisia toimija-asemia, määritellään ongelmia ja perustellaan niiden ratkaisuja – ja rajataan samalla ulos toisenlaisia tapoja toimia. Tällaisesta näkökulmasta osallistumisella ei näytä olevan eheyttävässä suunnittelussa juurikaan mahdollisuuksia, suunnittelukäytännöt ja myös niissä käytetty kieli ovat kuitenkin todellisuudessa niin ”näkymättömän vallan” ehdollistamia (ks. Leino 2006, 17–18; Häkli 2002, 116–120). Varsinaisen osallistumisen sijaan foucault'lainen valtakäsitys viekin kansalais-toimijoita suunnittelukäytäntöjen haastamisen suuntaan – luomaan uudenlaisia tapoja vaikuttaa virallisten suunnittelukäytäntöjen ulkopuolella. Tällöin suunnittelun voidaankin nähdä etenevän nimenomaan diskursiivisten kamppailuiden ja konfliktien kautta.

Tampereen seudulla tarkastelemani tapaus toi esille jännitteen kahden vahvan diskurssin välillä. Eheyttämisen tavoitteiden lisäksi myös maaseudun elävöittäminen on kunnille merkittävä tavoite – maaseutukunnissa jopa eheyttämistä tärkeämpi (Sireni 2010). Eheyttämispolitiikan kohdatessa Suomen harvarakenteiset maaseudut diskursiiviset jakolinjat ovat oletettavasti jo lähtökohdiltaan vahvoja. Maaseutudiskurssia onkin eheyttämisessä vaikeaa sivuuttaa. Sen sijaan että maaseutujen puolestapuhujat leimattaisiin vastuuta väisteleviksi tai pelkästään omaa etuaan tavoitteleviksi rakentajiksi ja maanomistajiksi, voitaisiin eheyttämistä haastaviin näkemyksiin suhtautua myös

avoimemmin, ja punnita myös niiden ehdottamia kehityssuuntia vakavasti. Lievealuenäkökulman ja maaseutunäkökulman ei tarvitse olla toisilleen vastakkaiset, mutta ne ovat, jos ne asetetaan toisiaan vastaan. Vuorovaikutteiset suunnittelukäytännöt auttaisivat tuomaan esiin niitä erilaisia mielipiteitä, joita eheyttävässä suunnittelussa olisi hyvä ottaa huomioon. Valmisteluvaiheessa voitaisiin tietenkin myös muuten pyrkiä ennakoimaan mahdollisia ristiriitoja ja ottamaan erilaisia näkökantoja huomioon jo etukäteen.

Edellä käsiteltyjen tapauksen herättämien kysymysten perusteella vaikuttaisi siltä, ettei eheyttävässä suunnittelussa voida esimerkiksi tukeutua pelkästään tulkintoihin lievealueita leimaavasta kaupunkiseudun hajautumiskehityksestä, vaan myös maaseudun harva ja harveneva asutus- ja palvelurakenne tulisi ottaa huomioon entistä selkeämmin. Luultavimmin myös alueiden koettu maaseutumaisuus, kylien ja rakennuspaikkojen kokemukselliset piirteet ja harvan rakenteen mahdollistama omaehtoisuus ovat näkökantoja, joiden huomioon ottamista eheyttävässä suunnittelussa tulisi miettiä tarkemmin. Kyläyhdistysten kommentit herättävät myös pohtimaan tarkemmin alueiden kehittämisen tapaa: jos halutaan muuttaa ihmisten toimintaa esimerkiksi ekologisemmaksi ja luoda hyvää elinympäristöä, tähän tähtäävää alueiden eheyttämistä ei välttämättä kannata toteuttaa ottamatta asukkaita mukaan suunnitteluun.

Tampereen seudun tapaus ei kerro kuinka haastavalle puheelle lopulta käy, vaikka suunnittelun diskurssit auttamatta näyttävätkin jättävän sen altavastajaan asemaan. Seuraavaksi Tampereen seudulla pallo on niin sanotusti seutuhallituksella, jonka tehtäväksi jää erilaisten näkemysten ottaminen huomioon tai jättäminen sivuun suunnittelun seuraavassa vaiheessa. Kovin vapaasti seutuhallitukseen ei erilaisten tulkintojen väliltä kuitenkaan valitse. Eheyttäminen on nykyinen kansallisen politiikan ottama suunta, joka ohjaa myös alueiden kehityksen paikallisesti saamia merkityksiä. Eheyttävä suunnittelu pyrkii määrittelemään haja-asutusalueiden kehitystä tietyistä lähtökohdista ja tietynlaisten käsitysten ehdollistamana. Käsitykset tiiviin rakenteen eduista ja olemassa oleviin palveluihin ja joukkoliikenteeseen tukeutuvien taajamien ja kyläkeskusten kehittämisestä ovat osa suurempaa suunnitteludiskurssia, joka määrittelee paljolti sitä, minkälaista kehitystä kaupunkiseuduilla tavoitellaan, minkälaista tilaa haja-asutusalueille eheyttämisellä tuotetaan. Eheyttämisen saama sisältö on kuitenkin lopulta aina tapauskohtainen. Vaikka diskursiiviset asemat ovatkin suuremmalta osalta vakiintuneita, paikallinen määrittelykamppailu nostaa kuitenkin esiin kysymyksen: voitaisiinko alueita kehittää myös toisin?

6. Lopuksi

Tarkastelemani tapaus ei antanut montakaan yksiselitteistä vastausta siihen, kuinka haja-asutusalueita tulisi kehittää. Enemmänkin se herätti vain kysymyksiä ja nosti esiin haasteita, joita eheyttävä suunnittelu kaupunkiseutujen haja-asutusalueilla kohtaa. Tarkastelin eheyttämisen ympärillä käydyn keskustelun diskursiivista kenttää eri tahojen erilaisten näkökulmien ja pyrkimysten kautta. Kritiikkinä tällaiselle tarkastelutavalle voitaisiin mainita, ettei diskurssien tarkastelu keskustelun osapuolten ”omina” anna erilaisista käsitystavoista ja diskurssien käytöstä läheskään kattavaa kuvaa. Esimerkiksi Stuart Hall (1999, 102–104) on maininnut, että todellisuudessa monet eri tahot käyttävät samojakin diskursseja hyvin erilaisiin tarkoituksiin, eivätkä sinällään voi ”omistaa” tietynlaista tapaa puhua. Tietty diskurssi ei siten rinnastu yhtä suoraviivaisesti tiettyyn keskusteluun osaa ottavaan tahoon kuin tekemäni tarkastelu antaa olettaa. Myös keskustelun osapuolet määrittyvät vasta keskustelussa – nekin ovat diskursiivisesti tuotettuja (Häikiö 2005, 43). Diskurssien ”ilmeneminen” selkeinä hegemonisina ja niitä haastavina diskursiivisina kokonaisuuksina ei myöskään ole niin yksiselitteistä kuin käyttämäni esitystapa antaa ymmärtää. Erilaiset diskurssit voidaankin käsittää myös sisäisesti ristiriitaisina kokonaisuuksina, joiden väliset rajalinjat ja suhteet ovat lisäksi jatkuvasti muutoksessa (Jokinen & Juhila 1999, 24; Häikiö 2005, 46, 66).

Koin tällaisen tarkastelutavan kuitenkin mielekkääksi. Halusin tuoda esiin ne jännitteet, joita eri tahojen erilaisten näkemysten välillä vallitsi. Vaikka tulinkin samalla rakentaneeksi myös selvää vastakkainasettelua erilaisten käsitystapojen välille, diskurssien tarkastelu tiettyjen ryhmien käyttäminä ja erilaisista lähtökohdista rakentamina tulkintoina toi mielestäni hyvin esiin niitä jakolinjoja ja asemia, joita eheyttämisen ympärille Tampereen seudun tapauksessa muodostui. Tapauksesta teki mielenkiintoisen juuri eri tahojen näkemysten asettuminen vastakkain.

Joitain keskustelun piirteitä oli tietenkin jätettävä myös tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastellessani keskustelua kävi ilmeiseksi, mikä merkitys esimerkiksi kielenkäytöllä on suunnittelun luoman tilan muodostumisessa ja ratkaisuiden esittämisessä. Esimerkiksi keskustelussa käytetyt retoriset resurssit olisivat myös olleet mielenkiintoinen tutkimuskohde. Tällöin oltaisiin voitu selvittää tarkemmin sitä, *miten* eheyttävässä suunnittelussa tuotetaan tietynlaista tilaa ja perustellaan tiettyjä ratkaisuja, ja *miten* suunnittelun diskursiivista valtaa lopulta operationalisoidaan ja käytetään. Tarkastelemani keskustelun diskursiivinen kenttä ei myöskään ole suoraan yleistettävissä

eheyttävän suunnittelun käyttämiin diskursseihin laajemmin. Mielenkiintoista olisikin nähdä myös laajempi tarkastelu haja-asutusalueiden rakentumisesta suomalaisessa yhdyskuntarakennetta eheyttävässä suunnittelussa tapaustutkimuksen lisäksi.

Tarkastelin tässä työssä kaupunkiseutujen haja-asutusalueita nimenomaan eheyttävän suunnittelun kontekstissa. Tarkastelemassani tapauksessa asukkaiden ja julkisen vallan näkemykset haja-asutusalueiden kehittämisestä asettuivat vastakkain. Toisaalta noihin kasvavien kaupunkiseutujen haja-asutusalueisiin kohdistuu myös monia muita kehittämistoimenpiteitä ja suunnitelmia, joiden näkökulma alueisiin on luultavasti hyvin erilainen kuin eheyttämisen luomat tulkinnat. Näin ollen voitaisiinkin miettiä myös sitä, onko julkisen vallan eri osa-alueilla myös erilaisia tulkintoja haja-asutusalueista ja erilaisia suunnitelmia alueiden varalle. Tulkitsevatko esimerkiksi eheyttävä suunnittelu ja maaseutupolitiikka haja-asutusalueita eri tavoin? Maaseutunäkökulman noustua niin vahvasti tarkstelemassani tapauksessa esiin, voitaisiin kysyä myös, ovatko näkemykset peräti ristiriidassa keskenään. Mielenkiintoinen jatkotarkastelu voisikin olla maaseutupolitiikan linjausten vertaaminen eheyttävän politiikan näkemyksiin ja mahdollisten erojen ja ristiriitojen analysointi. Maaseudun kylät ja taajaman liepeet voisivat näyttäytyä jälleen uudessa valossa.

LÄHTEET:

Aalto, Kyösti (2011). Pitääkö yhdyskuntarakennetta eheyttää? *Kurun lehti* 5.5.2011, 1.

Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2002, toim.). *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki.

Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2002). Osallisuuden jäljillä. Teoksessa Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki, 7–17.

Bäcklund, Pia (2002). Miten kuulla asukasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. Teoksessa Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki, 141–157.

Bäcklund, Pia (1999). Rajankäyntiä: asukaslähtöiset kehittämishankkeet Helsingissä. *Terra* 111:3. [verkkolehti] <http://elektra.helsinki.fi/se/t/0040-3741/111/3/rajankay.pdf>

Forester, John (1989). *Planning in the face of Power*. University of California Press.

Foucault, Michel (1982). The Subject and Power. Teoksessa Dreyfus, Hubert & Rabinow, Paul (toim.) *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. University of Chicago Press, Chicago, 208–228.

Foucault, Michel (1998). *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus, Tampere.

Frows, Jaap (1998). The Contested Redefinition of the Countryside. An Analysis of Rural Discourses in The Netherlands. *Sociologia Ruralis* 38:1, 54–68.

Haila, Anne (2002). Suunnittelu ja kaupunkirakentaminen. Teoksessa Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki, 92–109.

Haila, Yrjö & Jokinen, Pekka (2001, toim.). *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Vastapaino. Tampere.

Hajer, Maarten (1995). *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Clarendon Press, Oxford.

Halfacree, Keith (2007). Trial by space for a 'radical rural': Introducing alternative localities, representations and lives. *Journal of rural studies* 23, 125–141.

Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere. (suom. ja toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha.)

Helsingin sanomat (2012). *Osta tontti maalta, kuitenkin kaupungista*. Ilmoitus Helsingin sanomissa 13.5.2012, Markkinapaikat D4.

Hermans, Frans; Horlings, Ina; Beers, PJ & Mommaas, Hans (2010). The Contested Redefinition of a Sustainable Countryside. Revisiting Frows' Rurality Discourses. *Sociologia Ruralis*, 50:1, 36–63.

Hiltunen, Mervi Johanna (2000). Ekomoderni lähiöuudistus. Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.) *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47, Jyväskylän yliopistopaino, 121–152.

Huttunen, Satu (2000). Ekomodernin suunnittelun reunaehdot kaupunkiseudulla. Hyvä elinympäristö ja toimiva yhteistyö kaupunkiseudun haasteina. Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.) *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47, Jyväskylän yliopistopaino, 153–183.

Hynynen, Ari (1998). Suunnittelun ekokirjo – ekologinen yhdyskuntasuunnittelu kaupungin maaseutualueella. *Alue ja ympäristö* 27:1, 52–64.

- Hynynen, Ari (2000). Ekomoderni suunnittelu paikallisena hallintana. Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.) *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47, Jyväskylän yliopistopaino, 89–120.
- Häikiö, Liisa (2005). *Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 421, Tampereen yliopisto.
- Hänninen, Sakari (1996). Puhe on hyvinvoinnista – ja ehdollistamisen retoriikasta. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Häkli, Jouni (2002). Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Teoksessa Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki, 110–124.
- Jauhiainen, Jussi (2002). Kaupunkiliikkeet ja kamppailu osallisuudesta kaupunkitilaan. Teoksessa: Bäcklund, Pia; Häkli, Jouni & Schulman, Harry (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki, 125 – 140.
- Jarva, Anne (2008). Onnea osallistumalla. Teoksessa Uudenmaan ympäristökeskus. *Eheät yhdyskunnat. Taikasanasta elinympäristöksi*. Suomen ympäristö 15, Uudenmaan ympäristökeskuksen julkaisuja, Helsinki, 33–40.
- Jokinen, Arja (1999). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 126–159.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 54–97.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999, toim.). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993, toim.). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Juhila, Kirsi (1999). Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 160–200.
- Keränen, Marja (1996). Tieteet retoriikkana. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Keränen, Tiina & Mäkitalo, Maija-Riitta (1993). *Suomalaisen osallistumiskäytännön yhteiskuntateoreettinen tulkinta*. Aluetieteen laitos, Sarja A, Nro 7, Tampereen Yliopisto.
- Kononen, Aarno & Pihala, Anita (2007). Yhdyskuntarakenne hajaantuu kehyskuntien maseutalueilla – onko kaavoituksella keinoja sen hallintaan? *Maankäyttö* 2, 14–16.
- Koskiaho, Briitta & Lapintie, Kimmo (1997). Ekologista kaupunkia tutkimassa. *Yhteiskuntasuunnittelu* 35:3, 4–8.
- Kortelainen, Jarmo (2000, toim.). *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47, Jyväskylän yliopistopaino.
- Kortelainen, Jarmo (1998). Yhdyskuntien ekologisempi hahmo? *Alue ja Ympäristö* 27:1, 1–4.
- Kortelainen, Jarmo & Vartiainen, Perttu (2000). Kohti ekomodernia kaupunkiseutua? Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.) *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47, Jyväskylän yliopistopaino.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2006). Paikan merkitys – yhteiskuntamaantieteellinen näkökulma. Teoksessa

- Kuusamo, Altti; Inkinen, Sam & Tomperi, Sanna (toim.) *Kulttuurisen aluekehityksen haasteita Pohjois-Kymenlaaksossa*. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A, Nro 10, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, 31–42.
- Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007, toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Laine, Tarja (2008). Eheidien yhdyskuntien teoriasta. Teoksessa Uudenmaan ympäristökeskus. *Eheät yhdyskunnat. Taikasanasta elinympäristöksi*. Suomen ympäristö 15, Uudenmaan ympäristökeskuksen julkaisuja, Helsinki, 9–18.
- Lainevuo, Ari (1997). Ekologiset kaupunkiutopiat – kaukoputki tulevaisuuteen? *Yhteiskuntasuunnittelu* 35:3, 52–65.
- Lapintie, Kimmo (2008) Ilmastonmuutos ja elämän virta. Kestävä kehitys vastaan asumispreferenssit. *Yhdyskuntasuunnittelu* 24:1, 24–39.
- Lapintie, Kimmo (2003). Suunnittelun paradigman muutokset ja tieto/valta. *Yhdyskuntasuunnittelu* 4:2, 9–25.
- Lapintie, Kimmo (1997). Ekologinen kaupunki – konfliktista kommunikaatioon. *Yhteiskuntasuunnittelu* 35:3, 9–25.
- Latoniemi, Juhani (2011). Lieveilmiö. Pääkirjoitus. *Kurun lehti* 13.10.2011, 2.
- Lefebvre, Henri (1998). *The Production of Space*. Oxford, Blackwell.
- Leino, Helena (2006). *Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka. Tutkimus Tampereen Vuoreksesta*. Acta Universitatis Tamperensis 1134, Tampereen yliopisto.
- Mahon, Marie (2007) New populations; shifting expectations: The changing experience of Irish rural space and place. *Journal of Rural Studies* 23, 345–356.
- Malmsten, Annukka (2007) Rajaaminen. Teoksessa Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Malmsten, Jarmo (2004). Maaseutu mediassa. *Maaseudun uusi aika* 1. [verkkolehti]
http://www.mua.profiili.fi/SIRA_Files/downloads/Arkisto/MUA_lehti/2004/1_04_malmsten.pdf
- Massey, Doreen (1985). New Directions in Space. Teoksessa Derek, Gregory & Urry, John (toim.) *Social Relations and Spatial Structures*. Macmillan Publishers Ltd, Houndmills and London, 9–19.
- Merrifield, Andy (2000). Henri Lefebvre. A socialist in space. Teoksessa Crang, Mike & Thrift, Nigel (toim.) *Thinking Space*. Routledge, London, 167–182.
- Nevalainen, Jaana (2004). *Tilapelin tiedonpolitiikat – kamppailu kaupunkikeskustan muutoksesta*. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja Nro 67, Joensuu.
- Nyholm, Marja-Liisa (1996). Osallistuvan suunnittelun kommunikatiivisuudesta – teoreettinen katsaus. *Yhteiskuntasuunnittelu* 1, 22–31.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996). Retorinen käänne? Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996, toim.). *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Peltola, Taru (2007). Empirian ja Teorian vuoropuhelu. Teoksessa Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen,

- Pekka (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Gaudeamus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Perelman, Chaïm (1996). *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Tampere. (suom. Leevi Lehto. Alkuperäisteos L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation. Librairie Philosophique J. VRIN, 1977.)
- Pratt, Andy (1996). Discourses of rurality: Loose talk or social struggle? *Journal of Rural Studies* 12:1, 69–78.
- Rannikko, Pertti (2000). Ekologisen modernisaation kulttuuriset ehdot. Teoksessa Kortelainen, Jarmo (toim.): *Vihertyvä kaupunkiseutu. Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne*. SoPhi 47, Jyväskylän yliopistopaino.
- Rauhala, Kari (1999). *Näkemyksiä ja kokemuksia eheyttävästä rakentamisesta*. LYYLI-raporttisarja 4. Liikenneministriö, Helsinki.
- Rautio, Anna (2011a) Hajarakentamisen malli puhutti Kämmenniemen asukasillassa. *Tampereen kaupungin tiedotteita* 13.5.2011. <http://www.tampere.fi/tampereinfo/viestinta/artikkelit/2011/5ye5cFxPQ.html>
- Rautio, Anna (2011b) *Kokemuksia asukasilloista. Valtuuston ja pormestarin asukasillat Tampereella*. Tampereen kaupungin kuntademokratiayksikön julkaisuja. Saatavissa osoitteesta: http://www.tampere.fi/material/attachments/a/5zTs2Mnqe/Asukasillat_selvitys_2011.pdf
- Ridell, Seija; Kymäläinen, Päivi & Nyysönen, Timo (2009, toim.). *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalituloissa*. Tampere University Press, Tampere.
- Rosenqvist, Olli (2002). ”Maaseudun” ja ”kaupungin” rakentuminen Tilakeskuksen taajamamäärittelyyn perustuvassa aluekehikossa. *Terra* 114:1, 3–12.
- Rosenqvist, Olli (2000). Hegemoninen kamppailu maaseudusta. *Maaseudun uusi aika* 8:3, 8–21.
- Ruokolainen, Olli & Kolehmainen, Jari (2010). *Strategisesti ehytyvä kaupunkiseutu. Näkökulmia Tampereen seudun rakennesuunnitelmatyöhön*. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö, SENTE-julkaisu 31, Tampereen Yliopisto.
- Rönkä, Kari (2011). Kyliä kuullaan, mutta kuunnellaanko kyliä? *Kurun lehti* 23.6.2011, 1, 3.
- Rönkä, Kimmo; Fontell, Minna; Laine, Tarja; Pesonen, Hannu & Päivänen, Jani (2000). *Eheyttävä yhdyskuntasuunnittelu. Esiselvitys*. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja C:2, Helsinki.
- Sihvonen, Jukka (1996). Ekologinen diskurssi kaupungin yhdyskuntasuunnittelussa. *Yhteiskuntasuunnittelu* 1, 32–43.
- Sireni, Maarit (2011). *Maaseudun harvuus ja väljyys*. Maaseutupolitiikan yhteistyöjulkaisuja Nro 6. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere.
- Summa, Hilikka (1996). Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.). *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere.
- Suoninen, Eero (1999). Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 160–200.
- Soja, Edward (1980). The Socio-spatial Dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*, 70: 2, 207–225.
- Tampereen kaupunkiseutu (2010). *Tampereen kaupunkiseudun rakennesuunnitelma 2030*. Saatavissa osoitteesta: http://www.tampereenseutu.fi/@Bin/1795659/35%a7_Rakennesuunnitelma_SH_24.3.pdf
- Tampereen kaupunkiseutu (2011). *Tampereen kaupunkiseudun ja valtion välinen maankäytön, asumisen ja*

liikenteen aiesopimus 2011–2012. Saatavissa osoitteesta: http://www.tampereenseutu.fi/@Bin/1923613/MAL-aiesopimus_allekirj.pdf

Tampereen kaupunkiseutu (2012) Rakennesuunnitelma 2030. *Tampereen kaupunkiseudun internetsivut*. www.tampereenseutu.fi/seutuhankkeet/yhteistyon-tuloksia/yhdyskuntasuunnittelun-ohjelmat/rakennesuunnitelma_2030/, [luettu 15.5.2012].

Uudenmaan ympäristökeskus (2008). *Eheät yhdyskunnat. Taikasanasta elinympäristöksi*. Suomen ympäristö 15, Uudenmaan ympäristökeskuksen julkaisuja, Helsinki.

Vartiainen, Perttu (1998). Yhdyskuntarakenteen tiivistäminen jälkimodernin suunnittelun haasteena. *Alue ja ympäristö* 27:1, 5–14.

Vartiainen, Perttu (1990). Kaupungin maaseutu. *Yhteiskuntasuunnittelu* 28:1, 19–29.

Virtanen, Anne (1998). Eletty ekologisuus – Näkökulmia ekologisen paikan ja ekologisen ihmisen tulkintoihin. *Alue ja ympäristö* 27:1, 15 – 22.

Wahlgren, Irmeli (2007). Haja-asutus – ongelma ilmastonmuutoksen hillinnässä. *Maankäyttö* 2, 10–13.

Wiktionary (2012). *Lieve*. www.wiktionary.org/lieve, [luettu 21.5.2012].

Ylönen, Ari (1999). *Elämää kaupungin reuna-alueella. Tampereen Aitolahti-Teisko tutkimuskohteena*. Tampereen kaupungin ympäristötoimi, kaavoitusyksikön julkaisuja 3/1999. Tampereen kaupungin painatusyksikkö.

Ympäristöministeriö (2010). *Yhdessä kestävään tulevaisuuteen. Ympäristöministeriön tulevaisuuskatsaus 10.9.2010*. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Ympäristöministeriö (2009). *Tulevaisuuden alueidenkäytöstä päätetään nyt. Tarkistetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet*. Saatavissa osoitteesta: www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=314422&lan=fi&clan=fi

Liite 1, Aineisto:

SH, Tampereen kaupunkiseudun seutuhallitus (2011a). *Seudulliset periaatteet yhdyskuntarakenteen hajautumisen ehkäisemiseksi*. Seutuhallitus 30.3.2011 38 §
<http://www.tampereenseutu.fi/paatoksenteko/seutuhallitus/kokoukset-2011/kokous-30-3-2011/>

SH, Tampereen kaupunkiseudun seutuhallitus (2011b) Ote seutuhallituksen pöytäkirjasta 3/2011, 30.3.2011 § 38

SH, Tampereen kaupunkiseudun seutuhallitus (2011c). *Lausuntopyyntö yhdyskuntarakenteen eheyttämisen periaatteista*. Seutuhallitus 1.4.2011

SH, Tampereen kaupunkiseudun seutuhallitus (2011d). *Hajarakentamisen yhteenveto ja saadut lausunnot*. Seutuhallitus 28.9.2011. 128 §
<http://www.tampereenseutu.fi/paatoksenteko/seutuhallitus/kokoukset-2011/kokous-28-9-2011/>

SH, Tampereen kaupunkiseudun seutuhallitus (2011e). *Kylien kuuleminen. Kirje ja Kutsu*. Seutuhallitus 4.10.2011 146 § <http://www.tampereenseutu.fi/paatoksenteko/seutuhallitus/kokoukset-2011/kokous-26-10-2011/>

Tampereen kaupunkiseutu (2011a). *Kunnilta odotetaan entistä vahvempaa sitoutumista taajamien ja kylien kehittämiseen*. Tampereen kaupunkiseudun mediatiedote 12.5.2011.
http://www.tampereenseutu.fi/@Bin/1924095/Hajarakentaminen_12.5.pdf

Tampereen kaupunkiseutu (2011b). *Hajarakentamisen pelisääntöjä hiotaan*. Tampereen kaupunkiseudun mediatiedote 19.10.2011 <http://www.tampereenseutu.fi/ajankohtaista/?x1536247=1987665>

Lahtinen, Markku (2011). *Tyhjentääkö vai vahvistaako hajarakentamisen hillintä maaseutua?* Esitys seutuhallituksen kokouksessa 30.3.2011.

KY, Tampereen seudun kyläyhdistykset (2011a). *Tampereen seudun kyläyhdistysten yhteinen kokous 28.4.2011*. Muistio 6.5.2011.

KY, Tampereen seudun kyläyhdistykset (2011b). *Tampereen seudun kylät erittäin huolissaan. Seutuhallituksen ehdotus näivettäisi maaseudun ja sen kylät*. Tampereen seudun kyläyhdistysten yhteinen julkilausuma 28.4.2011.

KY, Tampereen seudun kyläyhdistykset (2011c). *Näkökohtia keskusteluun ns. hajarakentamisen hallinnasta*. Kaupunkiseudun kylien edustajien työryhmäkokouksen tiedonanto kuntapäätäjille 12.5.2011.

Järvinen, Matti (2011). *Kylät vastaavat seututoimistolle*. Kirje seututoimistolle, tampereen seudun kyläyhdistysten puolesta, Matti Järvinen 12.5.2011.

Kangasalan kyläyhdistykset (2011). *Kangasalan kunnanhallitukselle*. Kangasalan kylien yhteiskannanotto 3.6.2011.

Koillis-Alvari (2011). *Koillis-Alvarin lausunto*. Koillis-Alvarin alueellisen työryhmän kokousmuistio 20.6.2011.

Pirkan kylät ry (2011). *Pirkan kylät ry:n kannanotto ehdotukseen Seudulliset periaatteet yhdyskuntarakenteen hajautumisen ehkäisäksi*. Pirkan Kylät ry:n kannanotto 22.6.2011.